80/218

IPOSTAZE DISCURSIVE

coordonator :
DANIELA ROVENȚA-FRUMUȘANI

II

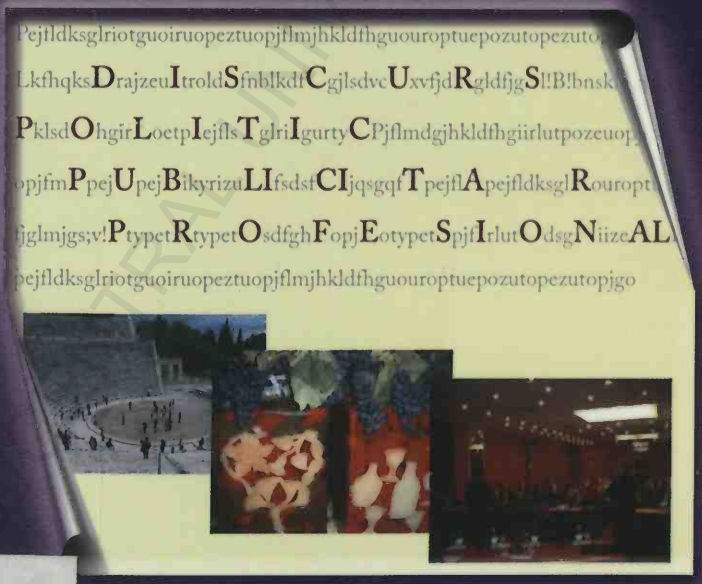

II 65.084

TABLA DE MATERII

Daniela ROVENȚA-FRUMUȘANI
PREFAȚĂ 11

Daniela ROVENȚA-FRUMUȘANI, FEMININ, FEMINISM. PROVOCĂRI ȘI MUTAȚII 17
Reconstituiri 17
Intersectări 21
Inegalități, nedreptăți. *De facto și de jure* 22
Bibliografie 28

Irina Gabriela PLETEA, ANALIZA DISCURSULUI ȘI ȘTIINȚELE COMUNICĂRII 31
1. Analiza discursului 32
2. Discursul 34
3. Direcții ale analizei discursului 36
3.1. Școala franceză a analizei discursului 39
3.2. Analiza critică a discursului (CDA) 45
4. Analiza discursului și științele comunicării 51
5. Discurs *versus* comunicare 55
6. Analiza discursului mediatic (discursul presei) 58
7. Concluzii 60
Bibliografie 62

Daniela ROVENȚA-FRUMUȘANI, Adriana ȘTEFĂNEL, PLAFONUL DE STICLĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ROMÂNESC 65
1. Profesia – concept genizat 65
2. Producție și reproducere: permanențe și mutații 66
3. Piața muncii și dimensiunea de gen 68
4. Muncă, gen și stratificare socială în învățământul superior 70

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5. Familia şi profesia în învăţământul superior românesc 72
6. Gen/activitate profesională/viaţă de familie. Analiză calitativă ... 75
6.1. Profesie şi familie – un echilibru fragil 75
6.2. Rolul şi conotaţiile profesiei 78
6.3. Dublul standard în judecarea unui bărbat/unei femei de succes 78
6.4. Evoluţia profesională şi persoanele care au influenţat-o: cuvânt cheie – perseverenţa 81
a. Influenţa prejudecăţilor şi a stereotipurilor de gen asupra carierei 81
b. Plafonul de sticlă 81
c. Bariere de gen la admiterea în profesie 82
d. Persoane care au avut o influenţă asupra carierei 83
e. Strategii de supravieţuire în profesie 85
Problematica feminină: *nu numai egalităţi de şanse, ci egalităţi de fapt* 85
7. Concluzii 87
Bibliografie 88

Adriana ŞTEFĂNEL, CAMPANIA ELECTORALA LA FEMININ. ANALIZA IMAGOLOGICA A IPOSTAZELOR FEMININULUI IN DISCURSUL ELECTORAL. Studiu de caz – alegerile prezidenţiale din 2009 91
Imaginarul politic. Definirea conceptului 92
Femeia în imaginarul politic românesc. Scurtă istorie 95
Tipologii feminine în politica românească actuală 99
Ipostaze imagologice ale femininului în campania electorală pentru alegerile prezidenţiale 104
a. Elena Udrea: „un om politic care-şi asumă ceea ce este" 106
b. Mihaela Geoană: o „primă doamnă" sau apariţia unei noi Elena Ceauşescu? 109
c. Maria Băsescu: „pentru acest lucru, domnule Geoană [...] nicio mamă nu vă va ierta" 110
d. Alte personaje feminine ale campaniei electorale 111
Concluziile lucrării 112
Bibliografie 112

Ruxandra BOICU, ETHOSUL PREZIDENŢIAL ŞI STEREOTIPURILE DE GEN 115
1. Introducere 115

2. Cadrul analitic 116
2.1. Ethosul prezidențial 116
2.2. Genul și discursul 121
2.3. Genul și politețea 126
2.4. Pronumele personale în interacțiunea dezbaterii 130
2.4.1. Pronumele persoanei I 131
2.4.2. Pronumele persoanei a doua 134
3. Corpus și metodologie 135
4. Analiza corpusului 136
4.1. Exemple la persoana I 136
4.1.1. Persoana I singular ("eul prezidențial): 'je' vs. "moi". 136
4.1.2. Persoana I plural : «Nous» vs. «On» 137
4.1.3. Compunerea ethosurilor prin intermediul pronumelor la persoana I 139
4.2. Exemple la persoana a II-a 141
4.2.1. Compunerea ethosurilor prin intermediul pronumelor personale la persoana a II-a plural 143
5. Concluzii 144
Referințe bibliografice 147

Monica MITARCĂ, ANALIZA COMUNICĂRII PE CHAT-UL EROTIC. RUTINE CONVERSAȚIONALE 151
1. O scurtă istorie a chatului 152
2. Chat: comunicare, actualizare a identității online și proiect de comunicare 155
3. Analiza conversațiilor de pe canalele de chat: așteptări și abordări 159
4. Chatul erotic – strategii și abordări în cadrul „proiectului de comunicare" 167
5. Chat – *hic et nunc* sau memorie, arhivare, uitare? 170
6. Analiza conversațiilor pe chat – o abordare sociolingvistică 173
7. *Tour de parole* versus flux bidirecțional nestructurat 175
8. Identitatea virtuală: *nick*-ul ca mod de construire a *personei online* 178
9. Conversația care instituie relația 179
10. Analiza conversațională: aspecte multi-disciplinare ale comunicării pe chat 185
10.1. Grice: conversația și maximele sale. Principiul cooperării – indiciu al succesului 186
10.2. O "teorie" a haosului conversațional 187

10.3. Criterii de selecţie – criterii de continuare sau de întrerupere a comunicării din perspectiva competenţelor comunicării 189
10. 4. Indicii agresivităţii în conversaţia pe chat 191
10.5. Succesul conversaţiei: maxime, coduri şi aspecte socio-lingvistice 193
10.6. Cum se termină conversaţiile: între «întâlnirea din "real"» şi conflict 200
10.7. Aspecte diverse 203
11. Concluzii 204
Bibliografie 211

BCUIAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SUMMARIES/RÉSUMÉS

Daniela **ROVENȚA-FRUMUȘANI**, FEMININ, FEMINISME. PROVOCATIONS ET MUTATIONS 213

Irina Gabriela **PLETEA**, L'ANALYSE DU DISCOURS ET LES SCIENCES DE LA COMMUNICATION 221

Daniela **ROVENȚA-FRUMUȘANI, Adriana ȘTEFĂNEL**, LE PLAFOND DE VERRE. LE CAS DE L'ENSEIGNEMENT SUPERIEUR ROUMAIN 227

Daniela **ROVENȚA-FRUMUȘANI, Adriana ȘTEFĂNEL**, THE CEILING GLASS IN THE ROMANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM English Summary 231

Adriana **ȘTEFĂNEL**, CAMPAGNE ELECTORALE AU FEMININ. ANALYSE DES HYPOSTASES DU FEMININ DANS LE DISCOURS ELECTORAL. ETUDE DE CAS: LES ELECTIONS PRESIDENTIELLES DE 2009 233

Ruxandra **BOICU**, PRESIDENTIAL ETHOS AND GENDER STEREOTYPES 235

Monica **MITARCĂ**, CONVERSATIONAL PATTERNS OF EROTIC CHAT ROOM USERS: AN ANALYSIS OF INTERPERSONAL COMMUNICATION 241

List of authors 247

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI
LITERE

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PREFAŢĂ

Daniela ROVENŢA-FRUMUŞANI

De ce câştigă femeile mai puţin decât bărbaţii? De ce puterea este intrinsec masculină? De ce sărăcia se conjugă pe toate continentele la feminin? Studiile feministe (în Québec), *women studies* şi *feminist studies* (în America), mai recent (după1990) *gender studies* în Europa şi America încearcă să răspundă la aceste întrebări şi la multe altele. Studiile de gen se definesc atât ca disciplină autonomă cât şi ca perspectivă transversală, intersecţional întemeiată (la intersecţia rasei cu clasa şi sexul) ce explică o multitudine de concepte şi fenomene din sociologie, ştiinţe politice, istorie, ştiinţele comunicării.

Primul obiectiv al studiilor de gen a fost destructurarea viziunii esenţialiste privind diferenţa dintre sexe, altfel spus dotarea femeilor şi a bărbaţilor cu caracteristici imuabile, preponderent biologice („Nu te naşti femeie ci devii" afirma peremptoriu acum mai bine de jumătate de secol în manifestul programatic „Le deuxième sexe" Simone de Beauvoir) .

În următoarea etapă cercetătoarele şi cercetătorii au introdus în relaţiile dintre sexe conceptul de ierarhie, dominare simbolică (Pierre Bourdieu), valenţă diferenţială a sexelor (Françoise Héritier): în quasi totalitatea societăţilor cunoscute distribuţia resurselor (economice, politice) precum şi valorizările simbolice ale celor două sexe este profund inegală. Această privire din

perspectiva unei teorii situate (*situated knowledge*) permite înțelegerea identității de gen ca o construcție și învățare socială, lectura relațiilor de putere într-o manieră non neutră și vizibilizarea unor realități, conflicte, discursuri ignorate sau bemolizate perioade îndelungate de timp.

În filosofia politică perspectiva de gen permite regândirea unui palier de bază al democrației moderne și anume separarea între sfera publică și cea privată, în sociologie ea permite repunerea în cauză a distincției seculare între munca remunerată și cea domestică gratuită (și în consecință devalorizată și ignorată).

Cercetările în comunicare stimulate de feminism (în special de feminismul celui de al doilea val) au avut și au o dimensiune politică implicită (uneori și explicită) prin recunoașterea faptului că diferențele de sex sunt corelate puterii, statutului și valorizării diferite. Abordarea feministă consideră genul un „concept politic ce funcționează pentru a crea, menține dar și schimba relațiile de putere" (B. Dow, 2008). De aici importanța studierii reprezentărilor sociale în mass media, ce acționează ca importantă forță de socializare, deseori mult mai importantă decît școala sau familia.

Principalul obiectiv al subcapitolului introductiv „**Feminin, feminisme. Provocări și mutații**" este sintetizarea (r)evoluțiilor condiției femeii și mișcării feministe la sfârșitul secolului trecut și debutul noului mileniu.Vocația subiacentă a lucrării în ansamblu este furnizarea unei grile de lectură, sensibile la perspectiva de gen a ordinei sociale, chiar dacă studiile de caz oferă o privire strict focalizată asupra femeilor în câmpul academic sau al cercetării, asupra femeilor în politică sau asupra femeilor obișnuite care utilizează noile tehnologii.

Cadrul teoretic general ce infrastructurează studiile din lucrarea de față și anume analiza discursului beneficiază de un substanțial preambul teoretic ce trasează evoluția analizei discursului în școala franceză și cea engleză – „**Analiza discursului și științele comunicării**" (autoare Irina Gabriela Pletea). Autoarea prezintă beneficiile acestei abordări: orientarea

spre rezolvarea de probleme sociale, poziționarea socio-politică explicită, dar mai ales reliefarea rolului deținut de discurs în perpetuarea dominării și inegalității, elemente reținute în fiecare din analizele volumului de față.

Studiile celei de a doua părți cuprinzînd materializări discursive ale politicului, mediaticului sau comunicării interpersonale articulează o reflecție teoretică cu o analiză a realității empirice: de pildă reconceptualizarea conceptului de muncă (așa cum este definit de sociologia munncii, sociologia genului etc.) este dublată de analiza inegalităților profesionale dintre bărbați și femei, efect al incidenței dimensiunii de gen asupra diadei viață profesională/viață de familie.

În **„Plafonul de sticlă în învățământul superior românesc"** autoarele Daniela Rovența-Frumușani și Adriana Stefănel demonstrează că în pofida investirii feminine în numeroase meserii și profesii, segregarea sexuală a muncii rămâne o realitate a zilelor noastre care se traduce prin persistența inegalității salariale, poziționarea ierarhică inegală și inserția diferențială în sferele de activitate. Faptul că femeile sunt prezente în învățământul superior și cercetare indică un progres cert în deconstruirea masculinității cunoașterii și mediului academic, dar și lentoarea acestei (r)evoluții. „Femeile sunt departe de a fi egale în ierarhia responsabilităților și a puterii, inclusiv în funcția publică" (M. Perrot, 2006:173).

Dacă activitatea profesională a eliberat femeile de unele constrângeri, contribuind la autonomizarea lor și modificând raporturile între sexe, ea a însemnat și dubla zi de muncă-*double burden.* În plus imaginarul social vehiculează o *superwoman* superfericită și împlinită, ceea ce este departe de realitate în majoritatea cazurilor.

Evidențierea dinamicii de gen în mediul universitar românesc (public și privat) bazată pe zece interviuri în profunzime cu cadre didactice în poziții de conducere (directoare de departament decane, prorectore, etc.) coroborate cu date statistice convingătoare

evidențiază interesante schimbări generaționale, dar și persistența plafonului de sticlă la nivelul ultimului eșalon al ierarhiei (profesor universitar, directoare de laborator de cercetare, rectoră).

În articolul **"Campania electorală la feminin. Analiza imagologică a ipostazelor femininului în discursul electoral. Studiu de caz alegerile prezidențiale din 2009"** autoarea Adriana Stefănel își propune să analizeze rolurile în care sunt (hetero) distribuite femeile în campania electorală pentru funcția supremă în stat în România. Studiul se concentrează pe modul în care, într-o campanie electorală total masculină, ipostazele imagologice ale femininului sunt folosite discursiv de candidați în lupta electorală, în scopul de a-și impune propria versiune a realității și de a le decredibiliza pe cele propuse de adversari.

Cadrul teoretic al cercetării este *analiza imagologică,* demers epistemic ce pledează pentru includerea imaginarului în grila de analiză a realității în general și a realității politice în particular.

După delimitarea conceptuală a *imaginarului poltic* și o scurtă trecere în revistă a rolurilor în care femeile au fost distribuite de-a lungul timpului de imaginarul colectiv, cercetarea se concentrează pe tipologiile feminine din politica românească actuală (soția sau amanta nefastă, femeia absentă, martira, femeia-politician „beizadea", etc.) și întruchipările acestor tipologii în ultima campanie prezidențială. Concluzia lucrării este aceea că femeile sunt (re)prezentate în roluri tradiționale, circumscrise spațiului privat și li se neagă accesul legitim în sfera politică, asociată masculinului. În general femeile apar în roluri de soții, mame, soacre sau fiice și mai puțin de politicieni. Acolo unde însă nu este posibilă negarea poziției publice, se recurge, de către mass-media și de către adversari, la strategii diverse de contracarare: demonizare, în cazul Mihaelei Geoană; estompare, în cazul Adinei Văleanu; și hiper-sexualizare în cazul Elenei Udrea.

În **„Ethosul prezidențial și stereotipurile de gen"** Ruxandra Boicu vizează evidențierea ethosului prezidențial

feminin aşa cum apare în ultima confruntare electorală din mai 2007, eveniment comparabil cu o telerevoluţie pentru că a adus pentru prima dată în Franţa o femeie Ségolène Royal în confruntarea pentru funcţia supremă în stat. Dezbaterea a reprezentat un eveniment fără precedent în istoria Franţei atât de marcată de o putere exclusiv masculină. Analiza dezbaterii electorale televizate dintre Sarkozy şi S. Royal din perspective analizei conversaţiei, teoriei actelor de limbaj şi analizei enunţării reprezintă o contribuţie importantă de articulare a mesajului politic mediatic cu

În **„Analiza comunicării pe chatul erotic. Rutine conversaţionale"**, Mona Mitarcă contribuie la diversificarea corpusurilor analizei socio-lingvistice a conversaţiei prin introducerea secvenţelor unei conversaţii on line, enigmatice din punctul de vedere al identităţii reale dar şi ca activare a scriptului de relaţionare erotică.

Într-un mediu on line dominat de formele interpersonale ale comunicării-specifice erei 2.0 – camerele de chat şi chatting sunt forme complet noi de comunicare, ce hibridează aspecte ale conversaţiei orale cu skills-uri ale comunicării scrise, în primul rand scrisori. Fiecare formă are trăsături specifice (spontaneitate, inovaţie în cazul conversaţiei, aspect formal în cazul comunicării scrise).

Analiza a 620 de conversaţii pe un chat erotic între o cercetătoare de sex feminin şi utilizatori bărbaţi logaţi ca utilizatori privaţi cu statut egal au confirmat ipoteza consolidării patternurilor şi scripturilor tradiţionale patriarhale chiar în domeniul „democraţiei virtuale". Actorii bărbaţi sunt utilizatori rigizi care instrumentalizează identitatea feminină fantasmată doar ca ofertă de servicii sau substitut de servicii sexuale.Scriptul patriarhal ar bărbatului care vânează sau cucereşte şi al femeii pasive care aşteaptă, interiorizat de utilizatorul bărbat determină o lectură uniformă a conversaţiei în sfera solicitării iniţiate de actorul bărbat şi eşecul oricărui alt proiect de comunicare. Astfel

non considerarea punctului de vedere sau a individualității celuilalt are ca rezultat un act de comunicare eșuat.

În acord cu cercetările contemporane ale reprezentărilor mediatice (analiză de conținut, analiza conversației,interviu în profunzime, etc.) lucrarea de față participă la extinderea și reconceptualizarea feminismului în științele comunicării, altfel spus la introducerea unei dimensiuni politice esențiale-genul- fără de care înțelegerea comunicării ar fi incompletă.

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FEMININ, FEMINISM. PROVOCĂRI ŞI MUTAŢII

Daniela ROVENŢA-FRUMUŞANI
Profesor universitar doctor,
Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării,
Universitatea din Bucureşti

«De ce situaţia femeilor este nesemnificativă sau devalorizată sau constrânsă sau toate la un loc, şi aceasta într-un mod care poate fi descris ca universal?»
(F. Héritier, 2006:844)

Reconstituiri

După o istorie a culturii femeilor («rostiri de femeie», «scrieturi feminine», «corpuri de femeie» etc.) având dreptul de a fi cunoscută şi făcută vizibilă, s-a trecut la un demers problematizat în jurul noţiunilor de reprezentare, raporturi public/privat, putere, violenţă, gen, demers care nu încetează să afirme necesitatea menţinerii obiectivului de egalitate dintre bărbaţi şi femei pe agenda politică.

Acest demers este cu atât mai necesar cu cât după conferinţa de la Beijing (1995) evaluarea decenală a programului de acţiune de la Beijing realizată de către sesiunea a XLIX-a a comisiei Condiţiei femeii, a Naţiunilor Unite (2005) a arătat că în ciuda progreselor legislative înregistrate, clivajul dintre obiective şi realitate sau *de*

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

jure şi *de facto* continuă să existe: sărăcia se conjugă mai ales la feminin peste tot în lume, la fel ca analfabetismul, boala, discriminarea, limitarea drepturilor civile, sociale şi politice.

Paradigma feministă pe care unii o pun în cauză pentru inactualitatea sa rămâne pertinentă şi legitimă câtă vreme democraţia veritabilă, fără discriminare de sex, de rasă, de vârstă, nu va fi instituită. Or, această paradigmă permite prin «intersecţionalitate» şi cercetarea-acţiune să se insereze diversitatea etno-rasială şi aportul femeilor în reflecţia contemporană şi în politicile sociale. «Analiza feministă este pentru mine o perspectivă inconturnabilă, căci raporturile sociale de sex constituie un dat esenţial al societăţii noastre. Pare deci de neimaginat să le excluzi de la o analiză ştiinţifică care vizează sănătatea populaţiilor. Percep aceste raporturi din acelaşi motiv precum în cazul altor inegalităţi sociale ca o certitudine de bază pe care analiza mea trebuie să o integreze... Analiza feministă este o necesitate», afirma Catherine des Rivières-Pigeon în nr. 1, vol. XXI al revistei *Recherches féministes* (2008:117).

Sperăm că această privire (sociologică, politică, metodologică) asupra muncii, discursului, situaţiei femeilor va contribui la aprofundarea cunoaşterii şi înţelegerii a numeroaselor problematici privind «lumea femeilor», ca şi la dispariţia a ceea ce Pierre Bourdieu numeşte *violenţă simbolică*, exersată în mod esenţial prin căile simbolice ale comunicării şi cunoaşterii, sau mai exact ale necunoaşterii care a transformat istoria în natură şi arbitrariul cultural în natural.

«Dacă este adevărat că principiul perpetuării raportului de dominare masculină nu rezidă în principal în sânul unităţii domestice [...], ci în instanţe ca şcoala sau statul, locuri de elaborare şi de impunere a principiilor de dominare care se exercită şi în cadrul universului celui mai privat, un câmp de acţiune imens se deschide luptelor feministe astfel chemate să ocupe o poziţie originală şi susţinută în cadrul luptelor politice împotriva oricărei forme de dominare» (P. Bourdieu, 1999:82).

Anihilarea simbolică a femeii (prin trivializare, minimalizare şi imobilizare în funcţii subalterne, minore), remarcată de Gaye Tuchman deja de acum douăzeci de ani, se perpetuează paradoxal în ciuda revoluţiei feminine descrise de Gilles Lipovetsky în *La Troisième Femme*, a pledoariilor contemporane pentru paritate şi revalorizare a diferenţei (etnice, religioase, de gen). **Este vorba mai degrabă de o evoluţie lentă decât de o revoluţie veritabilă.**

Deşi nu mai sunt la modă marile mişcări sociale, marile mobilizări colective, ci mai degrabă proiectele identitare individualizate, nu trebuie să uităm că feminismul este «-ismul» care a dăunat cel mai puţin de-a lungul istoriei; dimpotrivă, într-un efort sinergic, el a contribuit la schimbarea sorţii acelei jumătăţi de umanitate redusă la tăcere. De fapt, chiar dacă termenul feminism (şi mai ales postfeminism) este asociat unor concepte "istorice" ca postcomunism, societate postindustrială, postcolonialism, ar trebui să distingem accepţiunea legată de practica militantă, cu un anumit recul sau o anumită retractare a proiectelor mobilizatoare de accepţiunea teoretică legată de poststructuralism, deconstructivism... care reprezintă o evoluţie a feminismului spre o gândire mai complexă (*cf.* de asemenea C. Maillé, 2000:88).

Este evident că *legitimitatea chestiunii "femei"* nu se realizează de la sine, fiind *output*-ul unei *acoperiri mediatice* adecvate, unei *sinergii la nivelul educaţiei şi socializării* tinerelor fete, ca şi a *politicilor publice* de susţinere.

> «*Trebuie să desfiinţăm, pe lângă cunoştinţele androcentrice, prejudecăţile care circulă despre analiza feministă. Trebuie să convingem că ea este o epistemologie şi nu o simplă ideologie. Trebuie să demonstrăm că epistemologia feministă este pluralistă, critică şi evolutivă şi nu o ortodoxie sectară. Trebuie să continuăm să proclamăm legitimitatea subiectului "femei". Pe scurt, trebuie să acceptăm să deranjăm*» (M. Dumont, 1999:529).

Dacă ţările occidentale traversează o perioadă de război rece antifeminist (*backlash*-ul despre care vorbeşte Susan Faludi), ţările comuniste resping feminismul fără să-l fi cunoscut în mod veritabil.

Din anumite puncte de vedere, degradarea identităţii feminine în ţările postcomuniste, care trec printr-un antifeminism fără să fi cunoscut feminismul (epoca comunistă fiind o naturalizare forţată a diferenţei), este corelabilă cu antifeminismul vest-european actual bazat pe reconstituirea identitară feminină *family-based*, derivând în slujbe part-time, muncă la domiciliu, până la feminizarea sărăciei şi discriminarea salarială şi profesională.

În Rusia, un om politic nu ezită să afirme:

> «*Dacă ne imaginăm umanitatea ca pe o mare familie, atunci femeile sunt responsabile de continuitatea şi stabilitatea sistemului, în timp ce bărbaţii experimentează, avansează, îşi asumă riscuri. Femeile nu pot să joace un rol primordial, nici măcar egal*» (P. Watson, 1997:149).

Democratizarea ţărilor ex-comuniste s-a dovedit misogină în toate statele, chiar dacă din motive diferite: resurecţia bisericii catolice în Polonia şi Croaţia, a celei ortodoxe în România, alături de sindromul Elena Ceauşescu. În măsura în care femeile au fost considerate beneficiare ale sistemului comunist sau având ca aliat statul comunist, feminismul a fost identificat în statele ex-socialiste cu socialismul şi a fost renegat ca antinaţional şi antinatural (femeile *comisar* erau de import, nişte produse ale internaţionalismului bolşevic).

Chiar dacă în lumea occidentală egalitatea dintre sexe este un principiu recunoscut chiar în Constituţia europeană, între teorie şi practică, *de facto* şi *de jure*, discurs şi acţiune, distanţele se menţin: în ceea ce priveşte accesul la profesii, la responsabilităţi, la egalitate salarială.

«Nişte zone rezistă: religiosul, economicul, politicul... Adesea graniţele se deplasează, dar terenurile de excelenţă masculină se recompun... şi ierarhia dintre sexe este departe de a fi suprimată. Achiziţiile sunt fragile, reversibile. Întoarceri în trecut sunt întotdeauna posibile. Integrismele politice şi religioase fac din ordinea dintre sexe şi dependenţa femeilor una dintre pârghiile lor... Revoluţia sexuală este interminabilă. Aici nu există "sfârşit al istoriei". Imposibil deci să închei povestirea. Se poate spune "era odată". Să se invoce începuturile obscure. Să se spună începutul. Dar nu «sfârşitul». Istorie de continuat. Istorie de făcut, de asemenea» (M. Perrot, 2007:229–230).

Această nouă lectură a femininului este concepută în perspectiva ameliorării sorţii a jumătate din umanitate, tematizând "punctul de vedere", «*standpoint theory*» pentru a explica geneza şi funcţionarea violenţei, a muncii, a inegalităţii conjugate la feminin, în speranţa că tinerele generaţii vor reflecta şi vor acţiona în familie, pe piaţa muncii, în agora şi în mass-media.

Am încercat de asemenea să stabilim legături între câmpurile cercetărilor produse în lumea francofonă şi cea anglofonă, legături absolut indispensabile în societatea contemporană mondializată.

Intersectări

Cercetările şi reflecţiile tratează tensiuni, contradicţii şi resemantizări care traversează poziţiile teoretice şi practicile militante; marea achiziţie a feminismului este de a reconcilia construcţia teoretică şi anchetele de teren ca în «*grounded theory*», cu un accent particular pe mizele legând sexismul, rasismul şi exploatarea economică la scară mondială.

«Obiectivul este un feminism care legând dominarea sexului de alte forme ale dominării vizează prin intermediul transformării

raporturilor sociale de gen transformarea ansamblului societății» (Fougeyrollas-Schwebel 2006:7).

Refocalizările teoriilor şi practicilor vizează de asemenea analiza evoluțiilor politicilor în favoarea egalității drepturilor pentru femei, luarea în considerare a genului în sociologia mişcărilor sociale şi în sfârşit examenul poziției militantelor feministe în cadrul grupurilor politice.

Principala caracteristică a celui de-al treilea val feminist pe care-l traversăm astăzi este «că acesta este conceput în perioada *post,* în acelaşi timp el ține de *post it,* ca suprapunere şi adăugire. Postmodern, poststructuralist, postcolonial, acest feminism ştie cel puțin de unde se trage» (D. Lamoureux, 2006:59).

Feministele celui de al treilea val promovează un feminism de *stradă* opus unui feminism de *tribună* şi vor să revalorizeze raportul teorie/practică care a influențat în mod decisiv caracterul profund subversiv al feminismului celui de-al doilea val (*op. cit.*: 60).

Inegalități, nedreptăți. *De facto şi de jure*

Dacă este important să se lupte împotriva rasismului, capitalismului şi mondializării (neo)liberale, rămân încă multe de făcut în ceea ce priveşte inegalitățile de gen.

Diferențele statutare, financiare, simbolice continuă să impregneze structurile ierarhice şi instituțiile. Totuşi aceste clivaje şi contradicții sunt mascate, chiar negate de către teoriile sociologice ale individualizării şi de «bunul simț» neoliberal conform căruia fiecare, indiferent de gen, în virtutea destrămării legăturilor străvechi şi a noilor libertăți de alegere ar fi responsabil de propriul destin şi şi-ar făuri singur propria fericire.

Femeile sunt de mai multe decenii (mai exact după cel de-al Doilea Război Mondial) elementul activ al reconstituirilor populației active. Cu feminizarea lumii muncii se joacă statutul

celui de-al doilea sex în societate. Faptul ca femeile constituie de acum înainte aproape jumătate din forța de muncă este o mutație socială majoră.

> «*Dar chestiunea inegalităților de sex, ale hainelor lor noi și ale celor vechi rămâne. Mai mult ca niciodată contraste și paradoxuri izbitoare se mențin. In materie de acces la educație și la slujbe progresele sunt imense, în timp ce în domeniul egalității salariilor și a carierelor, sub frontispiciul șomajului, al precarității și al subangajării, inegalitatea este constantă, recurentă, impertinentă*» (M. Maruani, 2006:836).

Chiar dacă în majoritatea țărilor europene femeile sunt mai instruite decât bărbații și ajung precum bărbații la traiectorii profesionale continue și simbolic motivante, la nivel global ele rămân mult mai puțin bine plătite decât ei, au cariere profesionale mai stagnante, cunosc un supraşomaj și o subangajare.

> «*O parte dintre femei recuperează pe piața muncii investiția reușită în sistemul de formare, în timp ce majoritatea dintre ele se găsește masată în salariatul de execuție. Între femei deosebirile se adâncesc și inegalitățile se întăresc*» (M. Maruani, 2006:829).

Opresiunea femeilor – majoritate tăcută de secole –, dublată de invizibilitate simbolică și minimalizare trebuie și poate fi sabotată prin schimbări în educație, mass-media și politici publice.

In ciuda modificărilor *de jure* (legea împotriva discriminării de gen – 2002 pentru România), *de facto* schimbările se produc mai lent. Femeile continuă să furnizeze 2/3 din activitatea productivă, dar să obțină 1/10 din venituri și 1% din resurse. Inegalitatea de gen rămâne o caracteristică majoră a societății globale. Asistăm la o feminizare dramatică a sărăciei: deși la nivelul planetei femeile muncesc în procent de 70%, ele nu dețin decât 1% din terenuri, obțin 2/3 din salariul masculin și sunt adesea incapabile să-și asigure subzistența la vârsta bătrâneții.

Violența omoară tot atâtea femei cu vârste cuprinse între 15 și 45 de ani ca și cancerul, fiind violarea cea mai răspândită a drepturilor umane în același timp și cea mai tolerată de către societate.

Femeile furnizează două treimi din cele 875 milioane de persoane analfabete din lume, ocupă 16% din locurile din parlamentele naționale la nivelul planetei, deși asistăm la o penetrare lentă a bastioanelor masculine (femei-manager în marile companii, directoare de bănci, angajate în poliție, armată etc.).

Alegerea de viață (familie și carieră) nu este egalitară, condițiile vieții cotidiene așa cum sunt organizate de către societățile dezvoltate nici atât. Fie partidele politice disprețuiesc paritatea, preferând să plătească amenda decât să acorde candidatelor locuri eligibile. Fie rețelele și confreriile (*old boys network)* construiesc tavanul de sticlă care împiedică femeile să atingă vârfurile.

> «*De cum puterea se arată, observați fotografia: ea rămâne în costum, cravată... De cum părăsim scena publică sau paginile lucitoare ale revistelor de modă pentru a observa societățile noastre în cotidianul lor, realitatea se întunecă. Precarități, violențe conjugale, prostituție, criminalitate, șomaj, sexism: femeile sunt întotdeauna primele victime*» (C. Ockrent, 2006:8–9).

Feminismele au «ieșit din excentricitate» (în țările occidentale) și din ridicol (în țările postcomuniste) și au devenit «protagoniste ale unei modernități care le-a produs, forțele de contestare și de propunere ale unei cetăți care puțin câte puțin și nu fără reticențe le recunoaște ca interlocutori și reduce expresia unui antifeminism nu până demult considerat ca formă normală de glumă și de defulare masculine» (M. Perrot, 2004:9).

Este absolut evident că «cerând respectarea drepturilor umane ale tuturor femeilor ale planetei, propunând alternative la modelele tradiționale ale ierarhiei din familie, întreprindere,

națiune sau societate internațională, creând rețele de solidaritate între femei care să depășească granițele, feministele contribuie la pregătirea unei lumi alternative a păcii, bazată pe echitatea dintre genuri, clase sociale și națiuni, a cărei emergență este fără îndoială singura șansă de supraviețuire a umanității» (A. Michel, 1997:126).

Cu toate acestea succesele sunt încă limitate: capacitățile de rezistență și obstacolele la schimbare domină în structuri, ca și în practicile tradiționale.

Atât mișcarea de emancipare a femeilor, cât și cercetările feministe care au însoțit-o, au antrenat transformări durabile în materie de conștiință individuală și în raporturile sociale dintre sexe, fie că este vorba de discursul despre sexualitate, de dreptul de a dispune de propriul corp, de libertatea reproductivă a femeilor sau de scandalul pe care îl reprezintă violențele împotriva femeilor, care au ca și consecință un model partenerial sau de delegare în viața familială și un model de autonomie în sfera publică, capabil chiar să erodeze «valența diferențială a sexelor» (Fr. Héritier).

Chiar dacă revoluția culturală a raporturilor de gen se realizează puțin câte puțin (toate cuceririle legale care păreau de negândit acum treizeci de ani: egalitatea copiilor născuți în afara căsătoriei, scoaterea din sfera judiciară a homosexualității, reforma divorțului, proclamarea principiului de egalitate în dreptul familiei, introducerea în sfera judiciară a violențelor conjugale), se menține diviziunea sexuală a muncii atât în sfera privată, cât și în segregarea pieței muncii. Conceptul de muncă lărgit astfel încât să înglobeze toate activitățile de întreținere și de grijă față de alții (*care*) constituie astăzi piatra de temelie a analizelor și a politicilor sociale feministe.

Mișcarea autonomă a femeilor a fost la originea instituționalizării în universități sub forme multiple ale cercetărilor despre femei – astăzi *studii de gen*. În ciuda acestor reușite putem totuși să ne întrebăm asupra limitelor acestor cercetări de acum

înainte integrate în universităţi. "În ce măsură reuşesc ele să-şi păstreze caracterul critic şi să facă să se ia în considerare problematica genului în curentele dominante ale diverselor discipline ştiinţifice?" (Ute Gerhard, 2006:167).

Distanţa dintre teoretizarea feministă şi evoluţiile pe plan politic devin abisale atunci când cercetătoarele nu reuşesc să traducă cunoştinţele lor teoretice în discursul acţiunii politice sau al praxisului cotidian.

Cercetările despre feminism după Marşul Mondial al Femeilor din anul 2000 furnizează cea de-a doua nouă direcţie. Ea reflectă o conştiinţă a importanţei transnaţionalului şi a mondialului şi este în mod particular atrăgătoare pentru tânăra generaţie.

> «*Consider că o organizare a muncii echitabilă din punct de vedere al sexelor sociale ar fi pârghia decisivă pentru ca procesul de modernizare a raporturilor de gen – care este înainte de toate de ordin cultural – să treacă de la nivelul discursului la cel al practicii şi al schimbării structurilor sociale.*» (Ute Gerhard 2006:176).

Dacă această carte are o utilitate, este aceea de a se înscrie în lunga istorie a eforturilor întreprinse pentru a eradica arbitrarul, injustiţia şi discriminarea utilizând arma în întregime pacifistă a informaţiei. Pentru a face să avanseze cauza egalităţii, trebuie mai întâi fără îndoială să se ia pulsul inegalităţilor, să se facă vizibile cauzele şi efectele lor, să se înţeleagă gradul lor de înrădăcinare şi implicaţiile persistenţei lor. Acest demers în acelaşi timp descriptiv şi analitic serveşte la fel de bine cauza egalităţii în general ca şi cea a egalităţii sexelor în particular.

Lumea se va schimba dacă toţi şi fiecare vor interioriza că femeile reprezintă jumătatea populaţiei din orice generaţie şi că lichidarea deconectării dintre bărbaţi şi femei ca şi a deconectării dintre femei va «semnifica sfârşitul patriarhatului şi

începutul a ceva ce ar putea fi numit fără îndoială civilizație» (C. Gilligan, 1997:28).

Între forme politice opuse (totalitarism și integrisme), democrația, fondată pe proiectul individual și societal și pe recunoașterea celuilalt, își continuă parcursul nu lipsit de capcane, sinuos și destul de dificil. Intr-o lume în (r)evoluție, emanciparea femeilor este poate principala revoluție a secolului trecut; victoria este departe de a fi definitivă, efectele perverse sunt numeroase (vezi dezbaterile actuale, care divid chiar feministele, asupra unor chestiuni ca prostituția, pornografia, purtarea voalului în școală, paritatea etc.), dar niște ziduri au căzut, niște bastioane au fost zguduite, și tinerii visează la «alte forme ale relațiilor dintre bărbați și femei, mai puțin normate, mai puțin evidente, mai libere, la antipozii razboiului dintre sexe» (*Manifest a șase organizații ale tinerilor în 2000*, apud Y. Rippa, 2002:111).

În încheierea acestei lucrări de demistificare a ierarhiei sexuale, sperăm ca un număr din ce în ce mai mare de femei și bărbați să gândească în termeni de gen, să dobândească atât o conștiință, cât și o «puternică reflexivitate asupra dimensiunii construite social a feminității sau masculinității lor» (C. Guionnet & E. Neveu, 2006:247).

Dimensiunea breșei, schimbările structurii sociale pe care au produs-o, capacitatea reflexivă a femeilor și a bărbaților deschid un spațiu pentru reconstituirea raporturilor de gen, un recul al fenomenelor de dominare. «Natura și forma acestor reconstituiri sunt niște întrebări empirice la care nu se poate găsi răspunsul decât prin dezvoltarea studiilor de caz privind medii sociale, generații, arii culturale diferite și nu prin deducerea de postulate *a priori*, care sugerează fie fatalitatea dominării masculine fie forța irezistibilă a emancipării femeilor» (C. Guionnet & E. Neveu, 2006: 247).

Bibliografie

Bard, Christine (ed.), *Un siècle d'antiféminisme*, Paris, Fayard, 1999

Bourdieu, Pierre, *La domination masculine*, Paris, Seuil, coll. "Liber", 1998

Carter, Cynthia; Gill, Branston and Stuart, Allan (eds) – *News, Gender and Power*, London, NewYork, Routledge, 1998

Castelain, Christine, Meunier, *Les métamorphoses du Masculin*, PUF, 2005

Castells, Manuel, *Le pouvoir de l'identité*, Paris, Fayard, 1999

Code Lorraine (ed.), *Encyclopedia of Feminist Theories*, London, Routledge, 1999.

Connell Robert, *Gender and Power*, Cambridge, Polity Press, 1987

Corin, Chris (ed.), *Superwoman and the Double Burden: Women's Experience of Change in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Second Story Press, Toronto, 1992

Descarries, Francine, "Parténériat féministe... pouvons encore rêver de changer le monde" in *Pluralité et convergence* (ed. Huguette Dagenais), Montréal, Les Éditions de Remue-Ménage, 1999

Dictionnaire critique du féminisme, Paris, PUF, 2000

Dragomir, Otilia, Miroiu, Mihaela (eds), *Lexicon feminist*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002

Dragomir, Otilia, Miroiu, Mihaela, *Politici ale echităţii de gen. Ghid pentru învăţământul universitar din Europa Centrală şi de Est*, ed. Politeia, SNSPA, Bucureşti, 2003

Dumont, Micheline, "Où en sommes-nous? Où allons-nous?" in *Pluralité et convergence* (ed. Huguette Dagenais), Montréal, Les Éditions de Remue-Ménage, 1999

Fougeyrollas, Dominique et Varikas, Eleni,"Introduction" in *Les cahiers du genre Hors série*, 2006

Funk, Nanette, (ed), *Gender Politics and Post communism*, Routledge, New York, London, 1992

Gerhard Ute et Jenson Jane, "Féminisme. Théorie et politique. Réflexions à partir des cas allemand, canadien et québécois », în *Les cahiers du genre Hors série*, 2006

Gubin, Éliane et coll (dir.), *Le siècle des féminismes*, Paris, L'atelier, 2004
Guionnet, Christine & Neveu, Erik, *Féminins/masculins. Sociologie du genre*, Paris, Armand Colin, 2005
Héritier, F, *Masculin, féminin. I. La pensée de la différence*, Paris, O. Jacob, 1996
Héritier, F, *Masculin, féminin. II. Dissoudre la hiérarchie*, Paris, O. Jacob, 2002
Images de la femme dans les médias, 1999, Rapport sur les recherches existant dans l'Union Européene, Direction Générale "Emploi, relations industrielles et affaires sociales", 1997.
Lamoureux, Diane, « Y-a-t-il une troisième vague féministe ? » in *Les cahiers du genre Hors série*, 2006
Lipovetsky, Gilles, *La troisième femme*, Paris, Gallimard, 1997
Maillé, Chantal, "Féminisme et mouvement des femmes au Québec. Un bilan complexe" in *Globe, Revue Internationale d'étude québéquoises*, vol. 3, no. 2, 2000
Maruani, Margaret «Vie professionnelle: la parité sans l'égalité» in C. Ockrent, S. Treiner *Le livre noir de la condition des femmes*, Paris, XO, 2006
Michel, A., *Le féminisme*, Que Sais-je n° 1782, Paris, PUF, 1998
Oakley, Ann; Mitchell, Juliet (eds.), *Who's Afraid of Feminism*, The New Press, 1997
Ockrent, Christine, Treiner Sandrine (eds.), *Le livre noir de la condition des femmes*, Paris, X0, 2006
Perrot, Michèle *Mon histoire des femmes*, Paris, Seuil 2006
Rippa, Yannick *Les Femmes*, Paris, Ed La Cavalier Bleu, 2002
Roventa-Frumuşani, Daniela *Concepts fondamentaux pour les études de genre*, Paris, Ed. des Archives contemporaines, 2009
Scott, Joan, «Genre: une catégorie utile d'analyse historique », *Cahiers du Grif: le genre de l'historie*, n° 37-38, printemps, 1988
Taraud, Christelle, *Les Féminismes en question*, Paris, ed. Amsterdam, 2005
The Global Media Monitoring Project. Women's Part in the News, World Association for Christian Communication, 1995, 2000, 2005.

Treiner, Sandrine, « Au nom de l'honneur: crimes dans le monde musulman » în Ockrent, Christine, Treiner Sandrine (éds.), *Le livre noir de la condition des femmes*, Paris, X0, 2006

Watson, Peggy, "(Anti)Feminism after Communism" in Ann Oakley, Juliet Mitchell (eds), *Who's Afraid of Feminism?*, New York, The New Press, 1997

WHO MAKES THE NEWS – Global Media Monitoring Project, analysis written by Margaret Gallagher, www.whomakesthenews.org

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANALIZA DISCURSULUI ŞI ŞTIINŢELE COMUNICĂRII

Irina GABRIELA PLETEA
doctorandă, Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării, Universitatea din Bucureşti

Studiul de faţă are ca obiectiv principal poziţionarea corectă a analizei discursului atât ca demers de sine stătător, cât şi în raport cu alte ştiinţe (ştiinţele comunicării, sociologie, lingvistică, psihologie). Pentru început vom fi interesaţi de definirea analizei discursului, acţiune îngreunată de unele dintre proprietăţile acesteia, şi anume vastitatea, interdisciplinaritatea şi fluctuarea graniţelor cu alte discipline. Atenţia noastră va fi îndreptată spre definirea diacronică a analizei discursului şi a obiectului de studiu (discursul). Dintre numeroasele direcţii dezvoltate reţinem şcoala franceză a analizei discursului şi analiza critica a discursului, alegere ce poate fi explicată pornind de la următoarele motive:

– participarea la impunerea analizei discursului ca un domeniu specific;

– dimensiunea temporală (diferiţi cercetători se racordează la aceste direcţii începând cu anii '60–'70);

– diversitatea lucrărilor plasate în cadrul acestor direcţii.

În al doilea rând ne vom referi la zonele de intersecţie cu alte discipline şi la modul în care metodele analizei discursului pot deservi si altor tipuri de analiză, cum ar fi cele dezvoltate în

cadrul ştiinţelor comunicării. Suntem conştienţi de faptul că acest proces determină cel mai adesea reducerea analizei discursului la statutul de metodă de cercetare, care vine în completarea analizei de conţinut, în special din perspectiva ştiinţelor umane în Statele Unite ale Americii[1]. În acest stadiu al lucrării noastre un loc important este ocupat de identificarea relaţiei dintre obiectele de studiu (discurs / comunicare) şi de prezentarea unor modele de analiză comune.

1. Analiza discursului

Privită iniţial ca o metodă de cercetare care completa analiza de conţinut în cadrul ştiinţelor umane, analiza discursului se dezvoltă începând cu anii '60 ca o disciplină de sine stătătoare. Este general acceptat că analiza discursului se manifestă interdisciplinar, la confluenţa ştiinţelor umaniste şi a ştiinţelor sociale. Problemele apar în momentul în care se încearcă o identificare strictă a acesteia, generate de diversitatea demersurilor ce sunt plasate sub aceasta titulatură. Cercetătorii fac apel la denominări diferite cum ar fi lingvistica discursului, studiile discursului pentru a le include sub o titulatură mai potrivită. De exemplu, Teun van Dijk consideră că «studiile discursului» desemnează mult mai adecvat domeniul de studiu denumit în mod tradiţional «analiza discursului», deoarece nu se limitează la a fi o metodă de cercetare, cum este cazul analizei de conţinut în ştiinţele sociale, ci are obiective teoretice importante. Autorul defineşte această nouă disciplină ca „analiza sistematică şi explicită a variatelor structuri şi strategii ale diferitelor niveluri ale textului şi vorbirii"[2], cu următoarele subdiscipline: gramatica

[1] Maingueneau, Dominique, 1991, *L'Analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette, p. 9.

[2] Van Dijk, Teun A., « The Study of Discourse: An Introduction », în Van Dijk, Teun A. (ed.), 2007, *Discourse Studies*, Londra, Sage, p. XIX (t.n.).

discursului, stilistica, retorica, studiul superstructurilor, pragmatica discursului, analiza conversațională, analiza de gen, studiile aplicate ale discursului. Dominique Maingueneau se referă la analiza discursului ca o componentă a lingvisticii discursului[3], alături de alte discipline cu interes specific: sociolingvistica, teoriile argumentării, analiza conversației, analiza critică a discursului, sau preferă termenul de «analize ale discursului». Astfel autorul susține că discursul nu este obiectul privilegiat de studiu al analizei discursului, care «nu are ca obiect nici organizarea textuală în sine, nici situația de comunicare, ci intricația unei modalități de enunțare și a unui loc social determinat. Discursul este perceput în acest cadru ca o activitate raportată la un gen, ca o instituție discursivă»[4].

Definițiile oferite de-a lungul timpului sunt, așa cum observa Dominique Maingueneau[5], mai largi (analiza discursului apare ca o «superlingvistică») sau mai restrictive (autorii respectivi iau în considerare doar cercetările care vizează un cadru teoretic și metodologic similar).

Pornind de la distincția consacrată între text și discurs, Georges–Elia Sarfati consideră adecvată folosirea titulaturii «analiza discursului» pentru a desemna «un domeniu care își ia ca obiect de studiu o entitate lingvistică (textul) studiat în funcție de parametrii care-i permit contextualizarea interpretării»[6].

Plasându-se în continuarea tradiției anglo-saxone, Jonathan Potter extinde obiectul de studiu al analizei discursului: «Analiza discursului are un angajament analitic de a studia discursul ca

---

[3] Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, p. 66.

[4] Maingueneau, Dominique, « Présentation », în *Langages*, 1995, 29, 117, p. 7 (t.n.).

[5] Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, pp. 65–66.

[6] Sarfati, Georges-Elia, 1997, *Eléments d'analyse du discours*, Paris, Nathan, p. 8 (t.n.).

texte şi vorbire în practicile sociale. Adică în centrul atenţiei nu este limbajul ca o entitate abstractă cum ar fi un lexicon şi un set de reguli gramaticale (în lingvistică), un sistem al diferenţelor (în structuralism) sau un sistem de reguli de transformare a afirmaţiilor (în genealogiile foucauldiene). În schimb, este mediul pentru interacţiune; analiza discursului devine, atunci, analiză a ceea ce fac oamenii"[7].

2. Discursul

Dificultăţile de delimitare sunt generate şi de modul în care este considerat obiectul de studiu. Termenului «discurs» i s-a acordat de-a lungul timpului diferite sensuri, cel mai adesea în opoziţie cu alţi termeni ca limbaj, limbă, vorbire, enunţ, text. Atât Dominique Maingueneau[8], cât şi Georges-Elia Sarfati[9] reţin şapte utilizări ale termenului, pe care o să le comparăm în cele ce urmează. Începem prin a prezenta accepţiunile comune, cele mai numeroase:

– discurs 1, echivalentul «vorbirii», reprezintă realizările scrise şi orale ale «limbii»;

– discurs 2 este unitatea superioară frazei, studiată în principal de gramatica textului;

– discurs 3 apare ca instanţă de enunţare («eu-aici-acum» a subiectului enunţiator) în cadrul teoriilor enunţării sau pragmaticii;

– discurs 4 desemnează «conversaţia» în general în analiza conversaţională;

---

[7] Potter, Jonathan, « Discourse analysis as a way of analysing naturally occurring talk", în Silverman, David, 2004, *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*, London, Sage, p. 203 (t.n.).

[8] Maingueneau, Dominique, 1991, *L'Analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette, p. 15.

[9] Sarfati, Georges-Elia, 1997, *Eléments d'analyse du discours*, Paris, Nathan, pp. 14–16.

– discurs 5 este utilizat în opoziție cu "enunț". Ambii autori îl citează pe L. Guespin: "Enunțul este seria de fraze emise între două pauze semantice, două întreruperi ale comunicării; discursul este enunțul considerat din punctul de vedere al mecanismului discursiv care îl condiționează. Astfel o pespectivă asupra unui text din punctul de vedere al structurării sale « în limbă» îl face enunț; studiul lingvistic al condițiilor de producere a acelui text îl face «discurs» »[10];

– discurs 6 reprezintă un sistem de constrângeri care guvernează producerea unui ansamblu nelimitat de enunțuri pornind de la o anumită poziție socială sau ideologică, de exemplu «discursul feminist» sau «discursul administrației».

Pentru cea de-a șaptea accepțiune, Maingueneau opune «discursul», conceput ca o diversitate superficială legată de varietatea de utilizări a unităților lingvistice, «limbii», ca sistem de valori puțin specificate. Sarfati ia în considerare o perspectivă semiologică extinsă, conform căreia «discursul» desemnează orice sistem de semne non-verbale care se adaugă verbalului (spații, sonorități, culori, gesturi, practici diverse).

Aceşti termeni (discurs, text, enunț) nu se plasează numai pe poziții opuse, între ei dezvoltându-se şi o zonă de convergență care constă în «ipoteza comună a existenței unei organizări în succesiunea frazelor, a unui ansamblu de reguli care nu sunt reduse în mod obligatoriu la enumerarea constrângerilor sintactice reperabile în interiorul frazelor»[11].

Definirea discursului prin raportarea la alte noțiuni lingvistice caracterizează şi poziția autorilor anglo-saxoni. De exemplu, H. G. Widdowson raportează discursul la text, mai precis la «ceea ce producătorul textului a intenționat prin acel text

---

[10] Vezi Rovența-Frumuşani, Daniela, 2005, *Analiza discursului: ipoteze şi ipostaze*, Bucureşti, Tritonic, p. 71.

[11] Provost-Chauveau, G., « Problèmes théoriques et méthodologique en analyse du discours », în *Langue française*, 1971, 9, 1, p. 11 (t.n.).

şi ceea ce înseamnă textul pentru receptor»[12]. Plasându-se la confluenţa demersurilor sociologice şi lingvistice interesate de studiul discursului, Norman Fairclough înţelege prin această categorie atât «utilizarea limbajului vorbit sau scris», cât şi «alte modalităţi semiotice ca fotografia şi comunicarea non-verbală (gestuală)», ambele «ca o formă a practicii sociale»[13].

În funcţie de paradigmele la care se raportează, discursul primeşte sensuri diferite:

– definiţia derivată din paradigma formalistă concepe discursul ca «fraze», punând accent pe descrierea structurii acestuia (unităţile componente şi relaţiile dezvoltate);

– definiţia derivată din paradigma funcţionalistă vede discursul ca «utilizarea limbajului», focalizându-se pe funcţiile discursului;

– definiţia derivată din unificarea celor două paradigme consideră discursul ca "utterances"[14], urmărind trei tipuri de obiective: secvenţiale (ordinea enunţurilor), semantice şi pragmatice (influenţa organizării discursului asupra producerii şi interpretarii acestuia)[15].

3. Direcţii ale analizei discursului

Analiza discursului a generat o diversitate de lucrări, faptul acesta fiind explicat de Dominique Maingueneau prin influenţa unor anumiţi factori interdependenţi:

---

[12] Widdowson, H. G., 2007, *Discourse Analysis*, Oxford, Oxford University Press, p. 7.

[13] Fairclough, Norman, "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), p. 134 (t.n.).

[14] Utterance, tradus prin rostire, enunţare, enunţ.

[15] Schiffrin, Deborah, 1994, *Approaches to Discourse*, Oxford, Blackwell Publishers, pp. 23–41.

– eterogenitatea tradițiilor științifice și intelectuale (repartiție strict geografică, rețea, tendință);

– diversitatea disciplinelor de referință (în Statele Unite antropologia și sociologia joacă un rol important, în timp ce în Franța principalele influențe provin din psihanaliză, filozofie și istorie);

– diversitatea pozițiilor (școli, curente);

– tipul de corpus studiat;

– aspectul activității discursive care este luat în considerare (condițiile de emergență ale unei anumite instanțe a discursului, condițiile de circulație, strategiile de producție, receptare sau interpretare);

– obiectivele practice urmărite (comanda socială);

– disciplina de apartenență a analiștilor discursului (istoric, sociolog, lingvist)[16].

Același autor susține că gruparea cercetătorilor interesați de analiza discursului se poate face ținând cont de două principii fundamentale: gruparea pe discipline sau curente (cercetătorii împărtășesc o serie de presupoziții conceptuale și metodologice) și gruparea pe teritorii (fie lingviștii discursului care țin de curente sau discipline diferite, fie lingviștii discursului și cercetători din alte domenii vizează același obiect de studiu, de exemplu discursul televizual, discursul administrativ, discursul politic)[17]. Diferențierea direcțiilor de cercetare se poate face și ținând cont de zona geografică sau de cea teoretică și metodologică în care se înscriu, diferențiere care produce distincția dintre «analiza discursului în Franta» și «analiza discursului franceză»[18].

---

[16] Maingueneau, Dominique, « Présentation », în *Langages*, 1995, 29, 117, pp. 8–9; Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, pp. 67–68.

[17] Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, p. 71.

[18] Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în *Discourse Studies*, 2002, 4 (3), London, Sage, p. 267.

Pentru a demonstra diversitatea direcțiilor de cercetare, Maingueneau[19] citează comparația făcută de F. Gadet între analiza discursului franceză și cea dezvoltată în Statele Unite:

	Analiza discursului franceză	Analiza discursului anglo-saxonă
Tip de discurs	Scris Cadru instituțional doctrinar	Oral Conversație cotidiană ordinară
Finalitate	Scop textual explicație-formă Construirea obiectului	Scop comunicațional descriere-uzaj Imanența obiectului
Metodă	«Structuralism» Lingvistică și istorie	Interacționism Psihologie și sociologie
Origine	Lingvistică	Antropologie

În încercarea de a delimita diferitele direcții în care se manifestă analiza discusului în Europa, Johannes Angermüller[20] introduce două concepte: tendință și cluster (rețea de cercetători), primul reunind lucrări aflate sub influența unor tradiții de gândire, ultimul asociind cercetători în jurul unei orientări teoretice particulare, ce pot combina diferite tendințe. Autorul distinge patru tendințe care marchează evoluția analizei discursului:

- tendința franceză (formalismul francez) aflată sub influența lui Saussure, Lacan și Althusser,
- tendința anglo-saxonă (pragmatismul anglo-saxon) în continuarea poziției lui Austin și Halliday,
- tendința germană (hermeneutica germană) în jurul operei lui Habermas, Weber, Berger și Luckmann,
- tendința slavo-rusă pornind de la lucrările lui Bakhtin și Lotman,

și patru clustere (rețele de cercetători):

---

[19] Maingueneau, Dominique, 1987, *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris, Hachette, p. 10 (vezi Rovența-Frumușani, Daniela, *op. cit*, p. 18).

[20] Angermüller, Johannes, « L'analyse du discours en Europe », în Bonnafous, Simone, Temmar, Malika (ed), 2007, *Analyse du discours et sciences humaines et sociales*, Paris, Ophrys, pp. 9–22.

– şcoala franceză a analizei discursului: Paris X, Saint-Cloud, Paris III, Paris XII,
– teoria discursului poststructuralistă: Essex, Birmingham,
– analiza discursului critică (CDA): Lancaster, Amsterdam,
– analiza discursului interpretativă: Augsburg.

Considerând analiza discursului una din zonele cele mai vaste şi mai puţin definite din cadrul lingvisticii, Deborah Schiffrin include următoarele abordări ale discursului: teoria actelor de limbaj (actele indirecte, multifuncţionalitate, dependenţa contextuală), sociolingvistica interacţionistă (analiza enunţurilor în context social), etnografia comunicării (competenţa comunicaţională), abordarea pragmatică (intenţia locutorului, context, implicit), analiza conversaţiei (ordine socială, rol social, context social) şi abordarea variaţionistă (*patternurile* sociale şi lingvistice ale variaţiilor lingvistice). Autoarea distinge aceste abordări pornind de la originile lor diferite (filozofie, antropologie, sociologie şi lingvistică), care influenţează atât poziţionarea teoretică şi metodologică, cât şi scopurile urmărite[21].

3.1. Şcoala franceză a analizei discursului

Analiza discursului s-a dezvoltat în Franţa începând cu anii '60. Dominique Maingueneau susţine că dezvoltarea acesteia s-a datorat conlucrării următorilor factori: tradiţia ştiinţifică (reprezentată de filologia europeană, care deseori a combinat studii istorice cu analiza de text), practica şcolară (este vorba de «aprecierea literară» sau «explicaţia textului» predată în şcolile franceze) şi climatul intelectual (creat de structuralismul francez din anii '60, în special cel literar)[22]. Anul 1969 marchează

[21] Schiffrin, Deborah, 1994, *Approaches to Discourse*, Oxford, Blackwell Publishers, pp. 5–15.
[22] Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în Discourse Studies, 2002, 4 (3), London, Sage, pp. 267–268.

apariția oficială a analizei discursului, prin publicarea numărului din *Langages* intitulat «Analiza discursului» și a cărții lui Pêcheux, *Analyse automatique du discours*.

În numărul revistei *Langages* dedicat analizei discursului, obiectul de studiu al acesteia este considerat în raport cu alte unități inferioare: fraza, respectiv enunțul. Fraza este definită ca «o unitate teoretică, apropiată de propoziția logică: diversele realizări trimit fie la reguli particulare guvernând secvențele frazei, fie la factori multipli ce depind de subiectul psihologic sau de mediu», în timp ce «secvența frazelor constituie *enunțul* care devine *discurs* când putem formula reguli de înlănțuire a șirurilor de fraze»[23]. Analiza discursului este utilizată ca «o metodă de analiză a enunțului urmărit (scris sau oral) pe care îl numim discurs»[24] pentru a răspunde problemelor generate de limitarea lingvisticii descriptive la studiul frazei și de considerarea raporturilor dintre comportament (sau situația socială) și limbă ca extra-lingvistice. Zelling S. Harris propune următoarele etape în realizarea oricărei analize a discursului:

– determinarea claselor de echivalență;
– divizarea textului în segmente succesive;
– identificarea seriilor de segmente asemănătoare sau diferite.

Informațiile astfel obținute pot fi interpretate ținând cont fie de textul însuși, fie de informații exterioare acestuia (prin compararea din punct de vedere gramatical a frazelor din text cu fraze care sunt în afara textului) și pot fi utilizate în realizarea unui tablou cu intrare dublă. Fiecare element primește în acest tablou două coordonate: una orizontală, în raport cu alte elemente ale segmentului textului căruia îi aparține, și cealaltă verticală, în raport cu celelalte elemente ale clasei de echivalență din care face parte. Pe lângă concluziile asupra textului, acest tip de analiză poate să genereze date în legătură cu persoana sau situația care se

[23] Sumpf, J., Dubois, J., "Problèmes de l'analyse du discours", în *Langages*, 1969, 4, 13, p. 3 (t.n.).
[24] Harris, Zellig S., "Analyse du discours », în *Langages*, 1969, 4, 13, p. 8.

află la originea textului sau să arate ce elemente pot fi suprimate sau adăugate fără să fie afectată structura textului[25].

Privind diacronic evoluția analizei discursului franceze, se pot distinge patru momente: perioada de emergență (anii '60), perioda «tendințelor franceze» (anii '70), perioada de declin (anii '80) și perioda de diversificare a cercetărilor (din anii '90 până în prezent), pe care le vom trece în revistă în cele ce urmează pornind de la studiul lui Maingueneau[26].

Apariția școlii franceze a analizei discursului a fost influențată de Althusser, care urmărea înființarea unei discipline care să studieze manifestarea ideologiei în cadrul limbajului. Primele centre interesate de acest tip de cercetare au fost Departamentul de Lingvistică al Universității Paris X-Nanterre, Centrul pentru Lexicometrie Politică din cadrul Școlii Normale Superioare Saint-Cloud (discursul politic) și Centrul Național al Cercetării Științifice (analiza automatică a discursului). Anul 1969, cum am menționat mai sus, marchează impunerea oficială a acestei noi discipline, care în această perioadă se apropie foarte mult de analiza critică a discursului (CDA), prin conjugarea investigației teoretice cu preocupările militante. În același an apare și cartea lui Foucault, *L'Archéologie du savoir*, în care autorul dezvolta o concepție asupra discursului diferită de cea propusă de continuatorii lui Althusser.

Referindu-se la analiza discursului franceză în anii '70, Maingueneau consideră că pentru cercetările întreprinse în această perioadă nu se poate reține termenul de «școală», ci mai degrabă cel de «tendințe», anumite caracteristici comune putând fi în continuare identificate, cum ar fi:

– interesul cercetătorilor pentru corpusuri «constrânse» non-conversaționale (care se manifestă într-un cadru instituțional, sub controlul vorbitorului și în relație cu alte texte);

---

[25] *Idem*, pp. 20–45.

[26] Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în *Discourse Studies*, 2002, 4 (3), London, Sage, pp. 268–272.

– preocuparea pentru «materialitatea lingvistică» (studiul formelor lingvistice: morfologice, sintactice, enunțiative);
– raportarea la teoriile enunțării lingvistice (Bally, Benveniste, Jakobson, Culioli, Ducrot);
– întâietatea inter-discursului (principiul dialogic presupune o negociere permanentă între producătorul textului și destinatarul acestuia);
– o concepție proprie asupra subiectivității (subiectul discursului se diferențiază de subiectul conceput sociologic sau psihologic);
– integrarea unor reflecții filozofice asupra limbajului sau discursului în cadrul cercetării.

Spre deosebire de cercetările timpurii interesate cu precădere de discursul politic (mai ales cel scris), lucrările apărute începând cu anii '90 vizează discursul sub orice formă. În acest context al pluralității direcțiilor, Dominique Maingueneau susține că o descriere exactă a situației actuale a școlii franceze devine imposibilă. Diferitele analize pot fi delimitate utilizând criterii ca:

a) tipul de corpus analizat:
   – corpus specific (un anumit tip de discurs);
   – corpus nespecific (orice tip de discurs): Roulet, Adam, Charaudeau, Bronckart;
b) contextul social în care se manifestă discursul:
   – discursul care generează cunoaștere (popularizare, predare, training): CEDISCOR (Beacco, Moirand);
   – discursul instituțional (educațional, politic, administrativ, științific): CEDITEC (Bonnafous, Maingueneau);
   – discursul media (presă, radio, televiziune, publicitate): Centrul de Analiză a Discursului (Charaudeau) și GRAM;
   – discursul în contexte de muncă : grupul «Limbaj și muncă» (Boutet, Gardin, Grosjean, Lacoste);

– discursul filozofic: grupul lui Cossutta;
– discursul auto-constitutiv (religios, literar, ştiinţific): Maingueneau;
– discursul istoric: Guilhaumou, Branca-Rosoff, Schneider;
– discursul ideologic: grupul lui Tournier în jurul revistei *Mots*, CEDITEC (Fiala), Windisch, Sarfati;

c) cadrul teoretic (analiza conversaţională americană, tendinţele franceze anterioare, psihologia socială, teoriile argumentării etc.).

În cadrul analizelor care consideră discursul ca fiind «expresia textuală scrisă şi/sau vorbită a ideologiilor legate de locurile sociale ale indivizilor»[27], un rol important este jucat de noţiunile de «formaţiune discursivă » şi de «condiţii istorice de producţie».

Din punctul de vedere al lui Patrick Charaudeau, studiul discursului trebuie dezvoltat în raport cu alte fenomene psihologice şi sociale, şi anume acţiunea şi influenţa. Analiza discursului se impune ca o analiză empirico-deductivă a materialului lingvistic. Autorul îşi propune în această linie să identifice caracteristicile comportamentului limbajului în raport cu condiţiile psiho-sociale care influenţează schimbul respectiv (aceste condiţii sunt desemnate prin expresia «contract de comunicare»). Charaudeau foloseşte noţiunea de «contract de comunicare» pentru a distinge între analiza textului şi analiza discursului. Primul tip de analiză concepe textul linear, în timp ce analiza discursului îl raportează la tipul de situaţie (contract) care îl determină. Prin reunirea producţiilor generate în condiţiile aceluiaşi tip de situaţie se ajunge la constituirea corpusului de texte care va fi supus analizei. Frontierele corpusului se stabilesc prin determinarea empirică a constantelor şi diferenţelor între diferite texte[28].

---

[27] Bonnafous, Simone, Tournier, Maurice, "Analyse du discours, lexicométrie, communication et politique », în *Langages*, 1995, 29, 117, p. 76 (t.n.).

[28] Charaudeau, Patrick, "Une analyse sémiolinguistique du discourse", în *Langages*, 1995, 29, 117, pp. 103–106.

Maingueneau se foloseşte de noţiunea de «loc social» în definirea obiectului de studiu al analizei discursului: «discursul ca intricaţie a unui text şi a unui loc social», cu menţiunea că această noţiune nu este utilizată într-o manieră sociologică, ci în raport cu poziţionarea într-un câmp discursiv (politic, religios, etc.)[29].

În cadrul analizei discursului se pot distinge două abordări: analitică (interesată de relaţiile dintre enunţuri) şi integratoare (orientată spre componentele discursului din perspectivă socială şi textuală). Pornind de la aceste direcţii, Dominique Maingueneau distinge doua tipuri de unităţi vizate de analiza discursului:

a) unităţile topice:
   - unităţile domeniale reprezintă «spaţii deja „predecupate" de către practicile verbale», cum ar fi tipurile discursului ce ţin de un anumit sector de activitate al societăţii (discursul administrativ, publicitar) şi genurile discursului care desemnează dispozitive de comunicare socio-istorice variabile (jurnalul de televiziune, consultaţia medicală). Cele două unităţi se găsesc într-o relaţie de reciprocitate: orice tip este o grupare de genuri ce se supun aceleiaşi logici (fie co-apartenenţă la acelaşi aparat instituţional, fie dependenţă de aceeaşi poziţionare) şi orice gen aparţine unui tip;
   - unităţile transverse (registrele) care traversează texte ce aparţin unor genuri ale discursului diferite şi care sunt recunoscute utilizând criterii lingvistice (enunţiative, structurale), funcţionale (pornind de la funcţiile lui Jakobson) sau comunicaţionale (care combină trăsături lingvistice, funcţionale şi comunicaţionale);

[29] Maingueneau, Dominique, "Quelles unités pour l'analyse du discourse?", în *Romanistisches Jahrbuch*, 2003, 53–2002, Berlin, p. 110 (t.n.).

b) unitățile non-topice sunt construite de cercetători fără să țină cont de delimitările deja existente și sunt înscrise istoric:
   - formațiunile discursive (unități ca discursul rasist, discursul patronal);
   - parcursurile identificate pe baza relațiilor dezvoltate în interiorul interdiscursului (de exemplu analiza utilizării formulei «epurare etnică» de către Krieg-Planque)[30].

3.2. Analiza critică a discursului (CDA)

Problemele întâmpinate în delimitarea strictă a domeniului se mențin și în cazul analizei critice a discursului (*critical discourse analysis*). Uneori termenul este privit ca sinonim cu lingvistica critică (*critical linguistic*). Ruth Wodak subliniază că analiza critică a discursului se plasează în continuitatea lingvisticii critice, dezvoltată în anii '70 și '80, cu reprezentanți ca Roger Fowler, Tony Trew și Gunther Kress. În prezent termenul de «analiza critică a discursului» desemnează lucrările lingvistice critice ale cercetătorilor care utilizează ca unitate de bază unitatea discursivă a textului și care se concentrează pe analiza relațiilor de dominare, discriminare, putere și control manifestate în limbaj. Această analiză nu vizează numai textele în sine, ci și producerea și interpretarea acestora. Impunerea analizei critice a discursului ca o rețea de cercetători se realizeaza mai întâi prin publicarea unor cărți ca *Prejudice in Discourse* a lui Teun van Dijk în 1984, *Language and Power* a lui Norman Fairclough și *Language, Power and Ideology* a lui Ruth Wodak în 1989, urmată de lansarea revistei *Discourse & Society* în 1990

[30]Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, pp. 72–74.

şi de organizarea unui simpozion pe această temă de către Universitatea din Amsterdam în ianuarie 1991. Din perspectiva autoarei, dezvoltarea analizei critice a discursului se bazează pe lingvistica lui Halliday, sociolinvistica lui Bernstein şi pe lucrările de critică literară şi filozofie ale unor autori ca Pêcheux, Foucault, Habermas, Bakhtin şi Volosinov[31].

Analiza critică a discursului presupune raportarea la trei concepte: critică (distanţa faţă de date, raportarea acestora la social, luarea unei poziţii politice explicite, reflecţia asupra condiţiei de cercetător), ideologie («un aspect important al instituirii şi menţinerii relaţiilor inegale de putere») şi putere («relaţii ale diferenţei, şi în particular (...) efectele diferenţelor în structurile sociale»). Din această perspectivă, analiza critică a discursului urmăreşte studiul modului în care puterea se manifestă şi este manipulată prin intermediul formelor lingvistice, atât la nivelul gramatical al textului, cât şi la nivelul controlului ocaziilor sociale de exprimare a puterii[32].

Ceea ce individualizează analiza critică a discursului în raport cu alte direcţii ale analizei discursului este interesul pentru studiul dimensiunii discursive a abuzului de putere şi a efectelor acesteia. Teun van Dijk prezintă principiile de bază ale acestei analize, derivate direct din specificitatea obiectivului urmărit:

– orientarea către rezolvarea unor probleme sociale, şi nu spre dezvoltarea unor teorii sau metode de cercetare;

– luarea unei poziţii socio-politice explicite: analistul discursului este în acelaşi timp om de ştiinţă, critic social şi activist;

– preocuparea pentru realizarea unei analize de profunzime a poziţiei cruciale a discursului în reproducerea dominaţiei şi

---

[31] Wodak, Ruth, "What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, pp. 1–8.

[32] *Idem*, pp. 9–11 (t.n.).

inegalității, spre deosebire de politicieni și activiști, interesați în special de problemele curente, imediate;

– dezvoltarea unei analize multidisciplinare, care să abordeze relațiile dezvoltate între text, vorbire, cogniția socială, putere, societate și cultură.

Autorul este conștient de faptul că aceste principii sunt tratate de alți cercetători ca «sloganuri neștiințifice»[33]. Există și riscul ca asumarea acestor principii de către analistul discursului să determine o poziție predilectă pentru un anumit tip de analiză care să genere rezultatele așteptate. Această distorsiune poate fi evitată prin utilizarea triangulării la nivel metodologic. Pentru Ruth Wodak triangularea în cadrul abordării istorice a discursului poate fi realizată ținând cont de cele patru niveluri ale contextului:

– co-textul aflat în imediata apropriere a discursului analizat;

– relațiile intertextuale și interdiscursive între enunțuri, texte, genuri și discursuri;

– variabilele extralingvistice sociale/sociologice și cadrele instituționale ce țin de contextul situației;

– contextele sociopolitice și istorice care influențează practicile discursive[34].

Norman Fairclough vede în analiza critică a discursului o teorie socială a limbajului adecvată pentru a deveni punctul nodal al unei lingvistici reconstruite. Această repoziționare este gândită în contextul considerării relației dintre discurs și alte fațete ale socialului ca variabilă din punct de vedere istoric, având în vedere trăsăturile discursului în societatea post-modernă («capitalismul târziu»). Autorul fixează următoarele obiective ca fiind specifice analizei critice a discursului: "să cerceteze în mod

---

[33] Van Dijk, Teun A., "Principles of Critical Discourse Analysis", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), London, Sage, pp. 252–254.

[34] Wodak, Ruth, "The discourse-historical approach", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, p. 67.

sistematic relațiile adesea opace de cauzalitate și de determinare dintre (a) practici discursive, evenimente și texte, și (b) structuri sociale și culturale mai largi, relație și procese; să investigheze modul în care asemenea practici, evenimente și texte derivă și sunt modelate ideologic de relațiile de putere și de luptele pentru putere; și să cerceteze cum opacitatea acestor relații dintre discurs și societate este în sine un factor care asigură puterea și hegemonia"[35]. Pentru a atinge aceste obiective, este folosit un cadru de analiză tridimensional:

– analiza evenimentului discursiv ca text (forma și sensul textului);

– analiza evenimentului discursiv ca practică discursivă (aspectele sociocognitive ale producerii și interpretării textului);

– analiza evenimentului discursiv ca practică socială (diferitele niveluri ale organizării sociale: contextul situației, contextul instituțional, contextul societal sau contextul «culturii»).

Analiza discursivă este concepută bilateral: pe de o parte analiza lingvistică care urmărește nivelurile de analiză ligvistică tradiționale (fonologie, gramatică, lexicologie, semantică) și organizarea textuală a elementelor superioare propoziției, iar pe de altă parte analiza intertextuală interesată de modul în care practicile convenționalizate (genuri, discursuri, structuri narative) se află la dispoziția producătorilor și interpreților textului în anumite circumstanțe sociale[36]. Autorul definește practicile convenționalizate în raport cu relația dintre semiosis (limbajul verbal și non-verbal, imagini) și alte elemente al practicilor sociale: «genurile sunt diverse modalități de a acționa, de a produce viață socială, în mod semiotic; (...) discursurile sunt

[35] Fairclough, Norman, "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), p. 135 (t.n.).

[36] Fairclough, Norman, "Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis", în *Discourse & Society*, 1992, 3(2), pp. 194–195.

diverse reprezentări ale vieții sociale care sunt poziționate inerent; (...) stilurile sunt modalități de a fi, identități, în aspectul lor semiotic»[37].

În constituirea acestui cadru de analiză, un loc important este ocupat de teoriile puterii bazate pe conceptul de «hegemonie» al lui Gramsci, de teoriile discursului (în special conceptul de «interdiscursivitate» strâns legat de conceptul de «intertextualitate» al lui Kristeva) și de orientarea către evoluția istorică a evenimentelor discursive[38]. În studiul său privind marketizarea discursului public al universităților, Fairclough ajunge la concluzia că analiza critică a discursului este „o metodă care trebuie folosită alături de altele în cercetarea socială științifică a schimbării sociale și culturale, și (...) o resursă în luptele împotriva exploatării și dominației"[39].

Michael Meyer refuză reducerea analizei critice a discursului la statutul de metodă, găsind mai adecvată considerarea acesteia ca abordare ce se constituie la mai multe niveluri :

– la nivelul programatic (fenomenele aflate sub observație, explicații ale presupunerilor teoretice și metodele care vor unifica teoria și observația);

– la nivelul social (parte dinstinctă a unei comunități științifice);

– la nivelul istoric (valabilitatea datelor, modul de desfășurare a cercetării)[40].

---

[37] Fairclough, Norman, "Critical discourse analysis as a method in social scientific research", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, pp. 123–124 (t.n.).

[38] Fairclough, Norman, "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), pp. 136–142.

[39] *Idem*, pp. 133–134 (t.n.).

[40] Meyer, Michael, "Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, pp. 14–15.

La nivelul programatic trebuie să se aibă în vedere că analiza critică a discursului presupune parcurgerea aceloraşi etape ca în cazul altor analize: selecţia conceptelor teoretice care să fundamenteze cercetarea, alegerea metodelor de analiză în conformitate cu poziţia teoretică, colectarea datelor şi interpretarea acestora. În funcţie de deciziile luate în cadrul acestor etape, se pot delimita diferite direcţii în cadrul analizei critice a discursului. De exemplu, în funcţie de cadrul teoretic se disting: cercetările bazate pe microsociologie (Ron Scollon), pe teoriile sociale generale (Siegfried Jäger), pe teoriile socio-psihologice, în special cogniţia socială (Teun van Dijk), pe teoriile lingvistice şi ale discursului (Ruth Wodak, Martin Reisigl), pe teoriile de rang mediu ce se interesează de fenomene sociale sau subsisteme ale societăţii specifice (Norman Fairclough)[41].

Discursul capătă accepţiuni diferite în raport cu aceste teorii. Siegfried Jäger defineşte discusul ca «fluxul cunoaşterii – şi/sau întreaga cunoaştere societală depozitată – de-a lungul timpului, care determină acţiunea individuală şi colectivă şi/sau acţiunea formativă care modelează societatea, exercitând astfel puterea»[42]. În strânsă legătură cu noţiunea de « discurs », noţiunile de «context» şi «mediere» sunt utilizate pentru a asigura o analiză de profunzime a relaţiei dintre limbaj şi societate. Importanţa contextului devine evidentă în raport cu înscrierea istorică a discursului. Contextul ţine atât de factori extralingvistici (cultură, societate, ideologie), cât şi lingvistici (alte texte)[43].

Diferitele direcţii dezvoltate în cadrul analizei critice a discursului pot fi identificate şi pornind de la tipurile discursului

---

[41] *Idem*, pp. 18–23.

[42] Jäger, Siegfried, "Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, p. 34 (t.n.).

[43] Meyer, Michael, "Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, pp. 15–16.

ce sunt reţinute spre analiză. Teun van Dijk se referă la analize ale discursului de gen (Kendall, Tannen, Cameron, Kotthoff, Wodak, Seidel, Thorne), discursului media (Fairclough, Fowler, van Dijk), discursului politic (Wilson, Derian, Shapiro, Fox, Miller), discursului etnocentrist, antisemitist, naţionalist şi rasist (van Dijk, Ter Wal, Wodak, Reisigl, Dinesh D'Souza) şi discursului profesional şi instituţional (birocratic, medical, educaţional, şcolar, corporatist)[44].

4. Analiza discursului şi ştiinţele comunicării

Relaţia dintre analiza discursului şi ştiinţele comunicării este reprezentată diferit, fie ca două demersuri care se intersectează în momentul în care îşi propun studiul discursului mediatic, fie ca parte şi întreg al aceleiaşi ştiinţe. Deşi au precursori comuni, cele două se diferenţiază în primul rând prin obiectul studiat: discursul/comunicarea. Pe lângă studiul discursului mediatic, demersurile analizei discursului şi ştiinţelor comunicării se suprapun şi în cazul studiului discursului/ comunicării politice, discursului/comunicării organizaţionale, discursului/comunicării instituţionale etc.

Barbie Zelizer încadrează analiza discursului printre orientările dezvoltate de-a lungul timpului în studiul lingvistic al jurnalismului:

– orientare spre atributele informale ale limbajelor prin care erau transmise textele jurnalistice (numărul de menţionări al unui cuvânt, sensuri conotative ale unei fotografii): analiza de conţinut şi semiotica;

---

[44] Van Dijk, Teun A., "Critical Discourse Analysis" în Schiffrin, Deborah, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9780631205968_chunk_g978063120596819

– orientare spre aspectele formale ale textului jurnalistic (gramatică, sintaxă, morfologie, semantică, înțelesurile lexicale, pragmatică): sociolingvistica, lingvistica critică, analiza discursului, studiile formaliste ale atributelor vizuale ale știrilor ;

– orientare spre folosirea pragmatică a limbajului jurnalistic: analiza narativă, analiza retorică, studii ale cadrelor[45].

Autoarea reține de fapt doar analiza critică a discursului, menționând ca exponent principal al acestui curent interdisciplinar, care se dezvoltă pe la mijocul anilor '60 și începutul anilor '70, pe lingvistul olandez Teun van Dijk, preocupat în special de formele de inegalitate menținute și promulgate prin discurs de către clasele dominante. Un alt cercetător menționat este Norman Fairclough, preocupat de combinarea practicilor discursive cu cele sociale. În aceste condiții, analiza discursului este definită ca abordarea limbajului în raport cu «situațiile sociale în care se manifestă»[46].

Întâlnirea dintre cele doua discipline s-a materializat prin apariția echipelor de cercetare «mixte» și prin publicarea unor reviste interesate de ambele discipline (*Etudes de communication* (Université de Lille III), *Communication* (Université Laval, Québec), *Questions de communication* (Université de Metz), ou *Mots. Les langage du politique* (ENS Editions))[47]. La aceste reviste adăugam *Discourse & Communication*, care a apărut începând cu 2007 și care se dorește a fi «un pod instituțional» între studiile comunicării și studiile discursului, discipline care s-au dezvoltat exponențial în ultimele decade[48].

---

[45] Zelizer, Barbie, 2007, *Despre jurnalism la modul serios: știrile din perspectivă academică*, Iași, Polirom, p. 122.

[46] *Idem*, p. 132.

[47] Oger, Claire, "Analyse du discours et science de l'information et de la communication : au-delà des corpus et des méthodes », în Bonnafous, Simone, Temmar, Malika (ed), 2007, *Analyse du discours et sciences humaines et sociales*, Paris, Ophrys, p. 23.

[48] Van Dijk, Teun A., "*Discourse & Communication*: a new journal to bridge two fields", în *Discourse & Communication*, 2007, 1(1), p. 5.

Claire Oger consideră că cele două discipline au menținut pentru o perioadă lungă un raport de exterioritate reciprocă datorat în principal unei poziționări teoretice diferite, unei raportări la discipline diferite (disciplinele de sprijin sunt în cazul analizei discursului istoria, psihanaliza și filozofia, în timp ce științele comunicării se bazează pe studiile literare sau sociologice) și unei anterioriități de cercetare și predare diferite (analiza discursului este orientată spre cercetarea teoretică, în timp ce științele comunicării vizează în special învățământul specializat). În momentul în care demersul lor a început să fie similar prin îndreptarea științelor comunicării spre cercetarea critică și și prin luarea în considerație a teoriilor pragmatice și enunțiative de către analiștii discursului, apropierea dintre cele două discipline a fost posibilă. Dar această proximitate nu a fost lipsită de comentarii negative. Pe de o parte s-a reproșat analiștilor discursului care și-au redirecționat atenția către studiul discursului mediatic că s-au îndepărtat de obiectul de studiu privilegiat de analiza discursului, și anume discursul politic. Pe de altă parte în cadrul științelor comunicării analiza discursului a fost redusă de unii cercetători la statutul de metodă, care venea în completarea analizei de conținut. Reprezentarea relațiilor între analiza discursului și științele comunicării ca un schimb «corpus contra metodă» este considerată reductoare, familiaritatea dintre cele două discipline determinând evoluția demersurilor considerate specifice[49].

Pentru o perioadă îndelungată cercetătorii interesați de studiul comunicării au ignorat analiza discursului. Teun van Dijk găsește că această lipsă de interes pentru metodele de cercetare puse la dispoziție de analiza discursului este cauzată de următorii factori:

– orientarea lingvisticii către descrierea unor propoziții izolate care o depărtează de studiul discursului mediatic. Începând cu anii '70 interesul cercetătorilor se îndreaptă și spre

[49] Oger, Claire, "Analyse du discours et science de l'information et de la communication : au-delà des corpus et des méthodes », în Bonnafous, Simone, Temmar, Malika (ed), 2007, *Analyse du discours et sciences humaines et sociales*, Paris, Ophrys, pp. 24–28.

descrierea textului sau discursului, demers ce aproprie cele două discipline;

– raportarea inițială a științelor comunicării la științele sociale (științele politice, sociologia), care a determinat cercetarea în principal a instituțiilor, audienței, publicului, efectelor și funcțiilor mass media în societate;

– predilecția studiului comunicării de masă pentru analiza unor corpusuri extinse de mesaje pentru care sunt folosite în primă fază metodele cantitative, precum analiza de conținut[50].

Din perspectivă diacronică, relația dintre analiza discursului și științele comunicării evoluează de la delimitarea strictă și ignorarea reciprocă de la început (susținute de diferențele în ceea ce privește originile disciplinare, filozofia politică adiacentă, funcția socială, metoda și obiectul) către o apropriere începând cu anii '80 (generată de lărgirea teoretică și metodologică a ambelor discipline)[51].

Cele doua discipline pot fi situate geografic, științele comunicării dezvoltându-se în Statele Unite ale Americii după al doilea razboi mondial, în timp ce analiza discursului găsește un teren propice în departamentele lingvistice din Europa (în special Franța și Anglia) începând cu anii '60. Geografic poate fi plasată și preferința pentru unul dintre cei doi termeni: «comunicare» / «discurs». În anumite domenii de cercetare (de exemplu în studiile organizaționale[52]), cei doi termeni sunt folosiți interșanjabil, alegerea unuia în favoarea celuilalt fiind determinată de raportarea la o anumită tradiție de cercetare (americană sau europeană).

---

[50] Van Dijk, Teun A., "Introduction: Discourse Analysis in (Mass) Communication Research, în Van Dijk, Teun A. (ed.), 1985, *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin, Walter de Gruyter, pp. 1–3.

[51] Bonnafous, Simone, Jost, Francois, « Analyse de discours, sémiologie et tournant communicationnel », în *Réseaux*, 2000, 18, 100, pp. 529–531.

[52] *Discourse & Communication*, London, Sage Publications, 2007, 1(1), 2008, 2(3).

Tracy Karen atenționează că analiza discursului este însușită de științele comunicării ca o metodă de cercetare, în timp ce din perspectivă lingvistică analiza discursului apare ca un nivel al analizei lingvistice, preocupată de studiul unei unități specifice a limbajului (discursul). În cadrul științelor comunicării, analiștii discursului se disting prin raportarea obiectului de analiză la contextul situațiilor cotidiene, spre deosebire de ceilalți cercetători care preferă utilizarea analizei de laborator sau a chestionarelor. Ca demers intern al științelor comunicării, analiza discursului este definită ca „studiul vorbirii (sau textului) în context, în care cercetarea se raportează la folosirea extraselor și a analizei lor ca mijloace centrale în construirea argumentului științific"[53].

5. Discurs *versus* comunicare

Pe lângă faptul că sunt utilizați în discipline diferite, cei doi termeni desemnează realități diferite. Cum am văzut mai sus, discursul este în general poziționat în raport cu alte noțiuni lingvistice, precum enunț, text, limbă, limbaj. Preferința pentru acest termen este generată uneori chiar de posibilitatea acestuia de a denumi mai adecvat anumite realități. De exemplu, în limba engleză spre deosebire de «limbaj», termenul *discurs* desemnează acțiunea, dar și rezultatul ei. « Așa devine mai ușor de reținut sensul discursului ca un *act*, pe când substantivul «limbaj» pare să se refere adesea la un *lucru*. În utilizările lui consacrate, discursul se referă atât la procesul interactiv, cât și la rezultatul final al gândirii și comunicării. Discursul este

[53] Tracy, Karen, "Discourse Analysis in Communication", în Schiffrin, Deborah, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9780631205968_chunk_g978063120596838 (t.n.)

procesul social de creare şi reproducere a înţelesului/urilor"[54]. În cazul comunicării, sunt reţinute două tipuri de definiţii. În primul rând, comunicarea este văzută ca un proces prin care emiţătorul trimite un mesaj receptorului, iar studiul comunicării vizează etapele acestui proces. În al doilea rând, atenţia este îndreptată spre elementele care generează sensul (textul, receptorii, contextul)[55].

Încercarea de a prezenta sensurile celor doi termeni se loveşte de existenţa unui număr ridicat de definiţii. În cazul discursului Maigueneau şi Sarfati reţin şapte definiţii ale discursului (vezi mai sus). Ioan Drăgan realizează acelaşi demers în cazul comunicării şi reţine cinci definiţii ale acesteia, fiecare insistând pe una dintre dimensiunile comunicării: transferul de informaţie, influenţa sau efectul asupra receptorului, relaţia dezvoltată între emiţător şi receptor, producerea şi receptarea mesajului[56].

Teun van Dijk include discursul în componenţa comunicării: „comunicarea, fie în producţie, recepţie sau interacţiune, va implica întotdeauna în esenţă: discursul"[57]. Realitatea discursului ar putea fi desemnată şi prin noţiunea de eveniment sau act comunicativ, concepţie care permite extinderea analizei discursului asupra procesului producţiei şi înţelegerii[58].

---

[54] O'Sullivan, Tim & alii, 1994, *Key concepts in communication and cultural studies*, London, Routledge, p. 93, în rom. *Concepte fundamentale din ştiinţele comunicării şi studiile cultural*, 2001, Iaşi, Polirom, pp. 113–114.

[55] O'Sullivan, Tim & alii, 1994, *Key concepts in communication and cultural studies*, London, Routledge, pp. 50–51.

[56] Drăgan, Ioan, 2007, *Comunicarea – paradigme şi teorii*, Bucureşti, RAO, pp. 18–19.

[57] Van Dijk, Teun A., "Introduction: Discourse Analysis in (Mass) Communication Research, în Van Dijk, Teun A. (ed.), 1985, *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin, Walter de Gruyter, p. 8 (t.n.).

[58] Van Dijk, Teun A., 1988, *News Analysis. Case Studies of International and National News in the Press*, New Jersey, LEA, pp. 8–9.

Aceeaşi poziţie este adoptată şi de Deborah Schiffrin, care subliniază că discursul este utilizat pentru a comunica şi că diferitele abordări ale discursului apelează la diferite modele ale comunicării. Fiecare dintre direcţiile analizei discursului apelează la un model al comunicării:

– modelul codului (rolul principal este atribuit emiţătorului, care mai întâi îşi reprezintă intern mesajul, apoi îl transformă în semne accesibile interpretării receptorului şi îl transmite) este utilizat în abordarea variaţionistă a discursului;

– modelul inferenţial (intenţia emiţătorului / răspunsul receptorului) este asumat de teoria actelor de limbaj şi de pragmatică;

– modelul interacţional (comportamentul comunicatorului şi receptorului, contextul comunicării) este prezent în analiza conversaţiei, sociologia interacţionistă şi etnografia comunicării[59].

Considerând discursul şi comunicarea două constructe diferite, Linda L. Putman apelează la metaforele ce desemnează comunicarea: canal (transferul de informaţii, idei şi sentimente), simbol (construirea sensului), proces (interacţiunea socială) şi co-construcţie (realitatea socială), pentru a înţelege relaţia complexă dintre cele două concepte. În cadrul metaforei canalului, discursul şi comunicarea sunt constructe independente şi izolate unul de celălalt. Metafora simbolului acordă un rol instrumental discursului, care prin sensurile pe care le creează se constituie ca o resursă pentru comunicare. În metafora procesului, discursul interacţionează cu elementele non-lingvistice pentru a produce şi modela comunicarea. Din perspectiva metaforei co-construcţiei, discursul şi comunicarea conlucrează simbiotic şi interdependent la construirea realităţii sociale[60].

---

[59] Schiffrin, Deborah, 1994, *Approaches to Discourse*, Oxford, Blackwell Publishers, pp. 386–405.

[60] Putman, Linda L., "Images of the communication-discourse relationship", în *Discourse & Communication*, London, Sage Publications, 2008, 2 (3), pp. 340–342.

Jian şi al. disting între discurs, Discurs şi comunicare şi identifică patru tipuri de relaţii între aceste concepte[61]:

– discursul ca unul dintre numeroasele elemente ale comunicării;

– D/discursul ca resursă a comunicarii;

– discursul şi comunicarea ca sinonime;

– Discursul acţionând prin comunicare.

6. Analiza discursului mediatic (discursul presei)

Discursul mediatic a fost supus de-a lungul timpului unor analize ce ţin de discipline diferite. Colleen Cotter identifică trei abordări ale discursului media: analiza discursului (ce preia elemente din pragmatică, analiza conversaţiei, analiză narativă, analiza variaţiilor, sociologia interacţională), sociolingvistică (preocupată în principal de studiul variaţiei şi stilului) şi analiza non-lingvistică (dezvoltată în cadrul ştiinţelor politice, studiilor media, ştiinţelor comunicării, studiilor culturale)[62].

Analiştii discursului, pornind de la perspective diferite – de exemplu în cazul analizei critice a discursului: sociolingvistice (Bell), lingvistice critice (Fowler, Hodge, Kress), lingvistice şi sociale (Fairclough), ale cogniţiei sociale (Van Dijk) şi istorice (Titscher, Wodak, Meyer)[63] – construiesc aparate specifice de

---

[61] Jian, Guowei si al. apud Putman, Linda L., "Images of the communication-discourse relationship", în *Discourse & Communication*, London, Sage Publications, 2008, 2 (3), pp. 342–343.

[62] Cotter, Colleen, « Discourse and Media », în Schiffrin, Deborah, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton (eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9780631205968_chunk_g978063120596822

[63] Murata, Kumiko, "Pro- and anti-whaling discourses in British and Japanese newspaper reports in comparison: a cross-cultural perspective", în *Discourse & Society*, 2007, 18 (6), pp. 742–743.

analiză, care vizează anumite aspecte ale discursului. În cele ce urmează vom prezenta aparate de analiză construite de cercetători ce aparţin analizei critice a discursului (Teun van Dijk, Ruth Wodak) şi şcolii franceze a analizei discursului (Simone Bonnafous), care depăşesc nivelul analizei *stricto sensu* a discursului mediatic, pentru a se interesa de modul în care presa îşi construieşte şi construieşte diferite reprezentări.

Pentru Teun van Dijk analiza discursului trebuie folosită ca o alternativă calitativă la metodele tradiţionale ale analizei de conţinut în studiul ştirilor. În cadrul acestei analize, atenţia cercetătorului este îndreptată atât spre textul ştirilor, cât şi spre procesul de producţie a ştirilor de către jurnalişti şi de înţelegere a ştirilor de către cititori[64]. Analiza discursului include cele două dimensiuni ale discursului[65]: dimensiunea textuală, alcătuită din diferite structuri ale discursului la diferite niveluri: gramatical, pragmatic, al microstructurilor, al structurilor tematice, narativ, stilistic, retoric, şi dimensiunea contextuală, ce ţine de diferitele proprietăţi ale contextului: procesul producţiei şi înţelegerii textului şi situaţia socio-culturală în care au loc.

Ruth Wodak a fost preocupată de analiza discursului pe probleme rasiale, etnice şi naţionale, atât în diferite genuri media, cât şi în declaraţiile şi luările de poziţie ale politicienilor. În diferitele studii realizate, discursul a fost abordat tridimensional:

a) conţinuturile specifice sau subiectele discursului;

b) strategiile discursive care urmăresc în general prezentarea pozitivă a Sinelui şi negativă a Celorlalţi;

c) mijloacele lingvistice (ca tipuri) şi realizările lingvistice (ca indicii) ale stereotipurilor discriminatorii[66].

---

[64] Van Dijk, Teun A., 1988, *News as Discourse*, London, LEA, p. VII.

[65] *Idem*, pp. 17–94.

[66] Wodak, Ruth, "The discourse-historical approach", în Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage, pp. 72–77.

Discursul politic şi mediatic pe tema imigraţiei a constituit obiectul de studiu în analizele timpurii realizate de Simone Bonnafous[67]. Corpusul supus analizei este constituit din ansamblul articolelor publicate în presa politică franceză în perioada 1974–1984. Analiza discursului este concepută ca un ansamblu de investigaţii de ordin discursiv îndreptate spre înţelegerea societăţii, care se manifestă la trei niveluri: nivelul analizelor comunicaţionale, enunţiative sau lexicale care vizează corpusul ca un ansamblu de texte, nivelul concluziilor asupra limbajului sau discursului ca rezultat al punerii în relaţie a constatărilor şi nivelul inferenţelor socio-politice derivate din concluziile discursive. Lucrarea la care facem referire este organizată astfel:

– analiza discursivă a întregului corpus studiat (repartiţia cantitativă a articolelor pentru fiecare an şi fiecare jurnal, analiza rubricilor şi selecţia evenimenţială);

– analiza comparativă a ziarelor la nivelul cuvântului (desemnarea Sinelui şi a Celuilalt);

– analiza dimensiunii temporale (cronologice) a corpusului.

Se constată că analiza discursului intervine în general după o analiză cantitativă a corpusului şi face uz de metode ce ţin de diferite niveluri ale analizei lingvistice, completate de atenţia acordată procesului de producţie si de receptare şi a contextului socio-istoric.

7. Concluzii

Analiza discursului, în raport cu celelalte ştiinţe socio-umane, se diferenţiază prin perspectiva pe care o propune asupra discursului. În diferitele modele oferite, regăsim concepte şi

---

[67] Bonnafous, Simone, 1989, *Immigrés et immigration dans la presse politique francaise de 1974 à 1984 (microform) : analyse de discours*, Paris, Université de Paris IV, pp. 7–25.

metode de cercetare ce deservesc şi alte demersuri, precum pragmatica, sociolingvistica, naratologia, retorica, stilistica, analiza conversaţiei. De cele mai multe ori acestea au fost împrumutate şi adaptate noului demers ce se concentrează pe relaţia dintre discurs şi societate. Autori ce ţin de diferite direcţii ale analizei discursului (Teun van Dijk, Ruth Wodak, Simone Bonnafous) insistă asupra rolului activ pe care trebuie să-l joace analiza discursului, de exemplu în raport cu grupurile dominate şi dominante.

Pornind de la multitudinea subiectelor şi corpusurilor abordate şi a cadrelor teoretice utilizate, se caută titulaturi noi, care să includă şi să trimită la totalitatea orietărilor analiştilor discursului şi care să susţina poziţia analizei discursului faţă de celelalte ştiinţe socio-umane. Astfel se face apel la denominaţii precum «studiile discursului», «lingvistica discursului» sau «analizele discursului» pentru a evita reducerea acesteia la statutul de metodă.

Definirea concisă a analizei discursului este îngreunată atât de interdisciplinaritatea şi vastitatea de care dă dovadă, cât şi de fluiditatea obiectului de studiu. Discursul este raportat la alte concepte lingvistice, ca limbă, vorbire, limbaj, frază, enunţ, text, enunţ. Pe lângă studiul discursului în sine, analiza discursului este interesată şi de producerea şi receptarea acestuia.

Evoluţia diacronică a analizei discursului a determinat şi modificarea raporturilor cu alte discipline. Ceea ce ne-a preocupat au fost relaţiile dezvoltate între analiza discursului şi ştiinţele comunicării. În urma unei analize comparative, se poate identifica cu uşurinţă similitudinea dintre analiza discursului şi ştiinţele comunicării în ceea ce priveşte cadrul teoretic şi corpusurile reţinute. Diferiţi cercetători constată că pornind de la poziţii paralele, cele două se deplasează spre o zonă de contiguitate. Interesant este că pornind dinspre studiile ce vizează analiza discursului nu găsim menţionări ale ştiinţelor comunicării ca ansamblu, ci ale unor componente ale acesteia (comunicarea interpersonală, mass media, comunicarea politică, comunicarea

organizațională). În științele comunicării, analiza discursului cunoaște în principal două abordări, sub influența lingvisticii sau sociologiei: nivel al analizei lingvistice sau metodă de cercetare.

Bibliografie

Aïssani, Youcef, "Médias et immigration : des mots aux maux", în *Revista Română de Jurnalism și Comunicare*, 2008, anul III, nr. 4, pp. 3–9

Angermüller, Johannes, «L'analyse du discours en Europe», în Bonnafous, Simone, Temmar, Malika (ed), 2007, *Analyse du discours et sciences humaines et sociales*, Paris, Ophrys, pp. 9–22

Bonnafous, Simone, Jost, Francois, «Analyse de discours, sémiologie et tournant communicationnel», în *Réseaux*, 2000, 18, 100, pp. 523–545

Bonnafous, Simone, Tournier, Maurice, "Analyse du discours, lexicométrie, communication et politique », în *Langages*, 1995, 29, 117, pp. 67–81

Bonnafous, Simone, 1989, *Immigrés et immigration dans la presse politique francaise de 1974 à 1984 (microform) : analyse de discours*, Paris, Université de Paris IV

Charaudeau, Patrick, "Une analyse sémiolinguistique du discourse", în *Langages*, 1995, 29, 117, pp. 96–111

Cotter, Colleen, «Discourse and Media», în Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah și Hamilton, Heidi E. (eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9780631205968_chunk_g978063120596822, *Discourse & Communication*, London, Sage Publications, 2007, 1(1), 2008, 2(3)

Drăgan, Ioan, 2007, *Comunicarea – paradigme și teorii*, București, RAO

Fairclough, Norman, "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), pp. 133–168

Fairclough, Norman, "Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis", în *Discourse & Society*, 1992, 3(2), pp. 193–217

Harris, Zellig S., „Analyse du discours", în *Langages*, 1969, 4, 13, pp. 8–45
Maingueneau, Dominique, «Analysing Self-Constituting Discourses», în *Discourse Studies*, 1999, 1 (2), pp. 175–199
Maingueneau, Dominique, «L'analyse du discours et ses frontières», în *Marges linguistiques*, 2005, 9, pp. 64–75
Maingueneau, Dominique, 1991, *L'Analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette
Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în *Discourse Studies*, 2002, 4 (3), London, Sage, pp. 267–275
Maingueneau, Dominique, 1987, *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris, Hachette
Maingueneau, Dominique, « Présentation », în *Langages*, 1995, 29, 117, pp. 5–11
Maingueneau, Dominique, "Quelles unités pour l'analyse du discours?", în *Romanistisches Jahrbuch*, 2003, 53–2002, Berlin, pp. 109–118
Murata, Kumiko, "Pro- and anti-whaling discourses in British and Japanese newspaper reports in comparison: a cross-cultural perspective", în *Discourse & Society*, 2007, 18 (6), pp. 741–764
Oger, Claire, "Analyse du discours et science de l'information et de la communication: au-delà des corpus et des méthodes", în Bonnafous, Simone, Temmar, Malika (ed), 2007, *Analyse du discours et sciences humaines et sociales*, Paris, Ophrys, pp. 23–38
O'Sullivan, Tim & alii, 1994, *Key concepts in communication and cultural studies*, London, Routledge, în rom. *Concepte fundamentale din ştiinţele comunicării şi studiile culturale*, 2001, Iaşi, Polirom
Potter, Jonathan, « Discourse analysis as a way of analysing naturally occurring talk", în Silverman, David, 2004, *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*, London, Sage, pp. 200–221
Provost-Chauveau, G., «Problèmes théoriques et méthodologique en analyse du discours», în *Langue française*, 1971, 9, 1, pp. 6–21
Roventa-Frumuşani, Daniela, 2005, *Analiza discursului: ipoteze şi ipostaze*, Bucureşti, Tritonic
Sarfati, Georges-Elia, 1997, *Eléments d'analyse du discours*, Paris, Nathan
Schiffrin, Deborah, 1994, *Approaches to Discourse*, Oxford, Blackwell Publishers

BCU BUCUREŞTI BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Sumpf, J., Dubois, J., "Problèmes de l'analyse du discourse", în *Langages*, 1969, 4, 13, pp. 3–7

Tracy, Karen, "Discourse Analysis in Communication", în Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah şi Hamilton, Heidi E. (eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g978 0631205968_chunk_g978063120596838

Van Dijk, Teun A., "Critical Discourse Analysis" în Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah şi Hamilton, Heidi E.(eds), 2003, *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, document electronic accesat la data de 16 februarie 2010, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g978 0631205968_chunk_g978063120596819

Van Dijk, Teun A., "*Discourse & Communication*: a new journal to bridge two fields", în *Discourse & Communication*, 2007, 1(1), pp. 5–7

Van Dijk, Teun A., "Introduction: Discourse Analysis in (Mass) Communication Research, în Van Dijk, Teun A. (ed.), 1985, *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin, Walter de Gruyter, pp. 1–9

Van Dijk, Teun A., 1988, *News Analysis. Case Studies of International and National News in the Press*, New Jersey, LEA

Van Dijk, Teun A., 1988, *News as Discourse*, London, LEA

Van Dijk, Teun A., "Principles of Critical Discourse Analysis", în *Discourse & Society*, 1993, 4(2), London, Sage, pp. 249–283

Van Dijk, Teun A., « The Study of Discourse : An Introduction », în Van Dijk, Teun A. (ed), 2007, *Discourse Studies*, Londra, Sage, pp. XIX–XLII

Widdowson, H. G., 2007, *Discourse Analysis*, Oxford, Oxford University Press

Wodak, Ruth, Meyer, Michael, 2001, *Methods of critical discourse analysis*, London, Sage

Zelizer, Barbie, 2007, *Despre jurnalism la modul serios: ştirile din perspectivă academică*, Iaşi, Polirom

PLAFONUL DE STICLĂ ÎN ÎNVĂŢĂMÂNTUL SUPERIOR ROMÂNESC

Daniela ROVENŢA-FRUMUŞANI
Profesor universitar doctor, Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării, Universitatea din Bucureşti

Adriana ŞTEFĂNEL
Asistent universitar drd, Universitatea Ecologică, Bucureşti

1. Profesia – concept genizat

Sociologia muncii dezvoltată începând cu anii '50 a fost o sociologie indiferentă la dimensiunea de gen, iar modelul implicit era cel al angajatului bărbat. Dar sub impulsul mişcării feministe din anii '70, perspectiva se va schimba: Ch. Delphy evidenţiază necesitatea de a lua în calcul activitatea domestică la fel cu activitatea plătită a salariatului, precum şi articularea între dimensiunea tehnică şi socială a muncii şi dimensiunea de gen. În anii '80 va fi sistematic investigată articularea producţie (activitate profesională) şi reproducere (sfera domestică) având drept corolar raporturi sociale inegalitare din punctul de vedere al genului destinat domesticului şi sferei private. În interiorul acestei corelaţii asistăm la dezvoltarea noţiunii de «raporturi sociale de sex» care se substituie sintagmelor anterioare «condiţie feminină» şi «diviziune socială şi sexuală a muncii». În 1984, *Le*

sexe du travail analizează invizibilitatea muncii domestice, devalorizarea acesteia şi inegalităţile ce decurg de aici.

Feminizarea populaţiei active, considerată de Gilles Lipovetsky (1997) drept cea mai importantă revoluţie a secolului trecut, nu a antrenat însă egalitatea de acces a celor două sexe pe piaţa muncii, dată fiind dificultatea concilierii muncă/familie. «Feminizarea populaţiei active nu s-a asociat cu o mixitate crescândă a profesiilor, ci dimpotrivă cu o segmentare accentuată a profesiilor. Se afirmă uneori că alte probleme sunt mai importante decât chestiunile inegalităţii de gen şi anume şomajul, precarizarea profesională şi creşterea sărăciei chiar şi în rândul celor care lucrează. Noi vom arăta dimpotrivă că **problemele de gen se situează în centrul celor mai preocupante probleme ale muncii**». (C. Guionnet, E. Neveu, 2005:106., trad. n.; subl. n.).

Legăturile între gen şi muncă nu pot fi analizate şi comparate decât în interiorul unor cadre mai vaste precum articularea familie/profesie, raportul cu tehnica, influenţa socializării familiale şi a nivelului de educaţie precum şi rolul statului şi al celorlalţi actori insituţionali.

2. Producţie şi reproducere: permanenţe şi mutaţii

În viaţa privată, ca şi în cea publică, se manifestă diviziunea sexuală a muncii reprezentată de o distincţie între activităţile remunerate şi cele neremunerate, între activităţile bărbaţilor şi cele ale femeilor. Acum ca şi în trecut, lumea politică, financiară, a activităţilor prestigioase social şi *rewarding* financiar aparţine bărbaţilor, iar activităţile secunde, jumătatea de normă, voluntariatul în ONG-uri şi asociaţiile de cartier aparţin femeilor. În plin mileniu trei (30 martie 2011) o reprezentantă în Parlamentul României îngrijorată de numărul mic de femei în politică invită la o dezbatere pe acestă temă doar bărbaţi. Această diviziune (sau segregare) este actualizată

sub forma separării în domenii (cum ar fi ghetto-ul roz al secretarelor sau orice activitate de *"care"*) şi sub forma ierarhizării (poziţiile de decizie, control, de *leadership* sunt per *definitionem* masculine, iar cele de asistenţă, de execuţie, de subordonare, sunt prioritar feminine).

Sociologia clasică a stabilit o distincţie clară între universul muncii şi cel al domesticului, între producţie (a face lucruri) şi reproducere (a crea şi a întreţine raporturi familiale şi sociale); producţia şi reproducerea sunt genizate. A produce lucruri şi a produce evenimente se conjugă la masculin şi la diateza activă; a îngriji oameni şi a reproduce generaţia viitoare se conjugă evident la feminin (cu mici breşe precum concediul parental lăsat la alegerea cuplului, implicarea bărbatului în viaţa domestică la anumite clase sociale şi de vârstă). Doar activitatea productivă a contat şi contează istoric şi social. Activitatea reproductivă a femeilor primeşte în cel mai bun caz o recompensă simbolică privată; reuşita este rareori reliefată, în schimb eşecul este vizibilizat sau prefigurat (intrebarea standard adresată femeilor manager sau din politică «Şi cum vă îndepliniţi rolul de mamă sau soţie?»). În multe situaţii, activitatea domestică este supusă controlului statului sau bisericii, precum şi abuzurilor indivizilor (bărbaţi). Pe scurt, societatea organizează genul. Bărbaţii sunt muncitori (*bread winners*), femeile sunt soţii şi mame. Dar inversul este de asemenea valabil: genul organizează societăţile (J. Lorber). Distincţia strictă între munca masculină şi cea feminină, marginalizarea experienţelor femeilor, justificarea diferenţei şi a subordonării prin apelul la anatomie sau genetică, toate aceste aspecte marchează diviziunea producere/reproducere în termeni de gen. Dar în societăţile contemporane marcate de dezindustrializare (colapsul industriei grele, emergenţa noilor tehnologii, boomul serviciilor), producţia şi reproducerea, viaţa şi familia sunt din ce în ce mai puţin etanş separate; ele devin

spaţii în care sexul, rasa, clasa se confruntă pentru a da o nouă semnificaţie şi valoare muncii. «Criza producţiei» are ca efect munci temporare, risipite în spaţiu şi timp, ceea ce cercetătorii şi cercetătoarele feministe numesc muncă feminizată (mai prost plătită, mai puţin valoroasă, temporară etc.) – de aceea s-a şi vorbit de feminizarea sărăciei.

3. Piaţa muncii şi dimensiunea de gen

În pofida erodării clişeului superiorităţii masculine pe piaţa muncii (bărbatul este muncitorul «ideal» datorită disponibilităţii fizice – este apt pentru ore suplimentare la orice moment al zilei – dar şi al disponibilităţii psihice – el este eliberat mental de presiunea cotidianului familial), segregarea ocupaţiilor persistă la nivel global. A fi casieră, secretară, învăţătoare, asistentă medicală este ocupaţia majorităţii femeilor de pe toate continentele. Femeile continuă să efectueze munci «de femei» şi să câştige mai puţin decât bărbaţii, poate şi pentru că ele însele subestimează dificultatea şi complexitatea muncii lor. Studii privind echitatea salarială în Canada au revelat că infirmierele duceau poveri comparabile cu ale docherilor şi îşi riscau sănătatea (viaţa) de o manieră comparabilă cu activitatea poliţiştilor. Chiar dacă femeile nu îmbrăţişează anumite cariere decât pentru că bărbaţii le părăsesc preferând cariere mai lucrative, nu e mai puţin adevărat că ele efectuează lent o străpungere a bastionului profesiilor masculine (poliţie, armată, finanţe, ştiinţă) şi o ascensiune spre vârful ierarhiei sociale.

Mai important decât numărul lor este faptul că ele au astfel ocazia de a dovedi că obstacolele în valorizarea şi promovarea lor profesională erau prejudecăţi dezminţite de realitate şi determinate de teama bărbaţilor de a pierde posturi, avantaje, privilegii. Femeile au înţeles de asemenea că munca nu le asigura

doar autonomia economică şi o anumită securitate, ci şi o valoare quasi obligatorie pentru inserţia socială.

Paralel cu creşterea numărului de femei căsătorite pe piaţa muncii se înregistrează şi un număr mai mare de femei în tranşa de vârstă 30–40 de ani. Totuşi există un baraj la intrarea pe piaţa muncii a femeilor de 40 de ani (nouă anomalie şi reminsicenţă a unei epoci revolute). Acest baraj este lizibil în politicile de angajare şi modelele prezente în mass media unde modelul succesului feminin se conjugă obligatoriu cu tinereţea spre deosebire de expertiza masculină care «nu are vârstă». Cu excepţia celor care sunt obligate brutal să se insereze pe piaţa muncii şi care se adaptează mai greu la această vârstă cu constrângerile vieţii profesionale, femeile de 40 de ani sunt adesea mai stabile decât cele tinere, mai disponibile pentru mobilităţi spaţiale pentru că au depăşit vârsta marilor dificultăţi familiale.

Ni se pare semnificativ să menţionăm şi optimizarea calificării feminine; dacă femeile sunt ierarhic mai puţin prezente decât bărbaţii pe piramida profesională din cauza inserţiei tardive (cei doi–patru ani de îngrijire a copilului/copiilor), în schimb ele deţin adesea mai multe diplome. Munca impune adesea femeilor orare incompatibile cu viaţa de familie, ceea ce reprezintă evident un motiv de eliminare (autoeliminare) a lor de la anumite joburi.

Chiar dacă la sfârşitul secolului trecut două mutaţii au afectat activitatea profesională a femeilor (terţiarizarea şi creşterea populaţiei active feminine), concentrarea femeilor s-a cantonat tot în profesii deja feminizate şi nu a condus la o mixitate crescândă a profesiilor (cf. şi C. Guionnet, E. Neveu, 2005:122). La Conferinţa internaţională de la Beijing din 1995 se constatase stagnarea, dacă nu chiar regresul femeilor din activitatea ştiinţifică şi tehnică, unde participarea lor nu depăşea 30%; aceste procente sunt chiar mult mai scăzute la posturile de

anvergură naţională şi internaţională (5–10% femei în domeniul ingineresc – *apud* C. Guionnet, E. Neveu, 2005:125).

Studiile confirmă faptul că şomajul femeilor este mai îndelungat, indiferent de calificare, cu excepţia funcţionarelor. În plus, femeile sunt mai vulnerabile la un deces, separare (când devin unicul sprijin al familiei) iar posibilităţile de reinserţie şi cu atît mai mult promovare devin dificile după 40 de ani. Cercetările au stabilit de asemenea că pentru tinerele femei şansa succesului profesional este corect corelată cu gradul de educaţie, iar gradul de instrucţie al mamei, experienţa şi satisfacţia sa profesională, conversaţiile frecvente mamă/fiică pe tema alegerii profesiei influenţează puternic viitorul tinerelor femei şi dorinţa de reuşită profesională (ca şi interiorizarea concepţiei că în cuplu două venituri sunt necesare pentru o existenţă non problematică).

4. Muncă, gen şi stratificare socială în învăţământul superior

Dacă peste 50% din femeile europene se concentrează în 5 sectoare de activitate: sănătate şi servicii sociale; educaţie; comerţ; administraţie publică şi servicii, profesiile majoritar feminine sunt de trei ori mai puţin numeroase decât cele masculine, dar concentrează efective mai mari.

Faptul că munca femeilor este mai slab remunerată nu este compensat de speranţa ascensiunii profesionale. Femeile se lovesc peste tot în lume de dubla segregare: orizontală (cf. *supra*) şi verticală metaforic reprezentată prin conceptul plafonului de sticlă, pandant al ascensorului de sticlă asociat bărbaţilor susceptibili să beneficieze de promovări rapide chiar în sectoare în care sunt minoritari (învăţământ). În 2000, proporţia femeilor leaderi se cifra la 27,6% în ţările dezvoltate, 32,9% în cazul economiilor în tranziţie,

15,3% în Asia şi Pacific, 32% în America Latină şi Antile (*apud* C. Guionnet, E. Neveu, 2005:131). În Franţa, în 2001–2002, femeile reprezentau, la toate disciplinele ştiinţifice, 38% conferenţiari şi 15,5% profesori în învăţământul superior. În Europa, femeile ocupau global mai puţin de o treime din posturile din cercetare şi învăţământul superior (apud C. Guionnet, E. Neveu, 2005:132).

Femeile şi bărbaţii nu ocupă aceleaşi poziţii profesionale şi chiar în cazul aceleiaşi profesii experienţele lor şi şansele de promovare sunt diferite. Această analiză poate fi condusă microsociologic prin compararea traiectoriilor femeilor şi bărbaţilor precum şi la nivel macrostructural.

În domeniul universitar şi al cercetării, critica feministă s-a axat pe trei problematici: locul femeilor în ştiinţă şi în cercetare; reexaminarea conţinuturilor ştiinţifice şi repunerea în cauză a universalului în teoriile şi metodologiile ştiinţifice. Cu al doilea val feminist şi explozia diplomelor universitare deţinute de femei s-a desfăşurat o critică serioasă a deficitului de resurse feminine în universităţi. In treizeci de ani rezultatele sunt evidente în mai toate disciplinele. Instituţionalizarea lor se prezintă însă extrem de divers: «stabilizată în ţările nordice şi anglo-saxone, ea începe să se impună şi în ţările latine» (E. Gubin *et alii*, 2004:432). În Europa Occidentală şi cea postcomunistă femeile sunt mult mai puţin numeroase în ştiinţă, la nivelul celui de al treilea ciclu de învăţământ şi în eşaloanele de conducere ale laboratoarelor sau universităţilor (profesori universitari sau directori de cercetare). Dacă progresul şcolarităţii feminine rămâne o achiziţie majoră a sfârşitului secolului trecut (apud H. Hirata et alii, 2008:20) riscul unor cariere stagnante sau cu evoluţie lentă caracterizează prioritar femeile.

La nivel societal apar noi forme ale diviziunii sexuale a muncii – nomadismele sexuale: temporal marcate pentru femei (*part time*) şi spaţial determinate pentru bărbaţi (susceptibili să

dezvolte o mobilitate «sans frontières» ca şi o suprainvestire profesională cf. şi H. Hirata, D. Kergoat, 2008:200).

În acelaşi timp, activitatea femeilor se polarizează net: pe de o parte, 10% femei lideri sau în poziţii/profesii superioare, pe de altă parte precarizarea unui număr crescând de femei chiar în profesii prestigioase (free lancerii sunt în primul rând femei peste tot în lume) şi feminizarea sărăciei.

5. Familia şi profesia în învăţământul superior românesc

Numeroase cercetări internaţionale au vizat mutaţiile de gen şi valoare a profesiei din diverse câmpuri profesionale «Astăzi femeile reprezintă 98% din cadrele didactice din grădiniţe, 78% din cele din şcolile primare, 56,7% din cadrele didactice de învăţământ secundar şi 34% din superior (cu numai 16% profesori universitari)» Rebecca Rogers, *apud* M. Perrot, 2006:171).

În corelaţie cu cercetările privind dimensiunea de gen în organizaţii, ne-am propus să analizăm "plafonul de sticlă" din învăţământul superior românesc pe baza a zece interviuri semi-directive, observaţiei participative şi studiului datelor secundare.

Într-o ţară cu o puterrnică retorică egalitaristă în regimul comunist, asistăm la întoarcerea la un dublu patriarhat: privat şi public (reînvierea mitului femeii «la vatră» şi regină a concursurilor de frumuseţe). Din 26.757 cadre didactice şi cercetători/cercetătoare în învăţământul superior public în 2009/2010, 12.232, adică 45,72% sunt femei, dar acest procentaj diferă profund în raport cu poziţionarea ierarhică (28% profesori, cu un maximum de 35% pentru nord-vestul ţării, dar cu 21% în sud.

La baza ierarhiei universitare, din 6.739 asistenţi, 3.821, adică 56,67%, sunt asistente; din 7.149 lectori, 3.583 sunt femei (50,11%);

la un total de 4.867 conferenţiari sunt 2.167 femei (44,52%), iar din 5.082 de profesori, 1.437 sunt femei, adică 28,27%.

Dacă în tranşa de vârstă 40–45 de ani sunt 47% femei profesoare universitare, pentru tranşa 45–50 de ani procentul scade lent, la 34 %; pentru 51–54 ani la 31% ; pentru 55–60 ani, la 25%, iar după 65 ani, femeile nu mai reprezintă decât 15%, ceea ce dovedeşte clar cumulul de discriminări – vârstă şi gen.

Studiul siturilor web ale celor mai importante instituţii publice de învăţământ superior românesc ne-a permis identificarea următoarelor caracteristici genizate: din 16 instituţii de învăţământ superior din Bucureşti, 15 sunt conduse de un rector şi doar una de o rectoră (6,2%); la nivelul prorectorilor doar 17% sunt femei (la Academia de sport, la Conservator, la Universitatea de arhitectură, la Universitatea de medicină şi la Universitatea din Bucureşti) iar din cei 73 de decani şi decane 15 sunt femei – 20% (la Academia de Poliţie, Sport, Muzică, Stiinţe Economice, Universitatea Politehnică, Institutul de Construcţii şi la Universitatea din Bucureşti). Considerând oraşele universitare de tradiţie Iaşi, Cluj Napoca şi Timişoara, găsim la 31 de instituţii 30 de rectori şi o rectoră (3,3%); din cei 97 prorectori/prorectore, 15 sunt femei (15%), iar din cei 180 decani/decane, 36 sunt femei (20%) – adică nici măcar masa critică. Femeile continuă să reprezinte filierele tradiţionale cu o singură excepţie (rectora Universităţii Politehnice care a deţinut şi portofoliul de minstru al învăţământului).

În ceea ce priveşte universităţile private din Bucureşti, din cele 11 instituţii, 4 sunt conduse de o rectoră (36%) iar din 67 decani/decane 12 sunt femei (17%). Se poate observa o corelaţie extrem de interesantă: acolo unde instituţia este condusă de o rectoră, există cel puţin o prorectoră sau decană ceea ce demonstrează efectul multiplicator al noilor roluri asumate.

Ca şi în cazul femeilor-manager, reuşita socială şi simbolică în cariera universitară este legată de o puternică disponibilitate

temporală, spațială și interpersonală (întreținerea unor rețele similare celebrelor *old boys network*) cu sacrificarea vieții de familie, cel puțin o perioadă și externalizarea masivă a sarcinilor domestice rămase doar ca presiune mentală (*mental charge*). Dacă, pentru bărbați, mariajul consolidează statutul de *breadwinner* și determină promovarea profesională, mariajul cenzurează (deseori autocenzurează) poziția femeii: «Intrați la aceeași vârstă pe aceleași funcții, cu același bagaj școlar, bărbații și femeile ocupă după zece ani posturi diferite, ierarhizate după sex. Maternitatea efectivă sau potențială fragilizează poziția profesională a femeilor. (...) Viața în cuplu produce efecte inverse asupra activității membrilor cuplului, consolidând bărbatul și fragilizând femeia» (M. Ferrand, 2004:16, trad. n.).

În absența unor rețele informale de sprijin și uneori și în absența sprijinului partenerului, femeile intervievate care ocupau poziții superioare (decane sau prorectore ale unor prestigioase instituții universitare) au subliniat ponderea enormă a modelului familial în general și a celui matern în particular, ca și importanța susținerii din partea familiei, precum și rolul directorului de teză care sugerează și sprijină evoluția traseului profesional. Aceste mărturii sunt perfect coroborabile cu cercetări similare care au evidențiat rolul modelului familial și beneficiul sprijinului familiei pentru femeile în politică sau administrație, elemente care nu reprezintă condiționări *sine qua non* pentru bărbați. În plus, stereotipurile de gen sunt mult mai active la fete (părinții continuă să le orienteze spre științele soft, iar ele interiorizează modelul familial al «bărbatului cu bani» – Irinel și Monica Columbeanu).

Pasiunea și perseverența însoțesc traseul feminin: «Am parcurs toate etapele» (afirmă cea mai tânără decană), neuitând să menționeze și rolul șansei, norocului.

Dacă în cursa pentru reușită intervin, în cazul femeilor, suprainvestirea personală dublată în cazul ideal de suportul familiei, pentru bărbați contează și cunoaștrea și activarea rețelei (strategie tipic masculină – *old boys network*); este posibil ca un număr sporit

de femei în comisiile naționale de concurs pentru obținerea gradelor didactice și activarea mentoratului și rețelelor feminine să contribuie la echilibrarea de gen a managementului universitar.

Ca și în alte țări europene, femeile din România adoptă modelul articulării profesie/familie /maternitate în locul alegerii «activitate profesională sau maternitate» sau al alternanței între perioade de activitate profesională și maternitate.

6. Gen/activitate profesională/viață de familie. Analiză calitativă

6.1. Profesie și familie – un echilibru fragil

Toate femeile intervievate afirmă că profesia este foarte importantă, întotdeauna fiind plasată la egalitate sau cel puțin foarte aproape după viața de familie: «*pentru mine profesia e foarte importantă, i-am acordat foarte multă atenție și foarte mult timp. Am făcut-o însă cu plăcere, am făcut-o cu dăruire și nu a părut o corvoadă. [...] Viața de familie pentru mine personal a fost la fel de importantă, o să spuneți poate că pare un paradox să pui pe același plan viața de familie și viața profesională, o să vă spun că le-am pus ca într-un cântar pe fiecare într-un taler și am încercat sa păstrez echilibrul*» (interviu nr. 6, prorectoră).

«*Cred ca viata profesională este pe primul loc ca definiție de statut social*» (interviu nr.7, directoare departament).

Accesul în profesie este influențat de determinarea personală a actorului social, dar și de contextul socio-politic: «*comunismul ne-a programat egal. Nu genul, ci nepotismul joacă în România un mare rol; un rol detestabil. Am suferit de asta; nu de lipsa mea de acces la aceste porți invizibile, ci de excesele celorlalți. Cred că a fost motivul principal de exil. Am detestat nepotismul și blocajele de acest gen... «Je trouvais ceci insultant»* (interviu nr.7, directoare departament, reprezentantă a diasporei romane în Occident).

Traiectoria profesională este precumpănitor marcată de determinare, expertiză şi pasiune:

I1: Cum aţi evoluat până în poziţia actuală?

R: "*Cu muncă şi convingerea că expertiza dă putere*".

I2: Ce obstacole aţi intâlnit?

R: *Gerarea timpului, a stresului. Sindromul imposturii, adică îndoieli în privinţa stăpânirii meseriei. «En sciences sociales on est, on reste toujours un peu ignorant de quelque chose».* (interviu nr. 7, directoare departament).

Inserţia profesională, păstrarea şi depăşirea standardelor profesiei apare greu articulabilă vieţii de familie (double burden), cu atât mai mult cu cât modelul de articulare profesie/familie necesită eforturi de conciliere în primul rând din partea femeii : «*Conciliere. Dar un pic mai mult pe partea femeii. Chiar în cazul în care sucesul ei social şi financiar este evident. Dublul standard e dificil de asigurat, dar e soarta generaţiei noastre*» (interviu nr. 7, directoare departament).

Menţinerea acestui echilibru este în sine o muncă, solicită un efort care adesea rămâne invizibilă pentru ceilalţi: «*am încercat, dacă am în acelaşi timp două evenimente importante, şi în viaţa de familie şi în viaţa profesională, sa fiu prezentă la ambele, să mă implic în ambele, şi pe cât posibil să nu se simtă că în ziua aceea am făcut şi altceva decât participarea la unul dintre evenimentele respective. Este greu, să ştiţi, este foarte greu, pentru că de fapt nu mi s-a cerut de către nimeni, mi-am dorit eu, mi-am impus eu şi practic am jucat în sensul sociologic al termenului rolurile respective*» (interviu nr. 6, prorectoră). Acest lucru este confirmat de o altă respondentă: «*există momente şi momente, momente în care se neglijează viaţa de familie în favoarea unor priorităţi profesionale, dar şi invers. Sunt situaţii în care mai trebuie să fug şi să las anumite activităţi pentru a doua zi. Deci cum spuneam mai devreme acest echilibru este foarte important*» (interviu nr. 2, decană).

O singură intervievată pune pe locul doi viața de familie, și acest lucru doar implicit. Întrebată fiind de rolul acesteia spune că *«este mai mic decât mi-aș dori»* (interviu nr. 5, fostă jurnalistă, director ONG), dar imediat explică acest fapt prin faptul că *«fiul meu este deja măricel, are 21 de ani, și începem să ne renegociem regimurile de viață ca doi adulți, nu neapărat ca un provider și un beneficiar»* (idem). În rest, chiar dacă partenerul de viață lipsește (deces sau divorț) sau copiii sunt deja adulți *«ditamai economistul și un ditamai tată de familie»* (interviu nr. 6, prorectoră) sau plecați la studii în străinătate (interviu nr. 1, director ONG internațional), familia este cel puțin la fel de importantă ca profesia.

De remarcat faptul că doar una dintre intervievatele divorțate admite ca posibilă explicație a eșecului în viața de cuplu implicarea în profesie. O altă intervievată neagă orice legătură între afirmarea în carieră și divorț, pe care-l atribuie strict unor cauze private (imposibilitatea de a avea copii, frumusețea și talentul fostului soț care a devenit inevitabil obiect al dorinței pentru alte femei, etc.).

Pe lângă partener (acolo unde el există) și copiii menționați de toate femeile intervievate, în familie sunt incluși și părinții – pentru ajutorarea cărora una dintre intervievate renunță la o carieră stresantă care solicită prezența permanentă în favoarea uneia care presupune o gestiune în propriul ritm de timpului și efortului (interviu nr. 5, fostă jurnalistă, directoare ONG) – cât și frații și surorile (interviu nr. 6, prorectoră). De subliniat faptul că atunci când referirile la aceștia au loc în contextul întrebărilor cu privire la viața de familie, ei apar în general ca fiind dependenți, în măsuri variabile, de ajutorul oferit de interlocutoare (interviu nr. 6, prorector, interviu nr. 5, fosta jurnalistă, directoare ONG) și, într-un singur caz ca mentori, persoane pe care respondenta se bazează sau de la care a avut de învățat (interviu nr. 4, decană).

6.2. Rolul şi conotaţiile profesiei

În general, profesia este văzută ca fiind în sine recompensatorie: lucrul cu studenţii, cu «*partea cea mai bună a societăţi* » (interviu nr. 4, decană) sau în mediul alert al presei sunt menţionate ca motive suficiente pentru a explica rolul important pe care profesia îl are. Doar una dintre respondente vorbeşte de statusul ridicat asociat funcţiei şi recunoaşterea meritelor: «*n-aş putea spune că nu-mi place să mi se spună doamna decan din când în când*» (interviu nr. 2, decană) şi niciuna nu aduce în discuţie veniturile ridicate ca posibilă justificare.

6.3. Dublul standard în judecarea unui bărbat/ unei femei de succes

Dacă pentru o femeie de succes „fişa postului" cuprinde, pe lângă carieră, şi solicitări legate de mediul familial, pentru un bărbat aflat într-o situaţie similară lucrurile sunt mult mai simple. «*Pentru un bărbat în societatea românească este mult mai uşor. Pentru un bărbat, viaţa de familie nu însemnă toate responsabilităţile pe care femeia le are. Pentru un bărbat, şi acum douăzeci de ani şi astăzi, practic cariera e mai mult decât familia, se realizează mai degrabă pe linie profesională şi meritele lui sunt mai degrabă evaluate pe linie profesională şi cu aceeaşi unitate de măsură se constată că femeii i se caută mai degrabă elementele din viaţa de familie în care ea a reuşit şi mai puţin cele din carieră. O femeie trebuie să fie gospodină...*» (interviu nr. 6, prorectoră). De altfel, interlocutoarea noastră se revoltă împotriva status-quo-ului care face ca femeia să fie „citită" pornind de la statutul marital şi de la elemente ce ţin de spaţiul privat: «*De ce trebuie să fie gospodină neapărat, în sensul tradiţional al termenului, dacă ea asigură familiei cele necesare sub aspectul*

hranei şi al managementului gospodăriei, de ce să nu i se ceară să fie un bun profesionist la locul de muncă?» (idem).

Acest dublu standard în judecarea unei persoane nu se aplică doar în cazurile informale, grupul de prieteni, colegi, etc., ci şi în situaţii formale, cum ar fi acordarea unui credit sau relaţiile de muncă. Aceeaşi respondentă îşi aduce aminte de modul în care a fost tratată la început de carieră de către colegii ei bărbaţi. «*Eu am fost, ani de zile, singura femeie într-un colectiv de bărbaţi, eram asistent universitar [...] şi mă tratau... cum să vă spun... mă tratau ca pe ceva auxiliar catedrei. Să împart salariile, să şterg praful pe birouri, să organizez şedinţe, să aerisesc camera în care avea loc şedinţa. Până când am pus piciorul în prag [...] şi i-am spus şefului meu de catedră, în public, adică în şedinţa de catedră, cu toţi colegii, că nu îi permit să mă trateze ca atare întrucât nu am avut relaţii de altă natură, cu dânsul sau cu altcineva din colectiv, întrucât am un statut dat de studiile pe care le am şi de poziţia profesională pe care o am, şi vreau să fiu tratată cu acelaşi respect, cu care dânşii între dânşii se comportă»* (idem).

Concludent este, credem, citatul de mai jos care arată că acest dublu standard cu care societatea judecă femeile şi bărbaţii este în general interiorizat şi acceptat: «*de la început am ştiut că o carieră nu ţine loc de familie. Si nicio familie nu ţine loc de carieră. Si în general este esenţial şi pentru o femeie să gătească, este esenţial şi pentru o femeie să aibă un copil, este esenţial şi pentru o femeie să se afirme, să se simtă plăcută, să-şi dea seama că este inteligentă, că poate să facă multe lucruri, şi în general lucrurile nu se opresc unele pe altele. Este o înţelepciune pe care o am de la mama mea»* (interviu nr. 4, decană).

Acelaşi dublu standard interiorizat şi acceptat ca atare, ca un fapt normal şi nu ca un sacrificiu, se remarcă şi atunci când este vorba de mobilităţi, de schimbarea temporară sau permanentă a rezidenţei sau de plecarea cu bursă de studiu pentru o perioadă mai mare de timp. Astfel, adesea femeile renunţă la oportunităţi

de carieră în favoarea familiei chiar dacă găsesc alte motivații (interviu nr. 2, decană) și chiar dacă afirmă că în caz contrar și-ar fi urmat soțul (interviu 1):

I: *Dacă ați fi fost căsătorită în continuare și soțul dumneavoastră ar fi fost promovat într-un post de responsabilitate într-o altă țară ați fi mers după dânsul sau... ?*

R: *Da, sigur, sigur.*

I: *Deși dumneavoastră nu i-ați fi cerut acest lucru dânsului.*

R: *Nu, niciodată nu i-aș fi cerut să lase postul lui și să mă urmărească, dar eu l-aș fi urmărit* (interlocutoarea noastră nu vorbește bine limba română, dorește să spună că l-ar fi urmat, n.a.). *Fără problemă. E diferit. Poate că principalul motiv era faptul că dețineam o diplomă universitară, un doctorat de stat la Universitatea Paris IV Sorbonne și știam că era posibil să găsesc în orice țară un post de profesor asociat sau titular într-o universitate. Nu același lucru s-ar fi putut întâmpla în cazul lui, ceea ce reprezenta o primă diferență. Dar independent de asta și poate că aici intervine aspectul gen nu mi-aș fi permis să îi cer acest lucru. Ar trebui să renunți la tot, să te ocupi de copii pentru ca eu să pot lucra într-un organism internațional. Nu, nu i-aș fi cerut asta. Dar aș fi acceptat să îl urmez într-o altă țară chiar pe un post inferior pentru mine. Dar aceasta este strict personal.*

Dublul standard (conștientizat, nu și acceptat) este corect evidențiat de reprezentanta diasporei: «*Pentru că așteptările tradiționale față de femei sunt tenace și pentru că inconștientul colectiv, este tenace. Si pentru că femeile între ele se suspectează; au găsit în asta o altă variabilă să se invidieze. Dacă este bună profesional păi nu e bună mamă, amantă, etc. Dacă e bună mamă, nevastă nu e bună profesoară. Complicitatea femeilor nu prea funcționează în țările tradiționale și balcanice. În Occident da; au învățat că asta este important pentru toate. Deci ziare și tot spațiul mediatic, universul simbolic al filmelor, joacă pe această complicitate. Măcar simți că ești pe calea cea bună și normală și că nu ai de ce să te tot lași culpabilizat. Vai de femeia care*

reuşeşte profesional şi financiar; asta cam are efect castrator. Şi atunci propriii lor soţi le denigrează, `da, dar nu face dulceaţa ca bunica mea.» (interviu nr. 7, directoare de departament).

6.4. Evoluţia profesională şi persoanele care au influenţat-o: cuvânt cheie – perseverenţa

a) Influenţa prejudecăţilor şi a stereotipurilor de gen asupra carierei

Chiar dacă niciuna dintre intervievate nu admite, uneori chiar în contradicţie cu propriile-i spuse, că a fost, de-a lungul vieţii profesionale, victimă a prejudecăţilor de gen, opinia majoritară – fie exprimată direct, fie rezultată – este că pentru o femeie este mai greu să se impună pe plan profesional. Şi că, pentru a ajunge în funcţia deţinută în prezent, au luptat *de trei ori mai mult decât un bărbat* (interviu nr. 6, prorectoră). Această situaţie este întâlnită şi în discipline puternic feminizate în care totuşi băieţii sunt opriţi la catedră *«pentru că fetele vor avea copii şi vor nu ştiu ce, şi vor sta acasă, şi vor..., în timp ce bărbaţii se pot devota carierei»* . (interviu nr. 4, decană).

Interesant este că toate aceste discriminări par să se întâmple întotdeauna altora, în alte zone: la facultatea similară din Cluj (interviu nr. 4, decană) sau în alte facultăţi din aceeaşi universitate (idem), în anumite domenii, cum ar fi medicina (interviu nr. 6, prorectoră), în alte redacţii (interviu nr. 3, jurnalistă).

b) Plafonul de sticlă

Existenţa *plafonului de sticlă* este percepută de toate interlocutoarele noastre :

i) *«La noi, femeile cadre didactice sunt foarte bine acceptate ca responsabil de filieră, directoare de departament,*

membră a consiliului ştiinţific, dar la nivelul consiliului de administraţie sau al directoratului nu mai sunt aproape deloc femei» (interviu nr. 1, directoare ONG internaţional);

ii) «*dacă ne uităm de exemplu la componenţa Senatului veţi vedea că într-adevăr numărul bărbaţilor este dominant»* (interviu nr. 4, decană);

iii) «*Activitatea profesională a contat în primul rând. Dar iată în structura aceea formată deja* (în perioada comunistă, în care presa era puternic masculinizată, n.a.) *nu mai aveai unde să te duci mai departe, că deja ajungeai la redactor-şef adjunct unde deja erau nişte poziţii... A fost o mare victorie la Adevărul pentru noi când Lelia Munteanu a obţinut această poziţie»* (interviu nr. 3, jurnalistă).

c) Bariere de gen la admiterea în profesie

Pe de-o parte avem de-a face cu bariere de gen care au îngreunat admiterea în profesia actuală: «*Profesorul cu care eu mi-am dat şi doctoratul şi care mi-a fost îndrumător în toate practicile mele de studentă, iniţial în anul I nu a dorit să mă ia în echipă cu dânsul. In primul an de studii, s-a pus problema plecării în practică şi profesorul Stahl îşi făcea echipa şi eu m-am înscris în echipă, şi dânsul m-a respins, şi am insistat "dar domnule profesor, de ce nu mă luaţi in echipă?", "pentru că eşti fată şi pentru că nu o să rezişti condiţiilor de acolo. Vor fi condiţii foarte grele, de cazare, de masă, de organizare a activităţii". Si atunci eu am început să plâng, singura armă pe care o aveam la dispoziţie şi profesorul m-a luat de milă, dacă vreţi, aşa, ca sa mă recompenseze pentru insistenţă şi situaţia în care mă aflam. Pentru ca ulterior, în anii doi si trei de facultate, să fiu cap de listă, aleasă de acum nu după criteriu de gen sau de plâns sau de nu ştiu ce, ci pentru că mă remarcasem, acum o să mă laud, pentru că mă remarcasem prin disciplină şi prin*

hărnicie, dar şi prin adaptarea la condiţiile, care erau într-adevăr dificile» (interviu nr. 6, prorectoră).

Pe de altă parte identificăm bariere de gen – impuse de alţii sau autoimpuse – de accedere la alte profesii, pe care cele intervievate ar fi dorit să le urmeze: «*În familia mea tatăl a avut un rol important în orientarea noastră profesională. A insistat ca fetele să urmeze o carieră universitară literară şi băieţii una ştiinţifică»* (interviu nr. 1, directoare ONG internaţional); sau, relevant pentru cea de-a doua subcategorie : «*făcusem liceul secţia reală, şi-mi plăcea filosofia, şi-mi plăcuse matematica. Eram, de fapt o fire mai timidă, aşa, n-am avut curajul sa mă avânt către fizică, de exemplu, care-mi plăcea foarte tare, mai luasem nişte premii pe la olimpiadă, dar mi s-a părut că acolo băieţii sunt mult mai buni şi mulţi dintre ei sunt străluciţi, şi mai bine să fac eu ceva unde să mă potrivesc mai bine» (*interviu nr. 4, decană*).*

d) Persoane care au avut o influenţă asupra carierei

Delimităm două tipuri de influenţe: pe de-o parte din mediul familiar şi, mai rar, din grupul de prieteni; pe de altă parte influenţe din mediul profesional: coordonatori de doctorat sau şefi. Fie că este vorba de taţi autoritari, care schimbă traseul profesional al intervievatei pentru că "*a aflat din presă că s-a înfiinţat, după 20 de ani de interdicţii, secţia de sociologie, în cadrul facultăţii de filozofie"* (interviu nr. 6, prorectoră) sau pentru că acestea sunt tradiţiile mediului de proveniență (vezi mai sus, interviu nr. 1, directoare ONG internaţional); fie că este vorba de profesori conducători de doctorat sau şefi, cu o singură excepţie (interviu nr. 4, decană), aceste influenţe sunt masculine.

Mama este invocată doar o singură dată, de aceeaşi interlocutoare (interviu nr. 4, decană) care aminteşte printre cei ce i-au influenţat cariera şi alte femei şi care, coincidenţă sau nu, admite cel mai mare număr de influenţe asupra carierei sale.

De altfel toate celelalte interlocutoare se limitează la amintirea – acceptarea (?) – a maximum două influenţe sau chiar apreciază că nimeni nu le-a influenţat cariera, că sunt propriul lor produs: *«Sunt mulţi oameni care au jucat roluri importante, genul acela de colţ de piatră de care te loveşti şi o iei în cu totul altă direcţie. N-aş putea spune că am avut un model, n-am cunoscut vreun jurnalist pe care să-l admir şi să spun vreodată în viaţa mea „eu vreau să ajung aşa". Am... N-am studii jurnalistice formale, n-am beneficiat de niciun training nici când m-am mutat de la inginerie la jurnalistică, nici când m-am mutat de la jurnalistică la ONG-istică. Sunt într-o foarte mare măsură un self-made person, dar am învăţat câte ceva de la toţi cu care... care am intrat în legătură»* (interviu nr. 5, fostă jurnalistă, directoare ONG).

Soţul, atunci când există, susţine, sau cel puţin acceptă: *«a fost cooperant», «a supravieţuit»* (interviu nr. 2, decană) diversele condiţionări impuse de meserie: programul încărcat, posibile mobilităţi; dar doar atâta timp cât nu i se cere să se mute şi el (interviu nr. 1, directoare de organism internaţional), cât timp nu sunt copii (interviu nr. 2, decană) sau când mobilităţile nu se întind pe o perioadă prea mare (idem) sau în cazul în care ar exista suficiente beneficii financiare care să le justifice (idem, interviu nr. 4, decană vorbind de tinerele sale colege). De asemenea, soţul pare să accepte viaţa profesională a soţiei atâta timp cât aceasta nu influenţează în mod negativ comportamentul său casnic: *«Soţul meu era puţin mai tradiţional şi mă punea să fac foarte multe lucruri în gospodărie, crezând că în felul acesta o să pun pe primul plan familia.»* (interviu nr. 6, prorectoră). *«Bărbatul doreşte să fie îngrijit şi faptul că tu nouă luni de zile pleci, e o neplăcere. Sigur că da, eu spun asta din tristeţea primei mele plecări în America. Când am plecat am avut şansa unei burse şi am plecat nouă luni de zile, a fost extraordinar şi n-am putut să-mi văd de bărbat. Da. Şi culmea, a fost foarte greu. Eram proaspăt căsătorită»* (interviu nr. 4, decană).

e. Strategii de supravieţuire în profesie

Pe lângă muncă, deseori cantitativ şi calitativ superioară bărbaţilor aflaţi în poziţii similare, două dintre femeile intervievate admit şi utilizarea, intenţionată sau nu, a unor strategii considerate tipic feminine: simple, cum ar fi plânsul (interviu nr. 6, prorectoră) sau complexe, cum ar fi: «*Eu am avut uneori inspecţii, da, pe linie de partid, înainte de '89, unde jucam rolul unei persoane foarte derutate care are nevoie de ajutor. Era un rol pe care acum nu aş mai fi putut să-l joc la vârsta mea, cu acelaşi succes, dar atunci spuneam da, vă rog foarte mult să mă ajutaţi pentru că nu ştiu cum să rezolv cutare problemă. Şi atunci bărbaţii se umflau foarte tare aşa, îşi umflau pieptul şi îmi spuneau prostii.*» (interviu nr. 4, decană). Totuşi aceste strategii sunt justificate parţial de vremuri (comunism) sau de vârstă şi nu reprezintă regula, ci mai curând excepţia amuzantă.

Problematica feminină: *nu numai egalităţi de şanse, ci egalităţi de fapt*

Deşi toate intervievatele par să fie de acord cu necesitatea existenţei mai multor femei în posturi de conducere, de răspundere, asupra modalităţilor concrete de acţiune pentru realizarea acestui deziderat propunerile lor diferă. De la refuzul oricărei implicări la nivel de politică naţională sau discriminare pozitivă: «*nu poţi să faci femei chirurgi cu forţa. Să-ţi propui un procent din absolvenţii de medicină de chirurgie să fie musai femei ca să dai egalitatea. Nu. Dacă o femeie nu e în stare să taie cu bisturiul, şi să vadă sânge, şi să scoată maţe, nu poţi să o obligi să fie. Nu poţi să spui că ea n-ajunge la funcţia aia pentru că i se taie accesul, ci pentru că astea sunt datele ei. Eu n-aş putea să devin chirurg în viaţa mea. Sau mecanic de locomotivă. Deci cred cumva că pe undeva profesiunile au şi un anumit*

caracter de sex sau de gen» (interviu nr. 3, jurnalistă) până la totala acceptare a acestora şi chiar implementarea unor astfel de politici la nivelul organizaţiei pe care o conduce (interviu nr. 1, directoare ONG internaţional).

În general, femeile care s-au confruntat cu „sistemul de cote" din regimul trecut, cu egalitatea cu orice preţ, sunt mai reticente în a accepta măsuri de discriminare pozitivă şi se concentrează mai mult asupra necesităţii existenţei unor măsuri educaţionale: «*Nu. Nu, cred că nu se face aşa cu procente, e o chestiune de educaţie, care din păcate nu se face foarte uşor.»* (interviu nr. 2, decană).

Cele care trebuie să se schimbe în primul rând sunt femeile, care «*ar trebui să fie mai stăpâne şi să nu accepte etichetarea sau să nu renunţe uşor atunci când capătă un prim refuz şi să încerce a doua oară pentru că nu pierd decât atunci când nu mai încearcă»* (interviu nr. 2, decană). Renunţarea şi pasivizarea sunt văzute ca stratageme tipic feminine în spaţiul public, fapt ce se repercutează negativ asupra întregului gen «*cred că aş reproşa femeilor, colegelor mele de gen, această, cum să spun, plasare din start pe o poziţie de „eu sunt neputincioasă". Nu m-am ascuns niciodată, nu am zis niciodată « nu pot să mă duc într-o delegaţie în creierul munţilor sau nu ştiu unde fiindcă sunt femeie şi ar trebui să se ducă un bărbat. În acelaşi timp am încercat să păstrez feminitatea clară, dar nu exprimarea acestei feminităţi prin vulnerabilităţi, ci printr-un plus de căldură, un plus de înţelegere, un plus de empatie faţă de subiect sau faţă de problema abordată»* (interviu nr. 3, jurnalistă) sau «*Prioritățile femeii în general în România ar fi să-şi demonstreze mai puternic şi mai nuanţat calităţile profesionale, oarecum lăsând pe planul doi calităţile care ţin de gen. Poţi să fii un ministru foarte bun chiar dacă nu eşti o femeie foarte frumoasă. La noi mai degrabă eşti ministru pentru ca eşti o femeie foarte frumoasă»* (interviu nr. 6, prorectoră).

«Femeile şi bărbaţii au aceleaşi şanse de acces la poziţii de conducere şi de afirmare în carieră, dar cu preţul unor perma-

nente reconcilieri care le costă în termeni de efort. Un bărbat bun profesor este un bun profesor. O femeie bună profesor trebuie să fie şi o mare pedagogă cu bărbatul şi copilul. Dacă tot e profesor atunci trebuie să aplice şi acasă ştiinţa» (interviu nr.7, directoare de departament, reprezentantă a diasporei).

Sinteza prezentând policronia existenţială feminină aparţine tot profesoarei de origină română emigrată în Occident:

I: *Cât de mult contează în realizarea acestor planuri faptul că sunteţi femeie?*

R: *Contează. Să fii şi femeie, să fii şi mamă şi bunică astea sunt aşteptări permanente. Dacă nu răspunzi la ele eşti pe undeva neterminată, sau ai ratat viaţa personală pentru cea profesională. La bărbaţi nu se pune problema pe trei planuri, ci pe unul. Şi la asta contribuie şi culpabilizarea femeii de către femei. Le regard de la femme.*

I: *Care ar fi priorităţile în ceea ce priveşte situaţia femeii în România pe de-o parte şi a femeii cadru didactic si cercetătoare, pe de altă parte?*

R: *Să separe viaţa privată şi viaţa publică. Să fie tratată profesional la treabă. Iar acasă să nu se uite că este şi profesională. Să fie stimulată pentru asta şi acasă. Nu culpabilizată. La reconnaissance sociale est le moteur de la vie sociale; au niveau familial, professional et institutionnel. Multumesc.Pai să vedem rezultatele.Scuză-mă pentru greşeli dar nepotul e lânga mine şi îi explic ce este un text, un interviu. Si îi laud desenele. Si îi răspund ce program avem si Cind te opresti manula, ca să te joci cu mine? Aşa că las textul necorijat ca sad au o notă in plus asupra conditieifemeii.* (interviu nr. 7).

7. Concluzii

Chiar dacă femeile au investit toate profesiile, segregarea sexuală a muncii rămâne o realitate care se traduce prin

persistența inegalității salariale, poziționarea ierahică diferențială și inserția diferită în sferele de activitate. Faptul că femeile sunt prezente în învățământul superior și cercetare indică un progres indubitabil în cucerirea cunoașterii. « Femeile nu sunt însă egale în ierarhia responsabilităților și a puterii. Inclusiv în funcția publică» (M. Perrot, 2006:173).

Egalitatea economică (alături de cea juridică și politică) reprezintă o realizare esențială, chiar dacă înfăptuită în diverse grade. «În societățile occidentale progresul este indiscutabil. Femeile au acces la toate profesiile, legislația muncii încearcă să răspundă cererii de egalitate. Dar aceste progrese nu au suprimat segregarea sexuată a muncii cu filierele sale insidioase și «plafonul de sticlă» (E. Gubin et alii, 2004:431).

Contracararea inegalităților nu va putea fi realizată decât:

i) prin elaborarea unor logici feminine solidare opuse modelului masculin individualist competitiv neoliberal explicit (similare rețelelor *old boys network*);

ii) externalizarea și negocierea sarcinilor familiale legate de educația copiilor și îngrijirea persoanelor în vârstă, atât timp cât noile roluri feminine sociale nu au repus în discuție așteptările societale;

iii) furnizarea de modele de reușită feminină în sfere recent cucerite precum politica, învățământul superior, cercetarea, justiția și armata.

Bibliografie

Baudoux, Claudine, 1992, « Famille et carrière: le cas des gestionnaires féminines en éducation » în *Recherches Féministes. Femmes au travail,* vol. 5, numéro 2.

Bereni, Laure, Chauvin, Sébastien, Jaunait, Alexandre, Revillard, Anne, 2008, *Introduction aux Gender Studies. Manuel des études sur le genre*, Bruxelles, De Boeck

Code, Lorraine (édit.) (2000), *Encyclopedia of Feminist Theories*, London, Routledge.
Ferrand, Michèle, 2004, *Féminin Masculin*, Paris, la Découverte
Guionnet, Christine, Neveu, Erik, 2005, *Féminins/Masculins. Sociologie du genre*, Paris, Armand Colin
Gubin, Eliane; Jacques, Catherine; Rochefort, Florence; Studer, Brigitte; Thébaud Françoise et Zancarini-Fournel, Michelle (2004), *Le Siècle des féminismes*, Paris, Éd. de l'Atelier.
Hirata, Helena; Laborie, Françoise; Le Doaré, Hélène et Senotier, Danièle (2000), *Dictionnaire critique du féminisme*, Paris, PUF.
Hirata, Helena, Lombardi, Maria Rosa, Maruani, Margaret, 2008, *Travail et genre. Regards croisés France Europe Amérique Latine,* Paris, La Découverte
Lipovetsky, Gilles, 1997, *La troisième femme,* Paris, Gallimard
Marx Ferree, Mira; Lorber, Judith; Hess, Beth 1999, *Revisioning Gender*, London, Sage Publications
Lorber, Judith, 1994, *Paradoxes of Gender*, New Haven (CT), Yale University Press
Perrot, Michelle, 2006, *Mon histoire des femmes*, Paris, Ed. du Seuil
Ripa, Yannick, 2002, *Les Femmes*, Paris, La Cavalier Ble

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAMPANIA ELECTORALĂ LA FEMININ. ANALIZA IMAGOLOGICĂ A IPOSTAZELOR FEMININULUI ÎN DISCURSUL ELECTORAL.

Studiu de caz – alegerile prezidenţiale din 2009

Drd. Adriana ŞTEFĂNEL
Universitatea din Bucureşti,
Universitatea Ecologică din Bucureşti

Dimensiune nonraţională a politicului (Wunenburger, J-J. 2005, p. 9), adesea ridiculizat, pus sub carantină, înţeles ca dublu mnezic al percepţiei, ca simplă copie în miniatură a lucrurilor obiective (cf. Durand, G., 1998, p. 24, care însă se detaşează de această perspectivă) sau privit ca ameninţare pentru ţările din estul Europei postcomuniste (Tismăneanu, V., 2007, p. 16) şi în general pentru societăţile aflate în momente critice ale existenţei lor (Cassirer, E., 1994, p. 344), dar fără îndoială un element fundamental al actului politic, *imaginarul* nu poate fi exclus, credem noi, dintr-un exerciţiu de cunoaştere a problematicii feminine în sfera publică. De aceea, în acest studiu ne propunem o cercetare a imaginarului politic feminin utilizat discursiv de candidaţii la alegerile prezidenţiale din 2009.

Pornim acest demers epistemic de la interogaţiile unuia dintre teoreticienii conceptului, Jean-Jacques Wunenburger, care pledează pentru includerea imaginarului în grila de analiză a

realității politice: „Nu s-ar înțelege mai bine istoria și actualitatea politică dacă ar fi luat în considerație faptul că totul este impregnat aici în mod intim de *logos* și de *mithos*, de gândurile argumentate, dar și de imaginile simbolice și de miturile fundamentale? (...) Luarea lor în considerație, chiar integrarea lor conștientă, n-ar putea favoriza o înțelegere mai bună a complexității istoriei politice și ajuta la discernerea rezistenței faptelor și a căilor favorabile oricărei intervenții asupra politicii?" (cuvânt înainte în Delsol, Maslowski, Nowicki, 2003, p. 15). Glisând către subiectul acestei lucrări, cunoașterea dimensiunilor imagologiei politice asociate Femeii nu ar aduce oare un plus de înțelegere a realității cu care se confruntă „majoritatea tăcută" și, în planul acțiunii, nu ar favoriza reducerea discrepanțelor bazate pe gen care domină încă spațiul politic autohton?

Imaginarul politic. Definirea conceptului

Din perspectiva științelor comunicării, imaginile sunt reprezentări de coloratură afectivă, sursă de afecțiuni și de credințe care totodată activează funcția cognitivă, asociind niveluri de semnificații multiple și încastrate într-o intervenție simbolică. Rezultantele acesteia sunt deci, în măsuri variabile, investite cu sens, deși nu sunt dotate cu claritatea și distincția ideilor ce izvorăsc din rațiune și nici cu evidența percepțiilor. Cu toate acestea, la fel ca ideile și percepțiile sau poate chiar într-o mai mare măsură, ele animă idealuri, poetizează acțiunea și problematizează. Imaginarul – fie el individual sau colectiv – devine astfel un ansamblu de imagini despre lumea înconjurătoare, care îmbogățesc, chiar dacă în acest fel o modifică și îi alterează esența, realitatea obiectivă prin mecanisme proprii: amintiri, dorințe, proiecții, variații ale formelor, reunite potrivit unor valori pozitive sau negative.

Jean-Jacques Wuenenburger, unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni al imaginarului politic, propune acceptarea ca validă a extinderii imaginarului în spațiul considerat rațional al politicii. „Nu este posibil să se facă loc, în acțiunile politice, unei iconosfere mediane între percepția faptelor sociale sau a evenimentelor istorice și reflecția teoretică, ce dă seamă de politic prin abstracții și raționamente. Pentru că cetățeanul, omul public, responsabilul politic sunt și, înainte de toate, ființe care acționează și vorbesc politic în funcție de credințele trecute, de amintiri, de imagini forte, de anticipări idealizate, de ficțiuni. Deciziile, alegerile, aranjamentele noastre în viața politică nu se reduc la raționamente de tip logico-matematic și nu se raportează doar la entități neutre, depersonalizate, purificate de afecte. Preocupările și ocupațiile noastre politice sunt deci bine impregnate cu imagini, simboluri și mituri" (*op. cit.*, pp. 16–17).

Trei sunt motivele pe care autorul le prezintă pentru a susține existența și importanța influenței imaginarului în domeniul politic. În primul rând trebuie reținut ca argument în favoarea imaginarului politic, faptul că în politică, precum și în alte domenii ale gândirii, indivizii au nevoie de personificări, tipizări și taxonomii, conștiința neputând vehicula pure abstracții conceptuale (legea, statul, poporul, etc.). Individul are nevoie „și în acest domeniu de a personifica, a tipiza, a încarna idei extrase din legăturile sociale, autoritate, binele comun, din idealul de realizat, etc. Sistemul de imagini politice (aceea a eroului național, a reprezentării puterii, a viitorului, etc.) vine să sensibilizeze, să anime principiile teoretice, să concretizeze valori" (*op. cit.*, p. 17).

Un alt motiv pentru care politica poate fi sau chiar trebuie „citită" prin grila imaginarului, vine din însăși structura gândirii politice. Acesta „este provocată să simbolizeze idei și valori, adică să încarce și să întărească opinii și credințe prin intermediul valorilor complementare asociate" (*op. cit.*, p. 17). Nici o reprezentare, fie ea pozitivă sau negativă, nu este percepută ca adevărată sau falsă prin ea însăși, independentă de contextul care

o generează şi de cel care o analizează. Adeziunea sau refuzul unei idei au ca sursă nu valoarea de adevăr a acesteia, ci analogiile, ideile conotate de aceasta, nucleele simbolice şi arhetipurile subiacente activate. Faptele politice intră într-o inteligenţă analogică, care dezvăluie relaţii în lanţ între diferite realităţi. „În felul acesta orice Prinţ are relaţii – simbolice – cu figura Tatălui sau a lui Dumnezeu. Capitala unui stat, oriunde ar fi localizată, este în primul rând un Centru al unui teritoriu şi, poate, al lumii. O frontieră poate fi asumată ca o punte către un spaţiu benefic sau ca un meterez împotriva unui pericol ameninţător" (*op. cit.*, p. 17). Această funcţie simbolică permite deci să se opereze trimiteri de la un nivel de realitate la altul, creând o ordine, un sistem coerent de reprezentări şi de valori.

In alt treilea rând, existenţa şi importanţa imaginarului politic este justificată de faptul că viaţa politică „favorizează conduite de creaţie şi de transmitere a miturilor. Un popor face în felul acesta să iasă la iveală, prin istorisirea pe care o face, personaje şi evenimente exemplare, care oferă un fel de plan-tip, de scenariu pentru interpretarea vieţii sale politice (primele începuturi, o luptă eliberatoare, o perfecţiune viitoare) Istorisirea mitică este, cu siguranţă, literalmente eronată, pentru că nu pretinde o obiectivitate istorică, dar fără a fi absurdă" (*op. cit.*, p. 17). Reconstituirile narative ale miturilor poate nu spun mai nimic despre istoria unui popor (chiar şi miturile istorice) dar spun multe despre amintirile şi speranţele acestuia, iar transmiterea şi re-interpretările sale permit să se traseze direcţiile de acţiune pentru prezent şi viitor. Istorisirea faptelor strălucite ale strămoşilor precum şi expectanţele unei societăţi sunt în fapt instrumente care structurează credinţele şi activităţile politice dincolo de viaţa de zi cu zi. Miturile, şi în particular cele politice, servesc de rezervă de direcţie, de grilă de lectură şi nu în ultimul rând de cămin narativ pentru un popor. În felul acesta imaginarul pare să se suprapună unei diversităţi de funcţiuni retorice, simbolice şi hermeneutice, care participă la construirea vieţii politice.

Ţinând cont de cele de mai sus, pare evident că reducerea acestei culturi a reprezentării simbolice la simple pasiuni ostile raţionalităţii şi eliminarea analizei imaginarului politic duce la o neînţelegere completă a vieţii politice şi sociale deopotrivă. Dimpotrivă, credem că se impune ca necesară înţelegerea structurii şi mecanismelor acestuia, reglarea condiţiilor în care poate fi legitimată participarea sa activă şi constructivă la viaţa colectivă.

La un prim nivel, imaginarul este un dat social, un fapt, o componentă a mentalităţilor şi motivelor gândirii şi acţiunii. Chiar şi atunci când este chemat să exprime o voinţă raţională cu privire la viaţa politică, cetăţeanul, indiferent de regimul democratic sau nu în care trăieşte, este înainte de toate un individ care are o memorie, sentimente sociale, credinţe religioase, predilecţii pentru anumite programe, speranţe şi aşteptări. Or, toate acestea îi modifică fundamental comportamentul politic. Politica nu se face, deci, doar cu idei abstracte, universale, ba dimpotrivă; realismul însuşi ne obligă din plin să luăm în calcul imaginarul ca parte a unui fapt socio-politic total.

În sensul celor de mai sus, atrăgând totodată atenţia asupra cvasi-absenţei oricăror definiţii ale conceptului în lucrările de specialitate, considerăm imaginarul politic ca un set de elemente circumscrise zonei afectiv-emoţională şi non-raţională ce vectorizează nevoia individului de a se adapta contextului politic în care trăieşte şi de a-şi regla raporturile cu Puterea.

Femeia în imaginarul politic românesc. Scurtă istorie

În imaginarul politic românesc rolul femeii este unul secundar, de adjuvant al marilor înfăptuiri ale bărbaţilor. „Femeia poate intra desigur în mitologie, dar la locul ei, într-o poziţie marginală, subalternă, de martoră şi susţinătoare morală a marilor întreprinderi masculine" (Boia, L., 2005, p. 335). În spaţiul public

femeia se poate manifesta doar în cadrele strâmte ale modelului ideal al feminității: îngrijitoare – a copiilor, a soțului, națiunii – iertătoare, tăcută – ascunzându-și propria suferință pentru a alina suferințele celorlalți – supusă, jucându-și rolul cu grație și părăsind scena după ce nu mai este necesară. Orice încălcare a acestui model este taxată de colectivitate și stigmatizată. Așa cum remarcă Liliana Popescu, „cunoașterea comună ni le înfățișează pe femei ca fiind implicate în politică în secolele trecute în primul rând ca soții de regi, de împărați, amante inteligente sau inspiratoare ale oamenilor politici bărbați. (...) Prea puține sunt acele personaje istorice feminine prezentate ca proeminente de către istorici" (articol *Participarea politică a femeilor* în Dragomir, O., Miroiu, M. ed., 2002, p. 271).

În sensul celor de mai sus trecem în revistă o serie de femei care au marcat imaginarul politico-istoric. Una din cele mai proeminente figuri este, credem noi, Elena Doamna. Ea este reținută în imaginarul colectiv ca o femeie care și-a dedicat viața și averea acțiunilor caritabile (a înființat un azil destinat fetelor orfane care i-a purtat numele) și care a acceptat escapadele amoroase ale soțului său, mergând până la a consimți ca acesta să adopte copiii pe care Al. I. Cuza i-a avut cu Maria Obrenovici.

Acesta este, fără îndoială este modelul acceptat de femeie în sfera publică, model care va fi preluat și rafinat de Regina Maria în timpul primului Război Mondial, dar care nu-i va aduce acesteia un rol pe măsură în anii de pace. Chiar dacă, potrivit lui Argetoianu (apud Boia, L., *op. cit.*, p. 338), ea a fost cea care l-a influențat decizia lui Ferdinand de a nu ratifica dezastruoasa pace de la București, fapt ce a așezat-o „ca ctitoriță a României întregite și ca una din cele mai mari figuri ale istoriei noastre naționale[1]", Regina Maria nu a reușit să facă parte din Regență,

[1] De remarcat faptul că istoricul român nu o consideră una din marile figuri feminine ale istoriei naționale ci una dintre marile figuri ale istoriei naționale.

„iar Carol al II-lea, preocupat de propria-i statură istorică, a dat-o complet la o parte" (Boia, L., *op. cit.*, p. 338).

O versiune eroică a tipologiei feminine acceptate, dar la fel de dependentă de marii bărbați, este cea a mamei care se jertfește pe sine, trimițându-și fiul să se jertfească pentru țară. În această categorie sunt incluse atât „Muma lui Ștefan cel Mare" care închide porțile castelului și îi impune fiului său să învingă sau să moară pentru țară, mama lui Mihai Viteazu care își plânge nu fiul ucis, ci poporul rămas rob, dar și Baba Vrâncioaia care își trimite fiii să lupte alături de domnitorul moldovean.

Pe măsură ce societatea evoluează în direcția acceptării femeilor în spațiul public, această tipologie a femeii-eroină capătă o dimensiune activă[2]. În această categorie pot fi incluse Ana Ipătescu și Ecaterina Teodoroiu. Prima este o participantă la Revoluția din 1848 din Țara Românească a cărei soartă imagologică este mai bună decât a altor femei revoluționare[3], și despre care Gazeta Transilvaniei scria că „poartă arma ca orice bărbat"[4]. Cea de-a doua începe războiul[5] ca soră medicală și, substitut pentru fratele său ucis pe front, ajunge să lupte cu arma în mână. Ambele eroine sunt însă „personaje eroice de rang doi" (Boia, *op. cit.*, p. 335), care provin din mulțime și după ce înfăptuiesc actul eroic se retrag tăcute, în mulțime sau în moarte, lăsând scena publică în seama celor îndrituiți să conducă și care sunt fără excepție bărbați.

Femininul nu este acceptat în partea superioară a ierarhiei politice, iar cele ce nu țin cont de aceasta sunt puse sub semnul răului, al maleficului. Este cazul mamei vitrege a lui Vlaicu Vodă,

---

[2] Din Destinator (în sensul greimasian al termenului) femeile devin Erou, dar doar ca substitut al bărbatului (amant în cazul Anei Ipătescu, frate în cazul Ecaterinei Teodoriu).

[3] Elena Varnav în Moldova și Ecaterina Varga în Transilvania; în fapt imaginea Anei Ipătescu a fost mitologizată abia la un secol de la momentul istoric.

[4] După prof. Mirela Sorina Mateescu, *Ana Ipătescu – curtezană sau simbol al revoluției pașoptiste* în Informația de Hunedoara, mai 2010.

[5] Primul Război Mondial

doamna Clara[6], cunoscută mai mult ca personaj literar decât ca unul istoric, care prin intrigi şi uneltiri încearcă să submineze autoritatea domnitorului şi să impună catolicismul unui popor ortodox; sau al doamnei Chiajna[7], model al maternităţii patologice, care obţine prin uneltiri tronul pentru cei doi fii ai săi dar care ordonă uciderea logodnicului fiicei sale. Această panoplie a Răului este completată în secolul XX cu „Triada făcătoarelor de rele" (Boia, L., *op. cit.*, p. 336): Elena Lupescu, femeia malefică pentru care Carol al II-lea a renunţat la tron, Ana Pauker care a instaurat comunismul în România[8] şi, nu în ultimul rând, Elena Ceauşescu[9] care l-a deturnat pe soţul său de la drumul drept al construirii socialismului (*sic!*).

Excluderea femeilor din sfera politicului este pusă de Alexandra Petrescu pe seama faptul că „în România secolului XIX şi început de secol XX femeile reprezentau *naţiunea* în imaginarul politic masculin[10], ceea ce însemna că femeile erau privite doar ca mame şi nu ca cetăţence" (Petrescu, Al., 2008, p. 12). Cu alte cuvinte, femeilor le era rezervat spaţiul casnic în care se creşteau şi educau viitorii cetăţeni şi nu spaţiul public în care aceştia evoluau.

Acest tip de gândire care exclude practic jumătate din populaţie din sfera deciziei politice este tributar gândirii filosofice patriarhale care stipulează clar un monopol masculin al puterii în societate. Liliana Popescu (*art. cit.*, pp. 272–274) trece în revistă gânditorii politici care s-au referit la femei şi în a căror operă se regăsesc temeiurile ideologice ale deprecierii valorii politice a femeilor: Sfântul Augustin care nu înţelegea ce fel de ajutor ar

---

[6] În nuvela *Vlaicu Vodă* scrisă de Alexandru Davila

[7] În nuvela onomină scrisă de Alexandru Odobescu

[8] Primii lideri comunişti sunt adeseori trecuţi cu vederea

[9] Pe care imaginarul colectiv o reţine ca *sinistra soţie*

[10] Ne depărtăm puţin de punctul de vedere al autoarei şi afirmăm că această imagine a femeii nu este proprie doar imaginarului politic masculin ci, credem noi, era împărtăşit şi de larga majoritate a femeilor educate în spiritul societăţii tradiţional-patriarhale.

putea oferi o femeie unui bărbat, altul decât cel al procreării; Toma d'Aquino care aprecia că mintea femeii este în mod necesar afectată de înclinația ei spre concupiscență și de aceea trebuie să fie supusă în mod natural bărbatului; John Locke care consideră că subordonarea femeilor în fața soților lor are un fundament natural care-l îndrituiește pe acesta să decidă în privința chestiunilor de interes comun; Jean-Jacques Rousseau pentru care femeile nu au abilitatea de a transcende natura lor biologică necesară participării la viața civică; John Stuart Mill care afirmă că pentru o femeie mariajul constituie o carieră; și nu în ultimul rând Joseph Schumpeter care, nu mai departe de anii '40 ai secolului trecut, considera că faptul că femeile nu au drept de vot nu invalidează caracterul democratic al unei societăți.

Chiar dacă interesul pentru problematica feminină în sfera politicului a crescut simțitor în a doua jumătate a secolului XX, în mare măsură din cauza afirmării unor teoreticiene ale politicului, imaginarul colectiv continuă să bemolizeze sau chiar să demonizeze prezența femeilor în spațiul public și să bareze astfel ascensiunea politică a acestora. Această perpetuare a receptării negative a prezenței femeii în politica românească, într-o perioadă în care alte bastioane masculine sunt aproape dărâmate[11] se datorează în mare măsură, credem noi, sistemului egalitar de cote impus în ultima perioadă a regimului comunist, care a adus în prim-planul vieții politice o serie de *tovarășe* cu o imagine profund negativă (Lina Ciobanu, Suzana Gâdea, etc.,) dar și mentalității patriarhale care domină, încă, societatea românească.

Tipologii feminine în politica românească actuală

Amanta sau *soția nefastă* este, probabil, imaginea cea mai bine conturată a femeii din sfera politică autohtonă. „De la Elena Lupescu la Elena Ceaușescu, acest tip a atras nu numai antipatia

[11] Mediul universitar, medicină, armată, poliție, justiție, etc.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI
LITERE

față de persoanele în sine cât mai ales frustrări masculine în situații totalitare" (Enache, R., în Teodorescu, B., Guțu, D., Enache, R., 2005, p. 209). Această categorie de femei își legitimează prezența în spațiul public în principal prin rolul lor de soție sau parteneră a unui politician și consideră normală implicarea lor în activitatea acestuia chiar dacă nu dețin o funcție politică formală. Panta descendentă pe care a intrat Petre Roman la începutul anilor 2000 este pus de autorul citat mai sus, (și) pe seama imaginii soției, încadrabilă în această categorie. Ducând mai departe raționamentul, putem explica parțiala revenire imagologică a fostului premier prin divorțul eliberator de sub influența acestui model de femeie și recuperarea virilității afișate[12] care l-a făcut celebru în decembrie '89.

Căzut în uitare în primii 15 ani după Revoluție, din cauză că soțiile celor doi foști președinți au cultivat mai mult imaginea *femeii-absente* despre care vom vorbi în cele ce urmează, acest model revine în prim-planul politicii românești odată cu câștigarea alegerilor de către Traian Băsescu[13]. Cu un comportament degajat, de marinar care „are în fiecare port câte o iubită"[14], actualul

---

[12] O soție mult mai tânără și copilul său nou născut vin să confirme virilitatea și vitalitatea celui ce a fost cel mai tânăr premier al României post-comuniste, „personaj tânăr, strălucitor, care exprima dinamismul lumii libere" (Enache, R., *op. cit.*)

[13] Scandalul Rona Hartner în care a fost implicat Emil Constantinescu nu a reușit să se impună în spațiul public din cauza lipsei de credibilitate a sursei (C. V. Tudor) dar și pentru că imaginea de amant al unei frumoase actrițe era incompatibilă cu structura imagologică a politicianului. De altfel, într-un interviu din iunie 2010 acordat revistei *The One* Rona Hartner că idila ei cu fostul președinte Emil Constantinescu a fost inventată de secretarul lui Corneliu Vadim Tudor pe modelul Monica Lewinsky-Bill Clinton. Nici zvonurile despre o presupusă idilă între Ion Iliescu și Corina Crețu, purtătoarea sa de cuvânt, nu au reușit să se impună în imaginarul colectiv, din același motiv.

[14] Element asociat în imaginarul colectiv meseriei de marinar. În campania electorală din 2004, Traian Băsescu a declarat în repetate rânduri că nimic din viața de marinar nu îi este străin.

preşedinte a României a fost de-a lungul timpului acuzat de o serie de legături extraconjugale, cu femei care ulterior au fost promovate în funcţii de conducere aflate în coordonarea sa. Niciuna dintre aceste acuze nu a fost probată, fără ca, din această cauză, să fie diminuat aportul lor la construirea imagologică a potenţei politice a actualului preşedinte.

Fără îndoială, deşi după cum am afirmat anterior nu există nicio probă concretă a unei relaţii intime între cei doi, în acest moment, în rolul de *amantă nefastă* a preşedintelui României este distribuită de imaginarul colectiv, Elena Udrea, actuala ministră a Dezvoltării Durabile şi a Turismului, pe seama influenţei nefaste a acesteia fiind puse o serie de acţiuni nepopulare ale guvernului şi ale preşedintelui[15].

Femeia absentă este o altă categorie de femei implicate în politica românească. „După experienţa Elena Ceauşescu, România şi-a refuzat personajul numit prima doamnă" (Enache, R., *op. cit.*, p. 209). Atât Nina Iliescu cât şi Nadia Constantinescu au strălucit prin absenţă, locul lor fiind parţial compensat de Corina Creţu, purtătoarea de cuvânt a lui Ion Iliescu în primul mandat constituţional al acestuia şi Zoe Petre, a cărei imagine a avut de altfel de suferit din cauza rolului atribuit de imaginarul colectiv. Nici Maria Băsescu nu este o prezenţă vizibilă în spaţiul politic autohton, rolul său limitându-se la cel de însoţitoare tăcută a preşedintelui atunci când protocolul sau interesele electorale solicită acest lucru.

Având în vedere analiza pe care ne-o propunem în cele ce urmează, nu putem trece cu vedere un tip de femeie din sfera puterii, latent încă în politica românească, acela de *primă doamnă*. Chiar dacă niciuna dintre soţiile preşedinţilor post-

[15] Aceasta este văzută ca fiind în fapt premierul României, cu o putere în expansiune în PDL şi în Guvern, nominalizarea lui Traian Igaş în funcţia de ministru de interne, în urma demisiei lui Vasile Blaga fiind un ultim exemplu dintr-o lungă serie prezentată de media dar pentru care nu sunt aduse probe concrete.

revoluționari nu a îndrăznit să își asume acest rol de o importanță covârșitoare în alte sisteme (cel mai cunoscut fiind cel american în care rolul de primă doamnă este instituționalizat), în România se remarcă două femei care s-au pregătit intens pentru acesta funcție onorifică: Dana Năstase și Mihaela Geoană. Deși niciuna nu este implicată în activitatea politică, ambele au participat activ la consolidarea imaginii soților lor prin acțiuni de caritate.

Martira este un al tip de femeie din spațiul politic românesc post-revoluționar, cu o influență din ce în ce mai redusă însă din cauză că „simbolul martiriului are o relevanță mai mult istorică și nu rezonează cu problemele contemporane" (Enache, R., *op. cit.*, p. 209), dovadă că acestea nu au reușit să se impună în imaginarul colectiv autohton. Doina Cornea – nume echivalent în imaginarul colectiv cu rezistența anti-comunistă – dar și Mitzura Arghezi și Leonida Lari – simboluri ale unui anumit tip de naționalism, credem noi prost înțeles, dar fără îndoială încă prezent în spațiul public – sunt nume ce pot fi incluse în această tipologie.

Non-femeia politică căreia René-Gérard Schwartzenberg îi dedică un întreg capitol (1996, pp. 92–102), care la nivel mondial este reprezentată de „doamna de fier" a Marii Britanii, Margaret Thatcher și de Indira Ghandi în India, „are în România două subspecii, ambele privite cu o doză mare de antipatie" (Enache, R., *op. cit.*, p. 209). Prima, reminiscență a *tovarășei* din perioada comunistă (o parte din cele încadrate în această categorie jucând în ultimii ani ai epocii comuniste cu mai mult sau mai puțin succes respectivul rol) se remarcă prin „costumul *tailleur*, coafură sobră, eventual cu coc, machiajul hieratic și, mai ales, atitudinea țeapănă, fără umor" (*op. cit.*, p. 209). În această tipologie pot fi încadrate Hildegard Puwak, Aura Vasile, Ecaterina Andronescu și Norica Nicolai, deși acestea două din urmă au reușit să depășească limitele acestei categorii și să se apropie de tipologia femeii-lider de tip occidental.

A doua subspecie de *non-femeie politică* de proveniență occidentală are, asemenea *tovarășei*, o lipsă totală de feminitate.

În această categorie, pe lângă Zoe Petre, Alina Mungiu-Pippidi şi Sulfina Barbu (PDL), poate fi inclusă şi mai tânăra senatoare social-democrată Lia Olguţa Vasilescu, care a împrumutat mult din limbajul violent şi viril al naţionalistului C. V. Tudor cu care a colaborat o lungă perioadă de timp.

O categorie aparte de femeie politician din ce în ce mai prezentă în spaţiul politic românesc este *femeia-lider de tip occidental* care nu îşi neagă feminitatea ci din contră o foloseşte pentru a-şi atinge scopurile politice. Iniţiatoarea acestui model de femei politician este, credem noi, Mona Muscă, fostă ministră a culturii, care însă şi-a ieşit din rol atunci când l-a avertizat public, deşi în glumă, pe Traian Băsescu (celebrul „Domnule preşedinte Traian Băsescu, bucuraţi-vă că nu sunt bărbat"). În aceeaşi categorie pot fi incluse o serie de tinere aflate în ascensiune (Alina Ghorghiu, Diana Tuşa, PNL; Carmen Moldovan, PSD) dar şi deja consacratele Adina Văleanu, Ramona Mănescu, Adriana Săftoiu (PNL), Corina Creţu, Rovana Plumb, Daciana Sârbu (PSD). Aşa cum remarcă Radu Enache „o asemenea femeie este şarmantă fără să fie frivolă, autoritară fără să fie virilă şi reprezentativă fără să-şi piardă identitatea" (*op. cit.*, p. 209).

În privinţa Adinei Văleanu trebuie remarcat faptul că încercarea de transformare în *amantă nefastă* pe parcursul campaniei pentru alegerile europarlamentare, la care a candidat cu succes, dar şi pe parcursul campaniei prezidenţiale (moment la care vom face referire în cadrul analizei noastre) a fost un eşec, imaginea sa de politician consacrat prin propriile forţe prevalând acuzelor şi aruncându-le în derizoriu.

Problema principală cu care această categorie de femei politice se confruntă este mentalitatea generalizată care răstoarnă celebrul dicton „în spatele fiecărui bărbat de succes se află o femei puternică" şi îl înlocuieşte cu mai insinuantul „în spatele fiecărei femei de succes se află un bărbat". De altfel, dezvăluirile în presă cu privire la relaţiile – adesea doar presupuse – cu bărbaţi aflaţi în poziţii de putere, încercarea de transformare în obiecte

sexuale – topul celor mai sexy femei din politica românească întocmit de Academia Caţavencu – şi de diminuare a importanţei activităţii lor parlamentare, adeseori practicată chiar de colegii de partid, sunt doar câteva din obstacolele pe care femeile trebuie să le depăşească pentru a se impune în spaţiul public ca *femeie-lider de tip occidental.*

Înainte de încheierea acestei încercări de tipologizare care nu se pretinde exhaustivă, dorim să prezentăm o ultimă categorie de femeie politician care s-a impus, credem noi, în imaginarul politic românesc în ultimii ani: *femeia-politician beizadea.* Şi aceasta, la fel ca *soţia* sau *amanta nefastă* are ca sursă principală a puterii bărbatul aflat în spatele său, dar în acest caz este vorba nu de soţ sau de iubit, ci de tată. În această categorie sunt incluse Elena Băsescu, fost fotomodel, cu carenţe grave de limbă română, care a câştigat un mandat în Parlamentul European în urma unei campanii în care a contat mai mult numele de familie decât calităţile personale, dar şi Roberta Anastase care îşi datorează succesul în politică influenţei tatălui său, fost lider PD al judeţului Prahova. Mai puţin vizibilă este influenţa fostului lider comunist Paul Niculescu-Mizil asupra carierei politice a nepoatei sale Oana Mizil, cunoscută creatoare de modă, intrată de curând în politica românească.

O femeie care a reuşit să iasă cu succes din această categorie şi să evite, cel puţin până acum, capcanele tipologiei *soţie nefastă*, construindu-şi propria carieră politică de succes este Daciana Sârbu, fiica fostului ministru al Agriculturii, Ilie Sârbu şi soţia actualului lider PSD, Victor Ponta.

Ipostaze imagologice ale femininului în campania electorală pentru alegerile prezidenţiale

Ne propunem în cele ce urmează să analizăm modul în care, într-o campanie electorală total masculină, ipostazele imago-

logice ale femininului sunt folosite discursiv de candidaţi în lupta electorală, în scopul de a-şi impune propria versiune a realităţii şi de a le decredibiliza pe cele propuse de adversari.

Deoarece considerăm că media şi în special televiziunea este fundamentală în campania electorală, mai ales în (re)configurarea structurilor politico-imagologice, analiza de faţă este centrată pe discursul politic televizual al principalilor trei candidaţi la funcţia supremă în stat. În acest sens, am analizat participările lui Traian Băsescu (susţinut de PDL[16]), Mircea Geoană (PSD) şi Crin Antonescu (PNL) la emisiunile electorale de pe patru canale de televiziune: TVR1, Antena 3, Realitatea TV şi B1 TV. Această restrângere a corpusului de analiză are două motivaţii: pe de-o parte, canalele generaliste cu audienţă mare (Pro TV, Antena 1) au optat să nu realizeze astfel de emisiuni; pe de altă parte, nu am putut înregistra emisiunile electorale de pe canalul OTV.

Am inclus însă în corpusul de analiză cele trei întâlniri între candidaţi organizate de ONG-uri şi transmise simultan pe toate canalele interesate: prima, din 14.11.2009, moderată de Mihnea Măruţă, la care au participat Crin Antonescu şi Traian Băsescu; cea de-a doua, de asemenea în primul tur de scrutin, moderată de Robert Turcescu, la care au participat toţi trei candidaţii; cea de-a treia, în al doilea tur de scrutin, de asemenea moderată de Robert Turcescu, la care au participat cei doi candidaţi finalişti (Mircea Geoană şi Traian Băsescu).

În lipsa unui corpus de analiză care să permită modelări statistice (apelul la structurile imagologice circumscrise femininului politic fiind mai curând excepţie decât regulă) am optat pentru o analiză de tip calitativ, datele fiind culese cu

[16] Distincţie necesară formal, credem noi, pentru că preşedintele în funcţie nu poate fi membru al unui partid politic dar fi susţinut de unul sau mai multe formaţiuni politice. Facem însă observaţia că la nivelul imaginarului colectiv Traian Băsescu este liderul PDL.

ajutorul unei grile de analiză în care am urmărit: personajul feminin a cărui structură imagologică este utilizată discursiv de candidaţi; tipologia personajului (soţie/amantă malefică, fiică, femeie-politician etc.); modul în care candidatul apelează la imaginarul politic pentru a contura sau reconfigura imaginea personajelor feminine; scopul urmărit candidaţi, atât cât poate fi el anticipat în lipsa unor interviuri cu aceştia.

a. Elena Udrea: „un om politic care-şi asumă ceea ce este"[17]

De departe cea mai proeminentă femeie în campania electorală pentru alegerile prezidenţiale este Elena Udrea, la acea dată ministră a turismului într-un guvern destituit de Parlament. După cum spuneam mai sus, imaginea doamnei Udrea este strâns legată de cea a lui Traian Băsescu, ascensiunea sa profesională fiind pusă, la nivelul imaginarul politic, pe seama relaţiei intime cu şeful statului. Imaginea sa la începutul campaniei electorale este puternic codificată, deşi ambivalentă.

Elementele imagologice pozitive: femeie de succes în plan politic (este deputată în Parlamentul României, cu o funcţie importantă în PDL), profesional (ca avocată a câştigat un proces în care-l reprezenta pe Traian Băsescu), şi în ceea ce priveşte viaţa privată (căsătorită cu un influent om de afaceri). Este de asemenea o femeie frumoasă care pozează pentru reviste de modă (Tabu, The One, etc.) şi elegantă, fiind recunoscută pentru hainele şi accesoriile scumpe pe care le poartă.

Elementele imagologice negative: sunt, paradoxal, aceleaşi cu cele pozitive, doar că privite dintr-o altă perspectivă. Astfel, cariera politică este pusă pe seama legăturilor sale cu Traian Băsescu şi influenţa sa în partid este pusă sub semnul machiavelismului; activitatea sa profesională este contestată şi pusă pe seama corupţiei şi servilismului din justiţie; familia sa

[17] Traian Băsescu, 20.11.2009, întâlnirea de la Palatul Parlamentului

este privită mai mult ca un clan mafiot în care influența sa politică este combinată cu afacerile oneroase ale soțului; eleganța sa este prezentată ca opulență și sfidare (hainele sale scumpe fiind adesea comparate cu nivelul de trai al românului obișnuit).

Situația se menține și pe parcursul campaniei electorale, când imaginea Elenei Udrea este folosită de contracandidații lui Traian Băsescu pentru a scoate în evidență elementele negative ale imaginii acestuia. Astfel, Elena Udrea este nominalizată de 6 ori în discursul mediat al lui Crin Antonescu și de 5 ori în discursul lui Mircea Geoană.

Pentru Crin Antonescu, Elena Udrea este în primul rând parte a Corupției, numele ei apărând în enumerări de tipul: *prosperă doamna Udrea, prosperă domnul Cocoș, prosperă domnul Videanu* (20.11.2009, dezbaterea de la Palatul Parlamentului dintre Traian Băsescu, Mircea Geoană și Crin Antonescu). Alături de alți apropiați ai lui Traian Băsescu, adeseori singura femeie din listă, de cele mai multe ori prima nominalizată, Elena Udrea este, în opinia liderului liberal, anti-modelul de politician care trebuie schimbat pentru ca în România să triumfe „Revoluția bunului simț" (slogan de campanie). Într-o singură intervenție, și aceea voalată și întoarsă de Traian Băsescu în favoarea sa, Crin Antonescu se referă la presupusa relație intimă dintre Traian Băsescu și Elena Udrea.

Și pentru Mircea Geoană, Elena Udrea este parte a Corupției insensibilă la gen, în care sunt incluși deopotrivă femei (Elena Udrea și, ocazional, Monica Iacob-Ritzi) și bărbați (Radu Berceanu, Adrian Videanu, etc.). Pentru liderul social-democrat Elena Udrea și ceilalți apropiați ai lui Traian Băsescu *escrochează* firmele din România pentru a le determina să finanțeze campania acestuia (Știrea zilei, 23.11.2009); sunt *hoțomani* (Realitatea zilei, 25.11.2009); și nu în ultimul rând deținători ai unei puteri oculte, asemănătoare fostei securități (Marea Confruntare).

Cel care aduce în discuție latura privată a relației Elena Udrea-Traian Băsescu este chiar șeful statului, chiar dacă face

acest lucru pentru a-l nega, ci pentru a-şi decredibiliza adversarii care inventează astfel de false probleme în lipsa unui program politic credibil. Astfel, în întâlnirea cu Crin Antonescu de la Cluj (14.11.2009), Traian Băsescu, folosindu-se de faptul că o relaţie sentimentală între el şi ministra turismului este clar gravată adânc în imaginarul colectiv, utilizează echivocul pentru a arăta că liberalul nu respectă familia, una dintre valorile tradiţionale de care românii sunt foarte ataşaţi.

> ***Crin Antonescu**: [...] filmul meu preferat, pe care îl văd, îl revăd la răstimpuri, şi am făcut-o recent, este "Parfum de femeie" cu Al Pacino.*
> ***Traian Băsescu**: Şi, de ce vă supăraţi ori de câte ori auziţi de femei la Cotroceni ?[...] Vă înfurie şi o femeie care, în afara de a fi inteligentă, este şi frumoasă. Eu iubesc şi apreciez femeile frumoase.*
> ***Crin Antonescu**: Dar despre cine e vorba? Dar despre cine e vorba, domnule preşedinte?*
> ***Traian Băsescu**: De soţia mea, domnule Antonescu.*

Rezultatul acestui schimb de replici este clar în favoarea lui Traian Băsescu care arată electoratului că doar un bărbat care şi-a lăsat soţia *singură să ajungă în situaţii dificile*[18] (Traian Băsescu, 14.11.2009) poate să-şi imagineze că cea la care face referire Băsescu ar fi alta decât soţia sa. În contrapondere, el apare ca acuzatul inocent ale cărui vorbe sunt interpretate vădit eronat de către adversarii săi.

Tot în încercarea de a se prezenta ca victimă a unei campanii murdare de presă (o temă fundamentală a discursului său electoral fiind tocmai lupta împotriva *mogulilor din presă*). Traian Băsescu reia pe larg subiectul presupusei relaţiei intime cu Elena Udrea în emisiunea Naşul (20.11.2009), ocazie cu care

[18] Aluzie la sinuciderea primei soţii a lui Crin Antonescu, referinţă pe care Traian Băsescu o contestă ulterior, afirmând că nu cunoştea situaţia familiară a contracandidatului său.

subliniază trivialitatea acuzației: *Sunt căsătorit de 34 de ani, am două fete, una de-o seamă cu Elena Udrea aproape, pe cea mare, cea mică nici ea nu e departe. Ce să clarific?*

De altfel, discursiv, pentru Traian Băsescu, Elena Udrea este aproape un bărbat, referirile la ea fiind fără excepție masculinizate: *un om foarte activ și extrem de eficient* (Naşul, 20.11.2009); un *ministru eficient* (Naşul, 14.11.2009); un *om loial* care nu trebuie îndepărtat, chiar dacă logica electorală ar impune acest lucru (Naşul, 20.11.2009).

b. *Mihaela Geoană: o „primă domană" sau apariția unei noi Elena Ceaușescu?*

Dacă, așa cum spuneam mai sus, în România ultimelor două decenii soțiile președinților au fost absențe notabile, Mircea Geoană propune, pe modelul american, în această campanie electorală un alt tip de primă-doamnă: implicată și activă. Modelul este întruchipat cu succes de Mihaela Geoană, (re)cunoscută pentru acțiunile sale caritabile și pentru implicarea sa în cariera politică a soțului său. Spre deosebire de Maria Băsescu și Adina Văleanu, Mihaela Geoană participă la emisiunile electorale în care este invitat soțul său, ia cuvântul și își exprimă susținerea pentru acesta.

Acest tip de soție de președinte este însă reinterpretat de media în cheia mult mai cunoscută și anatemizată a femeii malefice care, în spatele soțului, conspiră și deține adevărata putere. Cel care reîncadrează activitatea doamnei Geoană în *sindromul Elenelor* este Mihai Tatulici, un cunoscut realizator de televiziune:

> ***Mihai Tatulici**: [...]Dumneavoastră aveți sindromul Elena Ceaușescu?*
> ***Mircea Geoană**: Nu.*
> ***Mihai Tatulici**: Nici eu nu-l am, dar foarte mulți români își amintesc de acel moment.*

Mircea Geoană: Dar sindromul Elenelor există în România.
Mihai Tatulici: Există, așa e. Și ăla, și ăla. Ce garanții ne oferă Mircea Geoană, dacă ajunge președinte al României – atenție, doamnă Mihaela, voi avea o întrebare și pentru dumneavoastră –, că mama soacră și cu soția nu vor ocupa poziții de natură să ne amintească de acest sindrom?

Este atacat astfel un element esențial al discursului (în sensul larg al termenului) social-democratului, imaginea familiei perfecte (conform declarației fiicei lui Mircea Geoană) fiind subsumată imaginii Patriarhului pe care Mircea Geoană o propune electoratului în această campanie. De subliniat faptul că această reconfigurare a imaginii Mihaelei Geoană este cu atât mai credibilă cu cât adversarii soțului său îl portretizează pe acesta ca pe o *marionetă* și un *om de paie* (în special Sorin Oprescu).

După cum rezultă din schimbul de replici redat mai sus, un alt personaj malefic (prin însăși poziția de soacră, puternic diabolizată în imaginarul colectiv, dar și prin atributele proprii reținute de imaginarul colectiv) este soacra lui Mircea Geoană. Aceasta este încă dinaintea campaniei electorale o persoană cu puternică încărcătură imagologică: este cea care i-a facilitat ginerelui său începuturile carierei diplomatice, cea care conduce în fapt familia și nu în ultimul rând cea de care, alături de Dumnezeu, se teme candidatul social-democrat.

c. *Maria Băsescu: „pentru acest lucru, domnule Geoană [...] nicio mamă nu vă va ierta"*

În general o însoțitoare tăcută a lui Traian Băsescu, Maria Băsescu se remarcă în această campanie electorală printr-un gest care-i este total necaracteristic: trimiterea unei scrisori deschise către adversarul soțului său, în care îi atribuie acestuia celebrul film în care Traian Băsescu lovește un copil.

Imaginea de mamă indignată de faptul că o asemenea acuză ar arunca o umbră de îndoială asupra comportamentului lui

Traian Băsescu de soț și mai ales de tată și implicit asupra întregii sale familii, este contrazisă însă de un interviu mai vechi[19], readus în discuție, din care transpare imaginea unei familii disfuncționale: un soț abuziv, o fiică violentă (Elena), o femeie singură și tristă care nu are cui să se destăinuie.

d. Alte personaje feminine ale campaniei electorale

Adina Văleanu: are o prezență discretă în această campanie electorală. Este prezentă în public atunci când formatul emisiunii permite acest lucru, dar nu ia cuvântul, deși în dubla sa calitate de femeie-politician și de soție, ar putea face acest lucru. În fapt se poate spune că imaginea sa are de suferit în contextul electoral: nu se poate afirma pe deplin ca membră PNL și îi este negat rolul de soție, prin neparticiparea celorlalte două soții ale contracandidaților la o întâlnire organizată de Antena 3.

Adriana Săftoiu: deși o femei cu o carieră politică impresionantă, deputata liberală este redusă la statutul de femeie frustrată[20] căreia trebuie să i se facă pe plac pentru că așa *i-a poftit sufletelul* (Traian Băsescu, Naşul, 20.11.2009); care își împinge de la spate soțul care dă dovadă de *naivitate sau (dintr-o) lipsă de concentrare, sau de atenție* (idem). Principala acuză care i se aduce fostei consiliere este împiedicarea relației de comunicare dintre Traian Băsescu și Popor[21] și stricarea relațiilor acestuia cu jurnaliștii.

Monica Iacob-Ritzi: pentru adversarii lui Traian Băsescu este unul dintre chipurile Corupției în timp ce pentru acesta este *un copil, care a crescut de când sunt eu președinte al partidului* (idem) dar care trebuie să se supună rigorilor legii.

---

[19] Interviu acordat de Maria Băsescu în perioada în care soțul său era ministru al transporturilor.

[20] *Îi înțeleg frustrările* (Traian Băsescu, Naşul, 20.11.2009)

[21] Ei îi este atribuită oprirea bruscă a intervențiilor lui Traian Băsescu în emisiunile tv și relația tensionată a acestuia cu unii jurnaliști, între care și Ion Cristoiu.

Concluziile lucrării:

Aşa cum rezultă din analiza de mai sus, în această campanie electorală rolul femeilor este unul secundar, imaginea lor fiind subsecventă imaginii unui candidat – fie el soţ, tată, ginere, şef – şi folosită atât de acesta în scopul construirii propriei imagini, cât şi de adversarii săi în scop opus.

Cu o singură excepţie, şi aceea doar până la un punct[22], femeile sunt (re)prezentate în roluri tradiţionale, circumscrise spaţiului privat şi li se neagă accesul legitim la sfera politică, asociată masculinului. În general femeile apar în roluri de soţii: în special Mihaela Geoană (vezi în acest sens celebra frază a lui Mircea Geoană din momentul anunţării rezultatelor exit-poll-urilor care-l dădeau câştigător: *Mihaela, dragostea mea!*) dar şi Maria Băsescu, Adina Văleanu şi nu în ultimul rând, Adriana Săftoiu; mame: Maria Băsescu; soacre; sau fiice: pe de-o parte fiica preadoloscentă, angelică şi naivă, a lui Mircea Geoană, e de altă parte fiicele lui Traian Băsescu, asimilate Corupţiei.

Acolo unde însă nu este posibilă negarea poziţiei publice, se recurge, de către mass-media şi de către adversari, la strategii diverse de contracarare: demonizare, în cazul Mihaelei Geoană; estompare, în cazul Adinei Văleanu; şi hiper-sexualizare în cazul Elenei Udrea.

Bibliografie:

Boia, Lucian, 2005, *Istorie şi mit în conştiinţa românească,* ed. Humanitas, Bucureşti

Cassirer, Ernest, 2004, *Eseu despre om: o introducere în filosofia culturii umane,* ed. Humanitas, Bucureşti

[22] În speţă cazul Elenei Udrea care apare ca om politic, nu ca femeie dar a cărei presupusă relaţie cu Traian Băsescu este, în imaginarul colectiv şi în discursul adversarilor preşedintelui, motorul ascensiunii sale profesionale şi politice

Dragomir, Otilia, Miroiu, Mihaela (coord), 2002, *Femei, cuvinte şi imagini,* ed. Polirom

Durand, Gilbert, 2000, *Structuri antropologice ale imaginarului: introducere în arhetipologie generală,* ed. Universul Enciclopedic, Bucureşti

Petrescu, Alexandra, 2008, *Femeia în imaginarul politic,* ed. Ars Docendi, Bucureşti

Popescu, Liliana, 1999, *Gen şi politică. Femeile din România în viaţa publică,* ed. Meta Graphos

Teodorescu, Bogdan, Guţu, Dorina, Enache, Radu,2005, *Cea mai bună dintre lumile posibile. Marketingul politic în România – 1990 – 2005,* Ed. comunicare.ro, Bucureşti

Tismăneanu, Vladimir, 1999 *Fantasmele salvării. Democraţie, naţionalism şi mit în Europa post-comunistă,* Polirom, Iaşi

Wunenburger, Jean-Jacques, 2003, *Cuvânt înainte* în Delsol, Chantal, Maslowski, Michel, Nowicki, Joanna, *Mituri şi simboluri politice în Europa Centrală,* Cartier, Chişinău

Wunenburger, Jean-Jacques, 2005, *Imaginariile politicului,* Paideia, Bucureşti

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ETHOSUL PREZIDENŢIAL ŞI STEREOTIPURILE DE GEN

Ruxandra BOICU
Lector Univ. Dr., Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării, Universitatea din Bucureşti

1. Introducere

În acest capitol, propunem evidenţierea ethosului prezidenţial configurat de discursul interacţional al femeii politician Ségolène Royal. Aceasta a participat la dezbaterea electorală televizată din mai 2007, în calitate de candidată la preşedinţia Franţei. Dezbaterea marca o premieră absolută în istoria Franţei, deoarece era pentru prima data când o femeie candida la funcţia supremă în stat, aşadar prima dată când confruntarea finală a campaniei electorale opunea o femeie politician unui bărbat politician, în persoana lui Nicolas Sarkozy.

Acest studiu calitativ al unui corpus extras din textul transcris al interacţiunii verbale între cei doi candidaţi poate contribui la dezvoltatea analizei discursului politic, în general, şi, în special, la analiza discursului feminin în politică. Dacă discursul politic al femeilor a făcut obiectul lucrărilor notabile ale lui Ruth Wodak, din perspectiva diferenţelor de gen, nu se poate spune acelaşi lucru despre discursul politic feminin surprins în interacţiunea verbală cu un bărbat politician.

Nu trebuie pierdută din vedere atmosfera tensionată a unei astfel de confruntări electorale: "deux champions s'affrontent pour livrer un combat de boxe, et les téléspectateurs attendent les coups. Ils ne peuvent donc pas s'entendre, sauf à décevoir les citoyens et à brouiller leur propre image. Ils ont autant à perdre en montrant un consensus qu'en paraissant agressifs à l'excès ». (Boursin 2006 : 29–30). În acest cadru, influenţaţi de stereotipurile de gen, telespectatorii au aşteptări diferite de la bărbatul politician şi de la femeia politician.

Analiza de faţă dezvăluie strategiile discursive ale lui Ségolène Royal pentru corectarea stereotipurilor existente la momentul confruntării şi pentru construirea unui ethos prezidenţial credibil. În acest scop, vorbitoarea mobilizează toate resursele lingvistice pentru a convinge publicul să o voteze. Am selectat dintre acestea modul în care candidata manipulează pronumele personale în discursul său, recunoscut fiind faptul că pronumele personale, pe lângă alte actualizări ale categoriei gramaticale a persoanei, compun harta relaţiilor interpersonale între participanţii la interacţiune. În activitatea de relaţionare cu interlocutorul său ("relational work"), discursul lui Royal produce genul emergent, în accepţiunea performativităţii, şi ethosul prezidenţial al combativităţii.

Evidenţiind modul în care se construieşte ethosul discursiv, în funcţie de stereotipiile de gen, studiul denunţă apropierea "tradiţională" între gen şi politeţe. În cadrul analitic propus, se prezintă evoluţia de la teoriile politeţi la cele ale impoliteţii, arătând că cele din urmă sunt cele adecvate evaluării relaţiilor interpersonale în context concurenţial şi că discursul lui Royal este bine "acomodat" climatului de agresivitate propriu luptei politice.

2. Cadrul analitic

2.1. Ethosul prezidenţial

În "Retorica", Aristotel îşi expune teoria în care articulează relaţia între orator, discursul său şi audienţă. În principiu, oratorul se foloseşte de forţa discursului pentru a influenţa auditoriul şi a-l

determina să reacţioneze conform intenţiilor sale. Dacă "ethosul" desemnează imaginea de sine pe care şi-o construieşte oratorul prin discurs, "logosul" (raţiunea şi discursul) are menirea de-a convinge audienţa, iar "pathosul", să o emoţioneze.

Construcţia ethosului a devenit o preocupare modernă în sociologie (Bourdieu 1980), analiza discursului (Maingueneau 1999; Charaudeau 2005) sau în teoria argumentării (Amossy 2001). În sociologie, se consideră că ethosul "is inscribed in a symbolic exchange governed by social mechanisms and external institutional positions" (Amossy 2001: 6). În acest spirit, Bourdieu (1980) contestă teoria lui Austin (1962), conform căreia actele verbale ar avea puterea intrinsecă de-a acţiona asupra auditoriului şi afirmă că forţa discursului provine din statutul extradiscursiv al oratorului. Acesta are autoritate în faţa auditoriului numai în măsura în care este legitimat de o poziţie instituţională şi deţine calitatea de "purtător de cuvânt" al instituţiei.

Contrar acestui punct de vedere, Maingueneau (1999) îl continuă pe Aristotel, explicând conceptul de ethos ca entitate pur discursivă. Autorul susţine că prezentarea verbală a imaginii sinelui este condiţionată de regulile a ceea ce el numeşte „la scène de l'énonciation". Scena enunţării este o realitate complexă. În primul rând, ea este definită de o "scenă globală" ce corespunde normelor tipului de discurs circumscris de o anumită arie de activităţi verbale (discursul politic, filozofic sau religios). În al doilea rând, în interiorul fiecărui tip de discurs, există o varietate de genuri şi subgenuri, caracterizate de un "contract" ce defineşte genul ca instituţie discursivă. Maingueneau numeşte această componentă a scenei enunţiative "scena generică". Scena generică, la rândul său, include diferite "scenografii", identificabile cu un scenariu preexistent discursului. Astfel, unele caracteristici generice ale unui discurs se pot regăsi şi în alte scenografii (De exemplu, "predica" poate fi întâlnită şi în discursul didactic sau în cel politic).

Amossy (2001) reconciliază punctele de vedere conform cărora ethosul ar fi exclusiv exterior sau interior față de discurs. Ea consideră că cele două abordări nu se exclud, ci ar trebui tratate ca noțiuni complementare, în teoria argumentației. În plus, "prior ethos" (ethosul preexistent) este identificat cu stereotipul. Autoarea explică faptul că, în interacțiunea verbală, oratorul și auditoriul relaționează în conformitate cu imaginea pe care o au unii despre ceilalți, printr-o serie de "mirror reflections":

> *"The orator builds his or her own image as a function of the image he or she forms of the audience, that is to say, of the representations of what a trustworthy and competent orator is in the eyes of the public as the orator imagines it. He or she has to guess how the audience conceives of a trustworthy politician, a reliable administrator, a genuine artist, or an intellectual. An orator also has to choose a presentation of self as fulfilling the expectations of the audience..."* (Amossy 2001: 7).

Imaginea publică a vorbitorului ca ethos preexistent interacțiunii verbale conține zvonurile lansate de comunitatea căreia îi aparține vorbitorul, sau creațiile presei, în cazul în care vorbitorul este o persoană publică. În privința politicienilor, imaginea lor depinde, de asemenea, de percepția publicului asupra partidului pe care îl reprezintă. Stereotipurile astfel create joacă un rol determinant în modelarea ethosului:

> *"Stereotyping consists of perceiving and understanding the real through a preexistent cultural representation, a fixed collective schema. A concrete individual is thus perceived and evaluated as a function of the preconstructed model diffused by the community of the category in which they place that individual. If the man or the woman is a well-known personality, he or she will be perceived through the public image created by the media"* (Amossy 2001: 8).

Ceea ce merită o atenție specială, în contextul analizei propuse de acest capitol, este dubla polaritate a stereotipurilor:

acestea sunt fie negative, fie pozitive. Încă de la începutul interacțiunii, vorbitorul evaluează impactul stereotipurilor despre sine asupra temei ce urmează a fi tratate și mai ales asupra auditoriului. Ea/el își va ajusta discursul astfel încât să-și construiască o imagine pozitivă. Dacă aceasta există deja în percepția publicului, vorbitorul va încerca să o mențină. Dacă imaginea preexistentă este negativă, vorbitorul va concepe și aplica strategii discursive capabile să o îmbunătățească.

Calitatea publicului de-a contribui la configurarea ethosului vorbitorului este explicată de Charaudeau (2005), prin intermediul noțiunii dublei identități a politicianului. Charaudeau consideră că "celălalt" construiește imaginea vorbitorului, sprijinindu-se și pe datele preexistente discursului. Așadar, ethosul este produsul dublei identități a vorbitorului: identitatea socială și identitatea discursivă. Pe scena publică, actorul politic poartă o mască ce ascunde "persoana" pentru a crea "personajul":

> *"[Le masque] est le symbole d'identification, au point que s'y confondent en lui l'être et le paraître, la personne et le personnage comme dans le théâtre grec. Il n'y a plus ici opposition entre le vrai et le faux, l'authentique et l'artifice, le vécu et le joué. Il n'y a plus qu'un seul être figé dans un moment de vérité en faisant se rejoindre la contingence d'ici bas et l'immuabilité d'une nature"* (Charaudeau 2005: 5).

Masca este imaginea subiectului vorbitor, la un moment dat și în relația concretă a subiectului cu "celălalt". De fapt, construcția ethosului rezultă dintr-un raport triunghiular între sine, celălalt și terțul absent (Charaudeau 2005: 105). Această construcție triunghiulară a ethosului este cea mai potrivită descriere a interacțiunii mediatizate între politicieni.

Persoana (identitatea privată a politicianului) și personajul (identitatea publică a politicianului), ca imagini convergente, "trebuie" să convingă publicul să se identifice cu politicianul,

recunoscându-i energia şi forţa de caracter. În acest scop, candidaţii la preşedinţie construiesc discursiv ethosuri de curaj, de orgoliu, de moderaţie, de inteligenţă, de omenie sau de lider ca garant al valorilor, ca vizionar, ca ghid care trebuie ascultat şi urmat (Charaudeau 2005).

Ethosul prezidenţial, indiferent de conţinutul său, reflectă coincidenţa cu aşteptările populaţiei la un moment dat. Cei guvernaţi, în funcţie de împrejurările istorice şi de agenda publică, aşteaptă un anumit ethos al politicianului momentului. Coincidenţa între aşteptările publicului şi oferta politicienilor face ca un anumit politician şi nu altul să învingă în alegeri.

Analizând ethosul prezidenţial în dezbaterea electorală televizată în Franţa, Cabasino (2009) precizează că politicienii invitaţi la emisiune îşi negociază identităţile, susceptibile să evolueze, să se reajusteze, conform perspectivei lui Goffman (1967) asupra "feţei". În relaţia interlocuţionară triunghiulară între jurnalişti, invitaţi şi spectatori, "adevăraţii destinatari ai discursului interactiv ("discours échangé")" sunt (tele)spectatorii" (Kerbrat-Orecchioni, Plantin[1] *apud* Cabasino 2009: 12).

În continuarea teoriilor "clasice" ale ethosului, autoarea specifică faptul că emisiunile de tipul dezbaterii electorale sunt concepute în funcţie de aşteptările telespectatorilor în calitate de alegători:

> *"[L]e candidat qui construit, au cours des émissions en question, une image proche du rôle présidentiel et coïncidant avec les représentations que se font les Français du chef de l'État à l'époque contemporaine est quelqu'un qui sait retravailler son ethos préalable et tenir compte des attentes de l'imaginaire collectif"* (Cabasino 2009: 22).

[1] Catherine Kerbrat-Orecchioni şi Christian Plantin, *Le trilogue* (Lyon: Presses universitaire lyonnaises, 1995), 21.

2.2. Genul şi discursul

Imaginea de sine în ipostaza identităţii publice este o noţiune centrală în domeniul discursului politic. Ceea ce interesează în studiul de faţă nu este componenta "transportabilă", aceea latură socială, obiectivă, a identităţii. Mai precis, Zimmerman[2], citat de Wodak (2003), face o distincţie utilă între trei tipuri de identitate a participanţilor la interacţiunea verbală. În primul rând, se menţionează identităţile discursive ale vorbitorului şi ascultătorului, cărora li se adaugă identitatea "situată", care, în dezbaterea electorală televizată, decurge din rolurile instituţionale: jurnaliştii gazdă faţă în faţă cu candidaţii prezidenţiabili invitaţi. Faptul că, în acelaşi timp, participanţii sunt francezi, femei sau bărbaţi, constituie un dat "transportabil", cu potenţială relevanţă în orice situaţie şi care derivă din caracteristici fizice sau culturale ce stau la baza categorizărilor. Se face astfel diferenţa între trăsăturile "vizibile" şi indicii interacţionali ai identităţii:

> *"[I]t is important to distinguish between the registering of visible indicators of identity and oriented-to identity which pertains to the capacity in which an individual should act in a particular situation"* (Zimmerman 1998)[3].

Ceea ce interează în studiul prezent este capacitatea individului de-a acţiona într-o situaţie dată. Spre deosebire de identitatea vizibilă, cea acţională este "changeable and constructed in talk" (Wodak 2003: 675).

Adoptând o abordare constructivistă, considerăm că genul este un produs discursiv şi interacţional. În acelaşi timp, ne raliem

---

[2] Don H. Zimmerman, «Identity, context and interaction", *Identities in Talk*, coordonat de Charles Antaki şi Sue Widdicombe, (London: Sage, 1998), 90.
[3] Op. cit., p. 90–91.

punctului de vedere al teoriei critice a discursului feminin conform căruia nu identitatea este cea care crează modul de interacţionare verbală, ci acţiunea discursivă este cea care influentează perceperea trăsăturilor identitare. Susţinem următoarea explicaţie a lui Cameron[4]: "Sociolinguistics says that how you act depends on who you are; critical theory says that who you are (and are taken to be) depends on how you act".

Identitatea de gen, ca de altfel şi identitatea profesională, naţională, religioasă, etc. se afirmă prin intermediul discursului diferenţei. "Since every search for identity includes differentiating oneself from what one is not, identity politics is always and necessarily a politics of the creation of difference" (Benhabib[5] *apud* Wodak 2003: 677). În dinamica interacţională, fiecare vorbitor foloseşte luările de cuvânt pentru a-şi afirma unicitatea identitară, în raport cu identităţile celor prezenţi, sau ale celor incluşi în cunoştinţele împărtăşite de către interactanţi.

O altă premisă a capitolului este că nu există o unică identitate de gen ci, mai de grabă, vorbitoarea/vorbitorul îşi adaptează construcţia identitară la caracteristicile contextului, în funcţie de audienţa căreia i se adresează, de cadrul interacţiunii şi de tematica abordată (Wodak 2003: 678).

Viaţa publică şi domeniul politic, în special, sunt tradiţional dominate de bărbaţi (cf. Mazey 2000: 334)[6]. Statisticile mondiale demonstrează că numărul bărbaţilor politicieni depăşeşte cu mult numărul femeilor care activează în politică, deşi, desigur că există diferenţe notabile între spaţiile geopolitice şi culturale. Când ne referim la politică, nu trebuie să uităm că există o scindare între

---

[4] Cameron Deborah, *Verbal Hygiene* (London: Routledge, 1995), 16.

[5] Seyla Benhabib, "The democratic movement and the problem of difference", *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political,* coordonat de Seyla Benhabib, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996), 3.

[6] Sonia Mazey, " Introduction: Integrating gender-intellectual and "real world" mainstreaming", *Women, Power and Public Policy in Europe,* coordonat de Sonia Mazey, (Special Issue, *Journal of European Public Policy* 7(3), 2000), 333–45.

rolurile cu statut valorizant şi rolurile minore. Femeilor le sunt rezervate "portofoliile soft" (Walsh 2001: 6) în interiorul partidelor.

Literatura de specialitate relevă că, în acest tip de context dominat de discursul masculin, femeile fie îşi adaptează discursul, devenind mai agresive decât sunt în cadrul grupurilor feminine sau mixte, fie reuşesc să impună un model alternativ de comunicare.

Astfel, o primă tendinţă studiată de Gallois şi Giles (1998)[7], în interiorul teoriei acomodării comunicaţionale, explică ajustarea comportamentului lingvistic al femeilor la cel masculin, atunci când acestea lucrează în medii controlate de bărbaţi. Coates[8] *apud* Walsh, 2001: 5) arată că femeile care se adaptează cu succes la normele lingvistice masculine sunt percepute ca agresive şi confruntaţionale, adică nefeminine; se produce un clivaj între ceea ce se aşteaptă de la o femeie şi ceea ce se aşteaptă de la o persoană cu statut important în sfera publică.

Este semnificativ faptul că femeile tind să exagereze atunci când împărtăşesc practicile discursive ale bărbaţilor: "women tend to be more aggressive in male-dominated groups than among other women, and men tend to be less aggressive in female-dominated groups than in groups controlled by men" (Baym 1996)[9]. Această adaptare la contextul dominat de genul opus este contrabalansată de o a doua tendinţă.

Subliniind apariţia unei noi ideologii a comunicării, materializată într-un set de abilităţi necesare atât configurării

---

[7] Cindy Gallois şi Giles Howard, "Accommodating mutual influence in intergroup encounters", *Mutual Influence in Interpersonal Communication: Theory and Research in Cognition, Affect, and Behavior*, coordonat de M. T. Palmer şi G. A. Barnett, (New York: Ablex, 1998), 130–62.

[8] Joan Coates, "How and why are women more polite: some evidence from a Mayan community" în *Language and Gender: A Reader*, coord. (London: Pearson Education Ltd., 1998), 295.

[9] Nancy Baym, "Agreements and disagreements in a computer mediated discussion". *Research on Language and Social Interaction* 29(4) (1996): 315–45.

identității personale, cât şi a relațiilor interpersonale, Cameron (2003 : 459) explică:

> *"To put briefly what I have argued at greater length elsewhere (Cameron 2000), the conditions obtaining in late modern societies have given rise to a new linguistic ideal: the skilled interpersonal communicator who excels in such verbal activities as cooperative problem-solving, rapport-building, emotional self-reflexivity and self-disclosure, "active" listening, and the expression of empathy."*

Evoluția modelului comunicațional poate fi asociată cu aducerea în prim plan a genurilor lingvistice "private" în sfera publică. Acest fenomen ilustrează ceea ce analiştii schimbării sociale şi a limbajului (de exemplu Fairclough 1992) definesc drept "informaționalizare" sau "conversaționalizare" a discursului public occidental. Astfel: "addresses by politicians and even monarchs, influenced strongly by the demands of the television medium for which most of them are now primarily designed, are less 'oratorical' and more 'personal'" (Montgomery 1999)[10]. Practicile discursive orientate spre aspectul interpersonal au devenit mai frecvente decât cele pur tranzacționale (Walsh 2001: 6).

În acest tip de abordare, ca, de altfel, şi în abordările tradiționale ale discursului feminin, se face o distincție de gen între practicile interacționale/stilurile de-a interacționa verbal ale femeilor şi bărbaților. Conform lui Talbot (2003: 467), s-au constatat următoarele opoziții binare:

STILUL FEMININ vs.	**STILUL MASCULIN**
Sympathy [Compasiune]	Problem-solving [Rezolvarea problemelor]
Rapport [Relaționare]	Report [Raportare]
Listening [Ascultare]	Lecturing [Predicare]

[10] Martin Montgomery, "Speaking sincerely: Public reactions to the death of Diana", *Language and Literature 8(1)* (1999): 5–33.

Private [Privat]	Public [Public]
Connection [Legătură]	Status [Statut]
Supportive [Susținere]	Oppositional [Opunere]
Intimacy [Intimitate]	Independence [Independență]

Pentru a defini mai clar spectrul opozițiilor de gen, din perspectiva stilului interacțional, citām modelul Holmes și Stubbe (2003: 574). Autoarele prezintă cele mai citate trăsături ale stilurilor interacționale feminine și masculine:

FEMININE [Stiluri feminine]

Indirect [indirect]
Conciliatory [conciliant]
Facilitative [facilitator pentru interlocutor]
Collaborative [colaborațional]
minor contribution (in public) [contribuții verbale minore în public]
supportive feedback [feedback stimulator/de susținere]
person/process-oriented [orientare spre persoană/proces]
affectively oriented [orientare afectivă]

MASCULINE [Stiluri masculine]

Direct [direct]
Confrontational [confruntațional]
Competitive [concurențial]
Autonomous [autonom]
dominates (public) talking time [domină timpul interacțiunii publice]
aggressive interruptions [întreruperi agresive]
task/ outcome-oriented [orientare spre sarcină/rezultat]
referentially oriented [orientare referențială]

Comportamentul discursiv al femeii politician poate fi abordat și prin prisma teoriilor performativității. Acestea constată alternarea conștientă între norme masculine și feminine ("conscious shift") de interacționare. Perspectiva performativă asupra genului presupune că genul se configurează discursiv, în mod strategic (Hall și

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bucholtz 1995)[11]. Walsh (2001) consideră că un astfel de discurs strategic este, de fapt, discursul profesionalismului care, deşi apare ca neutru din punctul de vedere al genului, provine dintr-o lungă tradiţie a monopolului masculin asupra normelor asociate cu viaţa profesională. Aceste norme câştigă teren şi afectează din ce în ce mai multe tipuri de discurs profesional.

Din acest punct de vedere strategic, în discursul său, Ségolène Royal pendulează între stilurile "soft" şi "strong", deşi, probabil, ea nu este mereu conştientă de specificitatea de gen a strategiilor. Din experienţă şi instinct, ea se adaptează la "idealul" comportamental în politică. Sub presiunea mediatizării, modelul ideal al comunicării a evoluat spre standarde mai feminine. Deşi se constată că telespectatorul mediu are preferinţe de gen masculine, discursul politicianului nu poate ignora realitatea că femeile, fiind mai numeroase decât bărbaţii, au un cuvânt greu de spus la vot. Aşadar, mediatizarea reconfigurează modalităţile de comunicare ale actorilor politici (Montgomery[12] *apud* Walsh 2001: 12). Datele ştiinţifice dovedesc că normele comune de exprimare sunt cele care câştigă teren. Între comportamentele masculine devenite "commonalities", Walsh (2001: 14) evidenţiază faptul că femeile înjură sau nu mai ţin cont de tabuuri, în mediile predominant masculine.

2.3. Genul şi politeţea

Aceste concepte au fost des asociate în lucrările dedicate analizei lingvistice a discursului feminin, de la Lakoff (1975)[13] la

---

[11] Mary Bucholtz şi Kira Hall, "Twenty years after Language and Woman's Place", *Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self,* coordonat de Kira Hall şi Mary Bucholtz (New York: Routledge, 1995): 1–22.

[12] Martin Montgomery, "Speaking sincerely: Public reactions to the death of Diana", *Language and Literature 8(1)* (1999): 29

[13] Robin Tolmach Lakoff, *Language and Women's Place* (New York: Harper and Row, 1975).

Holmes (1995)[14], atât în interacțiunile din mediul familial, cât și în cele din mediul instituțional. Principalele caracteristici ale structurilor lingvistice studiate sunt subsumate, în principal, strategiilor indirectivității adresării (și folosirii formulelor de politețe) și solidarității (cu interlocutorul), ce descriu modul în care este percepută interacționarea femeilor.

Ambele strategii sunt preluate din teoria clasică a politeții, Brown și Levinson (1987), cea mai cunoscută, amplă și reluată ca fundament, uneori aspru criticat, în teoriile mai recente ale politeții și ale impolitețiii.

La Brown și Levinson (1987), politețea este concepută ca o serie de strategii conversaționale orientate spre menținerea și îmbunătățirea ("enhancement") 'feței'. În acest ultim sens, Kerbrat-Orecchioni (1996)[15] vorbește despre "flatarea feței".

Conceptul de "față" a fost lansat de către Goffman (1967) și definit drept imagine publică a individului în interacțiune. "Deși Goffman (1967) s-a concentrat pe activitățile de menținere a feței, el a reliefat faptul că activitățile feței pot fi folosite și în mod agresiv 'aggressive use[s]'" (Archer 2009). Inspirându-se din opera goffmaniană, Brown și Levinson (1987) au creat conceptul de politețe lingvistică și au dezvoltat teoria 'feței'. Ei definesc fața drept "the public self-image that every member [of society] wants to claim for himself" (1987: 61). În mod constant, vorbitorul trebuie să aibă grijă de fața sa și de cea a interlocutorului său, deoarece "fața" poate fi menținută, îmbunătățită sau, în egală măsură, pierdută.

Pe de altă parte, Brown și Levinson au făcut două distincții esențiale. În primul rand, nuanțând conceptul goffmanian de față, ei au lansat ideea existenței a două fațete: "fața pozitivă" pe care o asociază cu dorința individului de-a fi acceptat și respectat de către ceilalți ("fața" cea mai atacată în dezbaterea electorală

[14] Jane Holmes, *Women, Men and Politeness* (London: Longman, 1995).
[15] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *La conversation* (Paris: Seuils, 1996).

televizată, conform Hinck şi Hinck 2002) şi "faţa negativă" care corespunde dorinţei individului de-a se bucura de libertatea de-a acţiona independent. A doua mare distincţie vizează strategiile politeţii; politeţea pozitivă este realizată de actele de vorbire care exprimă o atitudine solidară, de cooperare cu interlocutorul, în timp ce politeţea negativă este sub-întinsă de actele de vorbire care impun o distanţă relaţională între vorbitor şi receptor.

Strategiile politeţii pozitive au fost denumite de Scollon şi Scollon[16] strategii ale implicării ("strategies of involvement") sau politeţea solidarităţii ("solidarity politeness"), iar strategiile politeţii negative au fost etichetate drept strategii ale independenţei ("strategies of independence") sau politeţea deferenţei ("deference politeness").

În interpretarea lui Blum-Kulka (1997), politeţea solidarităţii constă într-o strategie care "îndulceşte" cumva relaţia între interlocutori, arătându-i celuilalt empatie, un tip de simpatie. Între manifestările lingvistice ale empatiei, lingvista menţionează folosirea pluralului gramatical al pronumelui la persoana întâi.

Încă mai aproape de interesele analitice ale studiului prezent, menţionăm că Kerbrat-Orecchioni (1992) stabileşte patru categorii care, combinate, pot explica raportul poziţiilor pe care interlocutorii le pot ocupa unul faţă de celălalt, pe parcursul interacţiunii. Pe lângă ierarhie şi egalitate, analista vorbeşte despre intimitate şi distanţă, drept categorii relaţionale opuse.

Nu în ultimul rând, Ionescu-Ruxăndoiu (1999: 85) interpretează astfel diferenţa între cele două strategii ale politeţii:

"Politeţea pozitivă are o funcţie integrativă, accelerând relaţiile sociale prin insistenţa asupra elementelor de comunitate, cea negativă se bazează pe menţinerea (şi chiar sublinierea) distanţei dintre indivizi".

---

[16] R. Scollon şi S. W. Scollon, "Interpersonal Politeness and Power", *Intercultural Communication: A Discourse Approach* coordonat de R. Scollon şi S. W. Scollon (Cambridge: Blackwell, 1995), 33–49.

În Mills (2002), autoarea propune o nouă viziune asupra legăturii între gen şi politeţe, în cadrul căreia politeţea este interpretată în termenii "puterii interacţionale", distincte de puterea instituţională. Puterea interacţională corespunde următorului comportament verbal:

> "verbal dexterity, confidence, linguistic directness (those more stereotypically masculine/competitive/report talk attributes) as well as...the use of the seemingly more feminine linguistic display of care, concern and sympathy, described as co-operative strategies or rapport talk" (Mills 2001: 3).

Puterea interacţională este folosită strategic, în funcţie de scopurile şi interesele concrete ale interlocutorilor.

Contestând universalitatea (declarată de către autorii clasici ai) interpretării actelor de limbaj drept purtătoare intrinsece ale politeţii pozitive sau negative, teoriile mai recente abordează fenomenul politeţii în următorii termeni: "social adequacy or contextual appropriateness" (García Pastor 2001: 18). În diverse contexte, actele de limbaj sunt percepute în mod diferit de către participanţii la interacţiune şi de către membrii comunităţii de practici căreia îi aparţin. Astfel, Locher şi Watts (2005: 16), printre alţi autori, afirmă răspicat: "no linguistic expression can be taken to be inherently polite".

De asemenea, în cadrul teoriilor moderne ale politeţii, focusul analizei se deplasează de la activităţile feţei la cele ale relaţionării ("relational work"), în studiile lui García Pastor (2001), Locher şi Watts (2005), între alţii, ceea ce marchează extinderea interesului analitic şi asupra manifestărilor lingvistice ale impoliteţii. În cadrul teoriilor impoliteţii, Kienpointner (1997) vorbeşte despre un continuum al (im)politeţii, iar Bousfield (2008) consideră că impoliteţea este caracteristică discursului conflictual. În condiţiile dezbaterii electorale televizate, a cărei interacţiune este apreciată drept "dezacord ritualizat" (Thoveron

1996), comportamentul verbal "nemarcat", considerat neutru, este cel nepoliticos. Politețea este cea care atrage atenția participanților și a audienței. Formalitatea excesivă este suspectă și poate fi percepută ca nepoliticoasă (Blas-Arroyo, 2003).

De asemenea, în context, formulările cele mai politicoase pot conține ironia sau sarcasmul vorbitorului, percepute drept manifestări ale impolitețiii (Bousfield, 2008). Versatilitatea discursului politicianului se manifestă și la nivelul politeții. Totuși, trebuie menționat că interacțiunea nepoliticoasă angajează doar "rolurile" pe care le joacă candidații și nu relația lor dincolo de studioul de televiziune.

2.4. Pronumele personale în interacțiunea dezbaterii

În teoria lui Lakoff[17], limba însăși este cea care produce relațiile de putere. Pentru discursul politic: "Language drives politics and determines the success of political machinations. Language is the initiator and interpreter of power relations. Politics is language."

Pronumele personale constituie resurse lingvistice esențiale pentru stabilirea raportului enunțiatorului cu ceilalți actori politici. Încă de la Brown și Levinson (1987), au fost puse în evidență funcțiile relaționale ale pronumelor personale, în special valențele alternanței ocurențelor acestora la singular și plural.

În interacțiunea directă, de tipul celei din dezbaterea electorală televizată, pronumele desemnează precis și concis protagoniștii, ca poli ai opoziției, precum și personajele secundare ale tramei, participanții vizați de actorii principali. Strategia discursivă care implică pronumele personale constă în manipularea referențialității acestora.

---

[17] Robin Tolmach Lakoff, *Talking Power: The Politics of Language*. (New York: Basic Books, 1990), 13.

Printr-o abordare maniheistă a discursului, actorul politic își crează o imagine exclusiv pozitivă sie și aliaților săi și una exclusiv negativă adversarilor politici. Van Dijk (1997) afirmă că strategia conversațională a polarizării, bazată pe prezentarea lui 'noi' în termeni pozitivi și a lui 'ei' în termeni negativi, nu este doar mentală, în sensul că exprimă un tip de atitudine polarizată, ci are finalitatea de-a influența, în formă persuasivă, modelele mentale și atitudinile receptorilor. Autorul (1997: 250) precizează: "prin utilizarea *pronumelor*, vorbitorii își pot indica apartenența la grupul cu care se identifică și pot evidenția distanța socială, dezaprobarea sau resentimentul față de minorități. Opoziția fundamentală între *noi* și *ei* este un exemplu clasic al acestei forme de codificare pronominală pentru a exprima contrastul, opoziția și conflictul social, ca și etnocentrismul".

În discursul candidaților la președinția Franței, critica adversarului prin folosirea lui "ei" este preluată, în mare parte, de critica directă, prin intermediul lui "tu" (de fapt, forma politicoasă "vous") sau "voi" (în franceză "vous" și "on"). Publicul este cel desemnat de "ei" (francezii). Nefiind fizic prezent la dezbatere, acestuia i se rezervă rolul de spectator, deși, paradoxal, el este de fapt participantul cel mai prezent în conștiința candidaților. Publicul este adevăratul destinatar al enunțurilor la toate persoanele.

2.4.1. Pronumele persoanei I

– la singular

Specific discursului politic, în general, și interacțiunii în cadrul dezbaterii electorale televizate, în special, ambii politicieni își "arogă" metonimic toate actele politice ale guvernării, mult mai mult decât o permite Constituția franceză președintelui Republicii. "Voința, accentuată de prezența unui *je* tensionat, apropie pe candidații dreptei și stângii" (Cabasino 2009: 22).

Folosirea exagerată a pronumelui "je" este o consecință directă a mediatizării dezbaterii. În puținul timp pe care îl au la dispoziție, candidații vor să iasă în evidență cu orice preț. Pe de altă parte, obiectivul discursiv global al candidaților este să se diferențieze de celălalt. Multe dintre intervențiile lui Ségolène Royal, în special, încep cu "(quant à) *Moi, je* (ferai, etc.)", pentru marcarea explicită a diferențierii de ideile lui Nicolas Sarkozy, și se încheie cu enunțarea triumfătoare a lui "voilà". Structurile concluzive de acest tip au potențialul unui act de agresare a adversarului: un gest demonstrativ, ostentativ, care provoacă contracandidatul la o reacție similară. Exemple: "**Vous** avez dit que..." "**Moi,** (au contraire) **je** ferai, proposerai, veux" / "**Je** ferai"....."C'est ça **mon** idée / Voilà ce que **je** ferai!"

În contabilizarea ocurențelor pronumelor personale la nominativ, nu trebuie neglijată obligativitatea exprimării subiectului gramatical, în limba franceză.

– la plural

Din motive strategice, uneori, candidatul își include adversarul între referenții pronumelui la plural, într-un demers cooperant, specific stereotipului feminin ("Noi" = "Eu" + "Tu"/Dvs) care presupune accentuarea teritoriului comun al celor doi politicieni. Strategiile de "Common ground" (CG) sau "partnership" (CG este înrădăcinat în teoriile moderne ale politeții pragmatice și ale managementului feței) semnifică "imposition of shared insights". Ele sunt o manifestare a credibilității, prin care politicianul impune scopul discursiv al "terenului comun", atrăgând destinatarul spre o anume evoluție a evenimentelor (Cap 2008)[18].

Acest "noi" inclusiv, cu funcție retorică, contribuie la persuadarea și manipularea publicului. Ocurențele ce conțin "noi" inclusiv sunt manifestări ale strategiilor politeții pozitive (Brown

[18] Piotr Cap, "Towards the proximization model of the analysis of legitimization in political discourse", *Journal of Pragmatics* 40 (2008):17–41.

şi Levinson 1987; Hinck şi Hinck 2002), prin care interlocutorul este agreat ca membru al grupului locutorului, conferindu-i-se statutul de « in-group »).

În privinţa folosirii mult mai intense a lui "noi" exclusiv, se poate afirma că specificitatea sa rezidă într-o dublă interpretare. Acesta exclude interlocutorul, dar include pe alţi participanţi la interacţiune. "There is a sense, then, in which "we" can be both inclusive and exclusive" (Urban[19]).

Simultan, "noi" exclusiv marchează distanţarea faţă de contracandidat (strategie a excluderii, caracteristică stereotipului masculin) şi apropierea faţă de cei incluşi. Această dicotomie a solidarităţii şi a respingerii stă la baza diferenţierii celor opt folosiri ale lui "noi", în viziunea lui Quirk et al.[20] *apud* Íñigo-Mora (2004: 44). Între aceste decodări, reţinem pe cea generică, ca variantă a lui "noi" inclusiv: "it is an 'enlarged' inclusive 'we' which may include the whole human race" şi pe cea retorică, utilă în analiza discursului politic. Astfel, "noi" retoric "is used in the collective sense of 'the nation', 'the party'. It may be viewed as a special type of generic 'we'".

Scopul global al folosirii lui "nous" sau a lui "on" colectiv în dezbaterea politică ar putea fi:

- Invocarea unui răspuns colectiv la o problemă dificilă
- Împărţirea responsabilităţii cu alţi politicieni, în caz de eşec al politicilor propuse

"On" are funcţiile interacţionale ale lui "nous", cu un grad sporit de ambiguitate. La utilizarea pluralului colectivităţii, indirectivitatea exprimării atrage "ştergerea urmelor enunţării" (Maingueneau 1991). În discursul concurenţial al politicienilor,

[19] Greg Urban, *Metaphysical Community: The Interplay of the Senses and the Intellet* (Austin: University of Texas Press, 1996), 44

[20] Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Pearson Education India, 1985), 350–351.

fluiditatea trecerii de la singular la plural şi invers exprimă distincţia între punctul de vedere personal, cel al unei colectivităţi şi cel generic: cu cât referenţii pronumelui/susţinătorii vorbitorului sunt mai numeroşi, cu atât mai eficientă pare a fi delegitimarea destinatarului exclus, deoarece punctul său de vedere este contrazis de mai mulţi.

2.4.2. Pronumele persoanei a doua

La persoana a II-a, pluralul, nu numai cel al politeţii, ci şi cel al grupului căruia îi aparţine interlocutorul, îl legitimează pe destinatar, atenuând critica la adresa sa, şi delegitimează pe locutor, lăsat singur în faţa unei colectivităţi adverse.

Cu adevărat directă ar fi fost adresarea «je – tu», care nu presupune ştergerea parţială a destinatarului datorată pluralităţii referinţei. Numai relaţia directă între "Eu" şi "Tu" poate conduce la supunerea definitivă a interlocutorului (Charaudeau 2005).

Forma adresării politicoase prin «vous», în cadrul dezbaterii, face dificilă identificarea referenţilor: locutorul se poate referi atât la persoana contracandidatului său, cât şi la partidul sau la aliaţii săi politici. În secvenţele de discurs unde locutorul dezambiguizează sensul, menţionându-l explicit pe destinatarul atacului verbal, gradul de impoliteţe al adresării sporeşte. Tactica personalizării atacului este adoptată de ambii candidaţi. În unele situaţii, Royal explicitează adresarea lui Sarkozy cu ajutorul folosirii numelui acestuia.

În ultimele lor intervenţii din dezbatere, candidaţii sunt invitaţi de către moderatori să se adreseze direct publicului. Observăm că nici Royal, nici Sarkozy nu profită suficient de această ocazie pentru a-i flata pe francezi, prin includerea lor (adresându-li-se prin "vous") în categoria participanţilor la dezbatere. Ambii candidaţi întrebuinţează pronumele "vous" în special în bătălia cu contracandidatul, conform logicii spectacolului (Boicu 2009).

3. Corpus şi metodologie

Cercetarea propusă în continuare face parte dintr-un proiect mai amplu care a constat în analiza cantitativă a tuturor deicticelor personale din textul dezbaterii: pronume personale, pronume şi adjective posesive. Cifrele menţionate pe parcursul analizei, deşi nu conţin numai ocurenţele pronominale, pot fi concludente pentru poziţionarea relaţională relativă a celor doi candidaţi. Pe lângă statistica ocurenţelor în discursul lui Royal, pentru comparaţie, se oferă şi datele referitoare la discursul lui Sarkozy.

Exemplele prezentate in extenso constituie corpusul propriu-zis al lucrării. Criteriile selectării exemplelor au fost următoarele:

– să conţină pronume personale numai la primele două persoane, ca resurse lingvistice explicite ale interacţiunii directe. Numărul exemplelor din fiecare categorie pronominală nu este concludent statistic, deoarece exemplele sunt supuse exclusiv analizei calitative, din perspectiva fenomenelor impoliteţii şi poziţionării relaţionale a

interlocutorilor. Analiza calitativă a luat în consideraţie şi semantismul verbelor al căror subiect este pronumele personal.

– să conţină o emfatizare a pronumelui personal prin repetarea acestuia sau prin cumularea resurselor lingvistice.

Exemplele interpretate sunt apoi supuse analizei ethosurilor şi a strategiilor discursive, din punctul de vedere al diferenţelor stereotipurilor de gen. Aşadar exemplele oferite sunt abordate ca actualizări ale ethosurilor şi strategiilor de gen. Menţionăm că seria manifestărilor lingvistice ale genului nu poate fi exhaustivă.

Atât la definirea ethosurilor, cât şi la cea a strategiilor discursive, stereotipurile de gen sunt acceptate numai în scop analitic.

4. Analiza corpusului

4.1. Exemple la persoana I

4.1.1. Persoana I singular ("eul prezidenţial): 'je' vs. "moi"

Ségolène Royal (S.R.) foloseşte "je" mai des decât Nicolas Sarkozy (N.S.) (338 de ocurenţe ale lui "je" la S.R. vs. 295 la N.S.)

(1) **S.R.13**: *Non, j'ai dit que je maintenais leur nombre, mais que je redéployais le nombre de fonctionnaires en les retirant là où ils n'étaient plus nécessaires...*
[Nu, am spus că **eu** menţin numărul lor, doar că **eu** redistribui numărul funcţionarilor, retrăgându-i din locurile unde nu sunt necesari...]

(2) **S.R.17**: *Si, je redéploirai... Si vous ne pouvez pas faire, pourquoi voulez-vous accéder aux responsabilités ? Eh bien, moi je le pourrai.*
[Da, **eu** îi voi redistribui...Dacă dvs. nu puteţi s-o faceţi, de ce doriţi să accedeţi la responsabilităţi? Ei bine, **eu una** voi putea să-i redistrbui.]

În exemplul (2), pe lângă folosirea lui « je » ca subiect al unui verb de **acţiune,** S.R. prefaţează opoziţia sa faţă de contracandidat prin « Moi », procedeu des folosit de ea (28 de ocurenţe la S.R. vs. 8 la N.S.), care, în context, accentuează **diferenţa/dezacordul**; simultan, Royal încearcă să-l **descalifice** pe N.S. punându-i la îndoială competenţa:

(3) **S.R.19**: ...*Moi je propose au contraire de donner de l'emploi à ceux qui n'en ont pas* ... [**Eu,** dimpotrivă, propun să dăm de lucru celor care nu au...]

Atacul la adresa politicii guvernamentale (guvern din care făcea parte şi Sarkozy) este instrumentat prin atacul feţei pozitive, a reputaţiei profesionale a lui Sarkozy.

Poziţia dominantă a rolului jucat de locutor în spaţiul politic şi social este subîntinsă de sintagma « **Moi, je...** » a cărei referinţa

unică este dublu marcată, prin adăugarea pronumelui personal, forma tonică, « Moi ». Funcţia sa discursivă este de-a spori credibilitatea politicianului locutor şi de-a marca diferenţa faţă de adversarul politic.

4.1.2. Persoana I plural: «Nous» vs. «On»

Sarkozy îl foloseşte pe «on» mult mai mult decât pe "nous". În discursul său, există 138 de ocurenţe ale lui "on" şi numai 75 ale lui "nous". În schimb, în discursul lui Royal, "nous" este mai des folosit decât "on" (57 de ocurenţe ale lui "nous", faţă de 42 ale lui "on").

Folosirea ideosincratică a formelor de plural de către interactanţi se observă atât în cazul lui «nous» exclusiv, cât şi la exprimările cu conţinut generic. Royal îl foloseşte pe "nous" generic, în timp ce Sarkozy îl preferă pe "on" generic. Deşi sensurile generice sunt exprimate în puţine ocurenţe, în ansamblul dezbaterii, la ambii locutori, ele au funcţia retorică a legitimării politicianului locutor.

Revenind la « nous » exclusiv, acesta apare într-un număr mare al ocurenţelor, mai ales la nominativ (la S.R., 25 de ocurenţe vs. 7, la N.S.):

(4) **S.R.35** : *Il est temps, **nous** le demandons depuis cinq ans...* [Era şi timpul, **noi** aşteptam asta de cinci ani...]

Dat fiind că măsura luată de guvernul lui Sarkozy prin care statul permite diferenţierea salariilor angajaţilor în funcţie de branşă, de sectorul economic, este una bună, în exemplul (4), prin folosirea lui "nous" exclusiv, S.R. pretinde că forţele de opoziţie din care face parte o ceruseră de multă vreme. Implicit, S.R. răpeşte meritul puterii de-a fi iniţiat şi aplicat o soluţie corectă. În ansamblul dezbaterii, într-un raport de 15 la 0, în favoarea sa, Royal face referire la partidul său sau la aliaţii politici ai acestuia. Astfel, în 30 de ocurenţe, S.R. include Partidul socialist, împreună cu forţele aliate, în referenţii lui "nous".

Deşi atitudinea generală pe care doreşte să o imprime în percepţia electoratului este cea a deschiderii sale către dialog cu masele, numai 16 din cele 57 de ocurenţe ale pronumelui « nous » dovedesc că S.R. vorbeşte în numele francezilor.

Demn de remarcat este faptul că S.R. foloseşte doar de 6 ori pronumele « nous » inclusiv, în comparaţie cu Sarkozy care se referă de 18 ori la cei doi candidaţi împreună. De altfel, şi în cazul pronumelui multireferenţial « on », există o singură ocurenţă a sa în discursul lui S.R., când candidata foloseşte pronumele « on » cu sensul de « noi doi, candidaţii » :

(5) **N.S.180:** *On est d'accord.*
S.R.180: *Oui, sur le cas par cas, on est d'accord.*
[N.S.180: Suntem de acord.
S.R.180: Da, asupra tratării de la caz la caz, suntem de acord.]

Chiar şi în această situaţie (5), S.R. este, de fapt, prinsă într-un context în care repetă automat formularea lui Sarkozy. Efectul discursiv este cel al concesiei făcute adversarului, atitudine pe care nu şi-a propus-o iniţial. S.R. pare a fi conştientă că ar fi atras atenţia publicului asupra sa într-un mod nefavorabil, dacă ar fi înlocuit subiectul «on» inclusiv, cu o formulare mai puţin ambiguă, desolidarizându-se explicit de partenerul său de dialog. Este de notat aici faptul că Sarkozy foloseşte de 3 ori "on" inclusiv.

De la ambiguitatea lui « On » inclusiv la concretizarea referinţei

(6) **N.S.104:** *C'est un choix majeur. Est-ce qu'on continue le choix du nucléaire ou est-ce qu'on arrête ?*
S.R.106: *On augmente la part des énergies renouvelables.*
N.S.105: *Est-ce qu'on continue le nucléaire ?*
S.R.107: *Du jour au lendemain, on ne va pas fermer les centrales nucléaires.*

BCUIAŞI UNIVERSITY LIBRARY

N.S.106: *Vous poursuivez l'EPR ?*
S.R.108: *Non. Je suspends l'EPR.*
[N.S.104: Este o alegere crucială. Continuăm alternativa nucleară sau renunțăm la ea?
S.R.106: Creștem ponderea energiilor regenerabile.
N.S.105: Continuăm producerea energiei nucleare?
S.R. 107: Nu putem închide centralele nucleare de azi pe mâine.
N.S. 106: Continuați cu EPR-ul?
S.R. 108: Nu. Suspend EPR-ul.]

Secvența discursivă (6), interesantă din punctul de vedere al referinței pronumelui «on», surprinde contribuția pronumelor, în general, la efectul alert al replicilor "competiționale". În primele două perechi adiacente (întrebare urmată de răspuns), candidații, locutori și interlocutori alternativ, folosesc pronumele «on» inclusiv, ca expresie a implicării lor egale în politica energetică de interes național.

Sarkozy recurge la «strategia hărțuirii» (Ghiglione, *et al.*[21] *apud* Cabasino 2009:14) pentru a forța o asumare totală a poziției de către Royal și înlocuiește pe «on» inclusiv cu «vous», al cărui referent poate fi pluralul: « S.R . + aliații săi politici» sau singularul : S.R.. Pentru a dezambiguiza și referențialitatea lui «vous», Royal își asumă întreaga răspundere și răspunde categoric prin «je».

4.1.3. Compunerea ethosurilor prin intermediul pronumelor la persoana I

Repetarea excesivă a lui 'je' conferă imaginii politicianului locutor dimensiuni hiperbolice, expresie a «suveranității» instanței "împuternicite" (Charaudeau 2005) să vorbească în numele și in fața unei colectivități. Astfel, dialogul intersubiectiv

[21] Rodolphe Ghiglione *et al.* « 'Écoute voir' ou le discours politique médiatisé ». *Psychologie française* 35 (2) (1990): 134.

al candidaților se poartă între două "superputeri", două puneri în scenă ale **"eului prezidențial"**. Față de folosirea lui "noi partizan" al aliaților, "eul prezidențial" personalizează lupta electorală. Prin acțiuni prefațate de "je", candidatul își exprimă individualitatea și își evidențiază meritele. Este semnificativ faptul că folosirea lui „je" este disproporționată numeric față de ocurențele celorlalte pronume personale la nominativ.

TABEL 1:

Ethosuri proiectate de discursul lui Ségolène Royal în exemplele analizate mai sus

Exemplul	Ethos pozitiv	Ethos negativ (atribuit lui N.S.)
1	Ethosul politicianului "cu față umană" (la Charaudeau "omenos"); ipostaza managerului resurselor umane orientat spre rezolvarea problemelor printr-o orientare spre interesele personalului. Managerul echilibrat care rezolvă problema comunității prin redistribuirea și nu demiterea personalului. (Ethos "feminin")	Liderul de dreapta inuman, adept al măsurilor drastice, nepopulare (Ethos "masculin")
2	Ethosul politicianului îndrăzneț, gata să își asume riscul. (Ethos "masculin" prin care atacă propriul ethos prediscursiv)	Liderul incapabil să găsească soluții de compromis între restructurarea sectorului public și protejarea intereselor angajaților.
3	Ethosul politicianului de stânga, atent la rezolvarea problemei șomajului, dispus să angajeze personal în domeniile deficitare (de exemplu, în poliție). (Ethos "feminin")	Liderul incapabil să găsească soluții de compromis între restructurarea sectorului public și protejarea intereselor angajaților[22].
4	Ethosul liderului orientat spre interesele salariale ale angajaților (Ethos "feminin")	Reprezentantul puterii care transformă promisiunile în fapte numai în apropierea campaniei electorale
5	Ethosul politicianului de stânga, atent la rezolvarea problemei imigrației, nu prin tratarea în bloc a cazurilor, ci individual, în funcție de antecedentele și situația fiecărui imigrant (Ethos "feminin")	Contracandidatul care încearcă să obțină acordul lui S.R. de pe o poziție de inferioritate[23] (Ethos "feminin")
6	Ethosul aliatului loial al "verzilor", în problemele ecologice presupuse de producerea energiei nucleare. Protecția mediului: valoare a culturii "feminine"	Ethosul liderului interesat de profitabilitatea sectorului energetic nuclear (Ethos "masculin")

[22] Prin repetarea propoziției din exemplul 1, S.R. accentuează diferența între politica sa de păstrare a forței de muncă și politica lui N.S., mai radicală, a măsurii de dreapta, prin care restructurarea domeniului administrativ atrage concedierea unui număr mare de funcționari. SR, nu numai că atrage indirect, prin repetarea propoziției și la viitor, atenția publicului asupra măsurii nepopulare de trimitere a funcționarilor francezi în șomaj, pe care Sarkozy nu o exprimase explicit, ci, mai mult, în exemplele 2 și 3, ea scoate în evidență diferența între calitățile lor profesionale, opunându-i contracandidatului enunțul: "Eh bien, moi, je le pourrai".

[23] S.R. este de acord cu N.S., cu precizarea pe care o impune. Semnificația gestului său este cea a concesiei făcute de pe poziții de superioritate.

După cum reiese din tabelul precedent, în procesul construirii ethosului său pozitiv, Royal crează "în oglindă" ethosul negativ al adversarului său politic.

Strategii discursive asociate distincției de gen și bazate pe întrebuințarea pronumelui la persoana I, în exemplele analizate

- la singular, strategia singularizării, accentuarea caracterului excepțional al politicilor propuse: demers „masculin"
- la plural, loialitatea față de forțele politice aliate: demers "feminin"
- la plural, solidarizarea cu categoriile sociale defavorizate: demers "feminin"

4.2. Exemple la persoana a II-a

Persoana a II-a a pronumelor personale este reprezentată, în ansamblul textului dezbaterii, numai de plural. În scopul potențării atacurilor nepoliticoase, Royal însoțește folosirea lui "vous" de alte resurse lingvistice:

Adresarea directă a destinatarului, cu indicarea numelui și prenumelui acestuia (7), pentru a-i face reproșuri, constituie atacul direct al feței pozitive a lui Sarkozy: acuzația că politica sa dură din 2002, în privința gestionării revoltelor de la periferia Parisului, nu a dat roade. Royal se face purtătoarea de cuvânt a francezilor care se tem de recrudescența violențelor:

(7) **S.R.2**: *...En 2002, Monsieur Nicolas Sarkozy, vous aviez parlé de "tolérance zéro" et vous avez vu qu'aujourd'hui, les Français s'inquiètent beaucoup de la montée des violences et des agressivités...*

BCUIAȘI - FILIALA UNIVERSITATEA LIBRARY

[S.R.2... În 2002, Domnule Nicolas Sarkozy, vorbeați despre « toleranță zero » și ați văzut că astăzi francezii sunt foarte îngrijorați de creșterea violențelor și agresivității...]

Această "arătare cu degetul" a vinovatului este făcută cu intenția de a-l surprinde pe adversar încă de la începutul dezbaterii. De altfel, intervenția lui Royal se încheie cu o nou reproș, adresat la fel de brutal:

(8) **S.R.2**:...*Monsieur Nicolas Sarkozy, vous estimez-vous pour une part responsable de la situation dans laquelle se trouve la France aujourd'hui ?*
[S.R.2: Domnule Nicolas Sarkozy, vă simțiți măcar în parte responsabil pentru situația în care se găsește Franța astăzi ?]

Este evidentă intenția lui Royal de-a demara confruntarea în forță, prin opoziție cu Sarkozy care a avut o primă intervenție în care nu a atacat-o ci și-a expus ideile, de cele mai multe ori, cu expresii pronominale generice, prudente. De asemenea, el i se adresează contracandidatei exclusiv cu "Madame Royal". În acest context, formalitatea adresării lui Royal impune o distanță relațională față de Sarkozy.

Calificarea propunerilor contracandidatului

(9) **S.R.19**: ...*Je crois que votre proposition est non seulement dangereuse, mais inefficace.* [Cred că propunerea **dvs.** este nu numai *periculoasă, dar și ineficace.*]

Calificând propunerea lui N.S. drept periculoasă și ineficientă, S.R. atacă fața pozitivă a contracandidatului, prin referirea la concepțiile sale. A califica astfel modul de gândire al

adversarului reprezintă o jignire pentru acesta. Deşi cei doi rivali declară că sunt deschişi dialogului ca schimb de idei, S.R. nu respectă, în exemplul (9), regula nescrisă a jocului, de-a nu face judecăţi de valoare, ci de a folosi argumente pentru a critica contribuţia lui N.S..

Ea se conformează, în schimb, regulii nescrise dar acceptate de toate părţile implicate în realizarea emisiunii televizate, şi anume de-a lupta cu toate resursele pentru minimalizarea meritelor contracandidatului şi exagerarea greşelilor acestuia.

4.2.1. Compunerea ethosurilor prin intermediul pronumelor personale la persoana a II-a plural:

TABEL 2:

Ethosurile proiectate de discursul lui Royal în exemplele menţionate

Exemplul	Ethosul negativ al lui Sarkozy	Ethosul pozitiv al lui Royal
7	Liderul adept al acţiunilor violente şi care nu anticipează consecinţele negative ale acestora (Specularea ethosului prediscursiv)(Ethos "masculin")	Ethosul justiţiarului curajos care îşi arogă dreptul de-a interpela pe Ministrul de interne (N.S.) al guvernului (Ethos „masculin")
8	Liderul orgolios care nu-şi recunoaşte greşelile (Specularea ethosului prediscursiv)(Ethos "masculin")	Ethosul apărătorului intereselor maselor de alegători. (Ethos feminin: simpatie/empatie) (Ethos masculin: paternalism)
9	Liderul cu idei periculoase din cauza anvergurii măsurilor (Ethos "masculin")	Ethosul judecătorului cu drepturi nelimitate de-a eticheta acţiunile celorlalţi (Corespunde "ethosului de şef suveran" la Charaudeau 2005) (Ethos "masculin")

După cum se poate observa în tabelul 2, Royal foloseşte pronumele "vous" pentru a crea imaginea negativă a adversarului său. Implicit, discursul lui S.R. produce ethosul pozitiv al candidatei.

Strategiile discursive ce pot fi asociate distincţiilor de gen şi bazate pe utilizarea pronumelor la persoana a II-a:

– distanţarea de interlocutor (formalitatea exprimării în exemplele 7 şi 8): demers « masculin», dublat de singularizarea interlocutorului prin folosirea numelui său întreg (transformarea

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

lui într-un caz, într-o problemă pentru interlocutorii prezenți, dar mai ales pentru public)

– directivitatea adresării (întrebare neprecedată de formule de politețe în exemplul 8): demers « masculin»

– critica personalizată din exemplul (9), evaluarea defavorabilă a intervențiilor contracandidatului: demers « masculin»

5. Concluzii

În conținutul probabil bine pregătit al intervențiilor sale, Royal pune în discuție atât ethosul său prediscursiv, cât și pe cel al contracandidatului său. De fapt, lupta electorală însăși se dă pe terenul ethosului prediscursiv negativ, în sensul că ambii candidați intenționează să modifice stereotipurile negative care le sunt atribuite, în special de media, pe perioada campaniei electorale. În această direcție, ei își construiesc cu grijă expunerile politicilor promise. Ca ethos prediscursiv, Royal avea reputația unei candidate fără discurs bine structurat, în absența unui program politic coerent. În timpul dezbaterii, ea se străduiește să demonteze această percepție și «să prezinte telespectatorilor o imagine de sine responsabilă și credibilă" (Cabasino 2009: 21).

În privința stereotipiilor negative construite în jurul lui Sarkozy, Royal nu dorește să-i dea acestuia ocazia de-a-și îmbunătăți imaginea. Înaintea dezbaterii, discursul lui Sarkozy a fost analizat în termenii individualismului și ai masculinității, explicații ale spiritului său ofensiv, de competiție. Ca reacție, pe parcursul dezbaterii, Sarkozy este atent să prezinte o imagine proprie "senină și neconflictuală" (Cabasino 2009: 13). Cunoscându-i slăbiciunea, Royal îl atacă frecvent pentru a-l face să-și piardă controlul și să devină violent, astfel încât să confirme ethosul său prediscursiv. În egală măsură, ea aduce aminte publicului motivele pentru care imaginea lui Sarkozy a avut de suferit. De exemplu, pentru a evidenția individualismul și voluntarismul lui Sarkozy în politică, ea

compune, prin contrast, pentru sine, ethosul politicianului adept al consultării opiniei publice în luarea deciziilor politice. În acest scop, la nivel lingvistic, ea manipulează raportul între singularul şi pluralul pronumelui personal la persoana I, opunând grupul individului, în versiunea proprie a ethosului prezidenţial. Altfel spus, ethosul activist pe care il propune Sarkozy devine voluntarism periculos în reprezentarea lui Royal.

Pe lângă lupta între ethosurile prediscursive, în interacţiunea dezbaterii, se profilează ethosuri noi, creaţii ale relaţionării între protagonişti. O caracteristică a ethosului emergent în interacţiunea directă din cadrul dezbaterii este cea de bun (cooperant) sau rău (conflictual) partener de dezbatere, în condiţiile constrângătoare ale transmisiei televizate. Aşa cum s-a demonstrat în analiza de mai sus, şi în ciuda declaraţiilor sale pe parcursul emisiunii, Royal nu este o parteneră de discuţie cooperantă. Ea se exprimă foarte puţin în numele ambilor candidaţi şi se opune repetat compromisurilor propuse de contracandidat.

O altă trăsătură a ethosului emergent în interacţiune este combativitatea lui Ségolène Royal. În special în exemplele (2) şi (7), Royal întrebuinţează pronumele personal pentru a crea opoziţii în favoarea sa, pentru a ieşi în evidenţă, graţie unor atitudini critice curajoase. În general, prin aceste strategii şi prin multe altele, ea pare mai nepoliticoasă decât adversarul său, ori, impolitețea lingvistică este considerată a fi o caracteristică a stereotipului masculin (vezi *supra*).

Ethosul prezidenţial compus de Royal în interacţiunea cu Sarkozy, în corpusul cercetat, pendulează între două ethosuri majore de gen :

– **ethosul feminin,** în relaţia sa cu participanţii absenţi în situaţia de comunicare:

Partidul Socialist (exemplul 4), aliaţii politici (exemplul 6), francezii defavorizaţi (exemplele 1, 2 şi 3). Acest ethos a fost interpretat drept atitudine urgentă în politica franceză: în «întruchiparea» [ethosul] lui Royal, este esenţial ca preşedintele

să reînnoade "un lien direct avec le peuple français" (Cabasino 2009: 21).

– **ethosul masculin,** în relație cu partenerul de dialog (exemplele 7, 8 și 9), viitorul Președinte, Nicolas Sarkozy.

Referitor la ethosul masculin emergent, comentatorii francezi ai emisiunii au comparat relația între candidați cu cea între un elev și profesoara sa «madame», ținând, probabil, cont de secvențele discursive în care N.S. aproape că o roagă pe S.R. să recunoască justețea punctului său de vedere, iar aceasta refuză să facă orice apreciere pozitivă la adresa lui sau a discursului său. Strategia lui N.S. a fost să pară cooperant, fie flatând-o pe adversara sa înainte de-a o critica, fie punându-se de acord cu unele dintre opiniile sale.

Ethosul masculin al dezacordului cu contracandidatul la președinție, în cadrul unei dezbateri electorale televizate, nu este o constantă a comportamentului interactiv al lui Royal. În întâlnirea televizată cu Bayrou, candidat la președinția Franței care a ratat turul al doilea al alegerilor, ea exprima un acord exagerat cu el, dorind să sublinieze punctele comune ale politicilor lor, în vederea racolării partizanilor comuni ca votanți ai săi în turul al doilea. Se pare că dezacordul cu Sarkozy exprima o poziție strategică, la fel de importantă: recunoscând potențialul acestuia de-a atrage voturi, Royal dorea să se diferențieze de el și să-și conserve masa critică a propriilor alegători.

În funcție de modul în care protagonista și-a conceput discursul, în două situații diferite, cu doi interlocutori față de care avea interese diferite, discursul său este un exemplu de adecvare la situație pentru producerea a două ethosuri distincte. Presupunem că ambii politicieni candidați vor sa atragă telealegătorii pe terenul perceperii colaborării între ei și al impunerii conflictului exclusiv ca act de justiție pe care il realizează în interesul public, promovând ethosul cel mai potrivit personalității lor, ca bază de construcție a unei noi identități subiective. La fundamentul construcției, pronumele personale,

utilizate strategic, compun harta apropierii sau distanțării față de contracandidat și de telealegători.

Din perspectiva genului, legătura stereotipă între gen și politețe este contrazisă de comportamentul verbal al lui Royal, pe parcursul dezbaterii cu Sarkozy. Faptul că Royal a pierdut alegerile nu poate fi interpretat ca eșec al discursului feminin. Pe lângă un discurs eficient, feminin sau masculin, un președinte credibil trebuie să aibă multe alte calități și realizări. Ea a câștigat confruntarea verbală cu Sarkozy, dar nu a câștigat încrederea francezilor.

Referințe bibliografice

Amossy, R. "Ethos at the Crossroads of Disciplines: Rhetoric, Pragmatics, Sociology". *Poetics Today*, Volume 22, Number 1. Published by Duke University Press (2001): 1–23.

Aristotel, *Retorica*, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftei. București: Editura IRI, 2004.

Austin, J. L. *How to Do Things with Words.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1962.

Blas-Arroyo, J. L. "Perdoneme que se lodiga, pero vuelve usted a faltar a la verdad señor González: form and function of politic verbal behaviour in face-to-face Spanish political debates", *Discourse & Society* Vol. 14–4 (2003): 395–423.

Blum-Kulka, S. «Discourse pragmatics». În *Discourse as social interaction*, coordonat de Teun van Dijk. London: Sage Publications Ltd., (1997): 38–64.

Boicu, Ruxandra (2009) "Identificarea politicianului in interactiune" în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (coord.) *Lucrarile celui de al doilea simpozion international de lingvistica (28–29 noiembrie 2008)*, București: Editura Universității din București, (2009): 505–516.

Bourdieu, P. "Ce que parler veut dire". *Questions de sociologie*. Paris: Minuit (1980): 95–112.

Boursin, F. «Dialogues politiques: images et miroirs Présentation» *Communication et langages* 148 (2006) : 29–32.

Bousfield, D. *Impoliteness in Interaction.* Amsterdam: John Benjamins, 2008.

Brown, P. şi S. C. Levinson. Politeness: Some Universals in Language Usage. New York: Cambridge University Press, 1987.

Cabasino, F. «La construction de l'*ethos* présidentiel dans le débat télévisé français». Mots. Les langages du politique 89: 2007. Débats pour l'Élysée (2009):11–23.

Cameron, D. «Gender and Language Ideologies». În *The Handbook of Language and Gender,* coordonat de Janet Holmes şi Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. (2003): 447–468.

Charaudeau, P. *Le discours politique: les masques du pouvoir.* Paris: Vuibert, 2005. Fairclough, N. *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity Press în asociere cu Oxford: Basil Blackwell, 1992.

García Pastor, M. Pragmatics and the 2000 US elections: issues of politeness and power *in political campaign debates.* Valencia: SELL Monographs, 2001

Goffman, E. (coord.) *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour.* Garden City, NY: Anchor Books, 1967.

Hinck, E. A. şi S. S. Hinck. "Politeness strategies in the 1992 vice presidential and presidential debates". *Argumentation and Advocacy* 38 (2002): 234–250.

Holmes, J. şi Stubbe, E. "Feminine Workplaces: Stereotype and Reality". În *The Handbook of Language and Gender,* coordonat de Janet Holmes şi Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. (2003): 573–600.

Iñigo-Mora, I. "On the use of the personal pronoun we in communities". *Journal of Language and Politics* 3:1(2004): 27–52.

Ionescu-Ruxăndoiu, L. *Conversaţia. Structuri şi strategii.* Bucureşti : Editura All, 1999.

Locher, M. A. şi Watts, R. J. "Politeness theory and relational work". *Journal of Politeness Research* 1 (2005): 9–33.

Kerbrat-Orecchioni, C. *Les interactions verbales.* Paris: Armand Colin, 1992.

Kienpointner, M. "Varieties of Rudeness. Types and Functions of Impolite Utterances". *Functions of Language* 4–2 (1997): 251–287.

Maingueneau, D. *L'Analyse du discours: introduction aux lectures de l'archive,* Paris: Hachette supérieur, 1991.

Maingueneau D. «Ethos, scénographie, incorporation». În *Images de soi dans le discours,* coordonat de Ruth Amossy. Paris – Lausanne, Delachaux et Niestlé (1999): 75–100.

Mills, S. "Rethinking Politeness, Impoliteness and Gender Identity". In *Gender Identity and Discourse Analysis*, coordonat de Lia Litosseliti şi Jane Sunderland. Amsterdam: John Benjamins. (2002): 69–91.

Talbot, M. "Gender Stereotypes: Reproduction and Challenge". În *The Handbook of Language and Gender,* coordonat de Janet Holmes şi Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. (2003): 468–487.

Thoveron, G. *Comunicarea politică azi.* Bucureşti: Editura Antet, 1996

van Dijk, T. A. (coord.) *Discourse as Social Interaction.* London: Sage Publications Ltd., 1997.

Walsh, C. *Gender and discourse: language and power in politics, the Church and organizations.* London: Pearson Education, 2001.

Wodak, R. "Multiple Identities: The Roles of Female Parliamentarians in the EU Parliament". În *The Handbook of Language and Gender,* coordonat de Janet

Holmes şi Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. (2003): 671–699.

Resursă electronică:

Archer, D. "Scaling intentionality: a new (Goffman-inspired) face-work model". Pasty Presentation (2009)
Vezi: http://www.lancs.ac.uk/fss/linguistics/group/pasty/docs/archer handout.pdf

BCUIAŞI

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANALIZA COMUNICĂRII PE CHATUL EROTIC. RUTINE CONVERSAŢIONALE

Monica MITARCĂ
Doctorand, Ştiinţele Comunicării, FJSC-UB
Lector universitar, UCDC

Chatul, prin dimensiunea sa dublă, de dispozitiv de comunicare interpersonală online şi loc prin excelenţă al exercitării identităţii virtuale, a dus la dezvoltarea unor tipare conversaţionale specifice. Succesul comunicării pe chat al utilizatorilor se situează la intersecţia dintre identitatea lor virtuală (elementul cel mai stabil), comportamentul de comunicare (conversaţia ca act particular) şi „proiectul de comunicare" (ceva mai general şi consecvent). Am analizat conversaţiile pe chatul erotic ca dispozitiv de comunicare online, în care cele trei elemente se determină reciproc şi în care succesul global al oricărui act de comunicare în care este implicat utilizatorul depinde de adecvarea pe toate cele trei paliere a comportamentului individual. De asemenea, am identificat diferite proiecte de comunicare şi am prezentat tipuri de interacţiuni – conversaţiile ca întâlnirea a două proiecte diferite ducând la eşecul comunicării, iar mai rarele conversaţii reuşite fiind determinate de deschiderea relativă a celor doi interlocutori spre Celălalt. Analiza ne-a relevat şi în ce măsură închiderea excesivă pe unul dintre paliere împiedică comunicarea sau o direcţionează mai bine spre scopul proiectului de comunicare.

Activitatea continuă de comunicare, pe chat (erotic sau de orice natură), în ferestrele de comunicare private – în perechi de interlocutori care se fac şi se desfac constant, variaţiile în

numărul de utilizatori de la o oră la alta şi de la un minut la altul sunt factori de natură să zădărnicească o încercare de analiză cantitativă – singura metodă care poate fi aplicată asupra unui corpus atât de instabil fiind analiza conversaţiilor reale de pe chat, precum şi interviurile în profunzime cu utilizatori bărbaţi.

Pentru aceasta, am analizat 620 de conversaţii avute pe un chat cu specific erotic, desfăşurate între 2007 şi 2011, dintre care 600 au fost conversaţii între cercetător-ca-utilizator-de-chat şi interlocutori masculini, iar 20, conversaţii orientate similare interviului în profunzime, în care cercetătorul şi-a declinat scopul şi a cerut de la interlocutor permisiunea de a-l întreba câteva lucruri legate de comportamentul său de chatting. Dintre cele 600 de conversaţii, unele sunt cu acelaşi utilizator, avute în perioade diferite de timp, pentru a testa tema „memorie" şi sub-tema „arhivare şi comportamente de stocare". Chatul ales are un număr variabil de membri logaţi în cea mai mare parte a zilei, între 10–15 utilizatori spre dimineaţă, între 50–90 între orele 20 şi 1–2 a.m., între 90–120 de utilizatori în timpul orelor de birou (utilizatori care au un comportament atipic, aproape de ideea de „comunitate") şi între 30–40 utilizatori în restul timpului.

1. O scurtă istorie a chatului

La modul global, comunicarea p2p (person-to-person, interpersonală) *online* dintre persoanele care nu se cunosc poate fi împărţită în două mari etape: epoca mIRC şi etapa post-mIRC (Internet Relay chat).

Prima etapă, caracterizată prin comunicarea pe mIRC, în care la Internet aveau acces foarte puţini indivizi, în general din mediul academic (în România, ca peste tot în lume, primele instituţii conectate la reţeau globală au fost universităţile şi institutele de cercetare) şi comercial, poate fi, şi ea, împărţită în două etape. În prima a predominat platforma Linux, anterioară

conceptului de *user-friendly*. Lipsa interfeței prietenoase făcea ca Internetul şi, în consecință, chatul să fie folosite de elitele care cunoşteau limbaje de programare şi erau capabile să „citească codul", cel mai adesea, al unui limbaj de programare. A urmat perioada Windows, de democratizare a accesului la Internet şi de folosire a chatului de utilizatori tot mai diferiți, față de elitele intelectuale şi sociale care aveau acces material la Internet la începuturile acestuia.

Etapa post-mIRC, care corespunde generic conceptului de web2.0, caracterizat prin angajarea masivă a utilizatorului în producția de conținut şi prin apariția a noi centre virtuale de convergență a utilizatorilor, presupune o comunicare *online* generalizată şi haotică. Ea este caracterizată prin folosirea mai multor dispozitive – forumul, chatul, formularul de comentarii din josul articolelor, materialelor audio-video gen youtube sau postărilor de pe bloguri, rețele sociale de diferite tipuri, cu interactivitate pe pagina personală sau pe un flux de postări fragmentat sau nu, etc. –, motiv pentru care comunicarea pe chaturi s-a restrâns cantitativ, metodele de cunoaştere a *Celuilalt-online* fiind destul de diverse în web2.0 şi mai noul web3.0. Totuşi, chatul constituie una dintre cele mai interesante modalități de comunicare online, prin varietatea comportamentelor şi a abordărilor individuale, prin caracterul regulat al prezenței unei părți a utilizatorilor în camerele de chat (până la limita dependenței) şi printr-o rutinizare a acestor comportamente *online*.

Chaturile generaliste (canalul #romania de pe mIRC, de exemplu) au fost părăsite, treptat, de utilizatori, pe parcursul primului deceniu al secolului XXI, aceştia îndreptându-se ori spre alte dispozitive, ori spre chaturi specializate. Printre acestea, camerele de chat erotic sunt cele mai frecvente, urmate de camerele de chat local (chat al unui oraş sau al unei comunități cu proximitate spațială); chaturile tematice de limbă română (pe alte teme decât sexul) fiind aproape inexistente.

Camerele de chat erotic, care reprezintă obiectul nostru de studiu, sunt afiliate de obicei unui site care poate avea una sau mai multe dintre următoarele conținuturi: texte erotice scrise de utilizatori (așa-numitele „fantezii erotice"), magazin online de produse erotice (din categoria sex shop), componentă de rețea de socializare („comunitate"), forum. În spațiul românesc există mai multe chaturi pentru adulți, foarte diferite atât ca interfață tehnică, cât și ca abordare. Majoritatea lor sunt orientate spre o nișă, de exemplu, fetișuri, bdsm, etc. Cele „generaliste" (fără orientare precisă, însă tot erotice) se întind de la abordări *soft* – cum a fost în primii săi ani rețeaua noi2.ro, componenta de *dating* a neogen.ro –, pînă la chaturile în al căror nume apar cuvinte precum erotic, sexi, porno: fantezii.com, www.fantezii-erotice.ro, www.eroticsexchat.com sau măcar litera x, care este adesea folosită pentru a conota sex: www.trx.ro.

Totuși, dintre ele, cel mai complet și complex, din perspectivă tehnică – însă ale cărui aspecte tehnice au evidente consecințe asupra succesului printre utilizatori și asupra fidelității acestora – este www.fantezii.com, motiv pentru care îl vom analiza numai pe acesta.

Vom enumera aici drept caracteristici tehnice ale fantezii.com:

- prezența în același timp pe ecran a listei utilizatorilor, a conversațiilor private și a canalului general, ușurința comunicării fiind dată de posibilitatea de comutare rapidă între „ferestre";
- facilități estetico-funcționale precum emoticonuri sau culori pentru personalizarea comunicării. Prin acestea, fantezii.com prezintă o asemănare evidentă cu dispozitivul mIRC, având, însă, în plus, posibilitatea de a cerceta *profilul* celorlalți utilizatori, prin deschiderea acestuia într-o altă „fereastră" a browserului;
- o semnalare a genului (masculin sau feminin, ales odată cu crearea contului) fiecărui utilizator aflat în orice moment pe chat;

- o ierarhizare în timp real a utilizatorilor aflaţi la un moment dat pe chat în funcţie de cât de activi sau inactivi sunt, dar şi în funcţie de tipul de utilizator (cei care au şi texte pe site-ul fantezii.com apar cu un simbol suplimentar, în capul listei din dreapta). mIRC-ul, în această privinţă, avea o abordare diferită, prezentând utulizatorii alfabetic şi nu în funcţie de activitate,
- imposibilitatea logării fără a avea un cont prealabil (a cărui validare se produce între 24–72 de ore, din aceasta decurgând predominanţa unei comunicări în funcţie de un „proiect".

Vom diferenţia între canalul „public", unde fiecare utilizator poate vedea ce se scrie şi unde se activează, câteodată, din mulţimea de utilizatori de la orice moment, grupuri cu o dinamică aparte, cu o comunicare mai susţinută sau mai dezlânată, după caz, şi canalele sau „ferestrele" „private", dialogice, vizibile fiecare dintre ele doar pentru cei doi actanţi.

Prin *online* vom înţelege comportamentele de comunicare de pe Internet (om – computer – sau laptop, telefon mobil conectat); prin *offline* vom defini realitatea; astfel, în diada online – offline, *offline* se referă la tot ce se întîmplă cînd nu suntem *online*, o definire prin excludere.

2. Chat: comunicare, actualizare a identităţii online şi proiect de comunicare

Chatul este simultan mediu şi canal, formă şi conţinut. Acest lucru este valabil şi pentru alte dispozitive de comunicare online, cu precizarea că actualizarea lor presupune ritmuri şi dinamici diferite. Intrarea în acest "cyber-space" sau cyberspaţiu este similară intrării într-o încăpere aglomerată: "Definesc o "situaţie socială" ca pe un spaţiu fizic, indiferent unde s-ar situa

el, unde fiecare persoană care intră se găseşte expusă încă de la intrare prezenţei uneia sau mai multor persoane diferite" (Goffman, 2002). De îndată ce utilizatorul intră pe chat, fie el M sau F, se trezeşte expus interesului sau curiozităţii celorlalţi, este evaluat, i se verifică «profilul»: toate acestea reprezintă un ansamblu de acţiuni anterioare conversaţiei, dar care ajută la formarea atât a dorinţei-atractivităţii din partea celorlalţi, cât şi, la modul global, a sentimentului, din partea tuturor utilizatorilor, de "control" asupra mediului (chatului).

Ca dispozitiv de comunicare online, el reprezintă locul unde identităţile virtuale individuale se întâlnesc pentru interacţiuni interpersonale (şi mai rar, de grup). Logica *grupului* de pe chat (grupul care se formează şi re-formează constant pe canalul „public") nefiind dialogică, ci de tip forum sau dezbatere, nu ne va interesa aici.

Noul tip de discurs, care se constituie din practicile cyber-spaţiale, este analizat de H. Rheingold (1993), atât din perspectiva comunităţii care se formează în aşa-numitele «spaţii virtuale», fie ele discursive sau nu, cât şi din perspectiva regulilor şi normelor proprii, "strâns legate de posibilităţile tehnice ale reţelei" (Branea, 2009). "Membrii curentului *digerati* teoretizează practicile şi experienţele din mediul digital, pornind de la propriile practici şi experienţe, pe care le extrapolează la toţi utilizatorii" (Branea, 2009:265).

Comunicarea interpersonală prin intermediul internetului – care este "locul unde oamenii comunică pe cale virtuală" (Branea, 2009:265) – şi în special cea de pe chatul erotic are o dublă determinare: pe de o parte, este dialogică sau conversaţională, ca orice altă comunicare pe chat iar, pe de altă parte, câteodată este o parte a unui „proiect de comunicare" pe care-l vom defini mai jos. Chatul erotic sau „pentru adulţi" (*adult-oriented*, în formula engleză a acestui site cu sediul în America, dar de limbă română) reprezintă o formă specială de comunicare interpersonală online, cu o dinamică aparte, care a dus la construirea unui anumit limbaj

al sexului negociat şi la actualizarea de o manieră particulară a identităţilor online ale utilizatorilor, în interacţiuni predominant de tip cerere-ofertă. Precizăm că nu este vorba de negocieri între un prestator de servicii sexuale şi un posibil client, ci de alt gen de comunicare în vederea unor scopuri diverse, însă orientate predominant spre obţinerea unei întâlniri, în *online* sau *offline*, între doi oameni cu acelaşi statut, din acest punct de vedere. Totuşi, cum vom vedea în continuare, unul dintre proiectele de comunicare ale utilizatorului masculin, denumit, în continuare, M – care poate să fie bărbat sau femeie cu identitate asumată de bărbat, însă marcat cu simbolul tipic pentru bărbat în signalistica internaţională (vezi anexe), poate duce comunicarea într-o direcţie similară negocierii client-prostituat/ă. Vom nota cu F utilizatoarele de chat (sau persoanele care, la crearea contului, şi-au ales la gender „feminin") – care, după cum vom vedea în continuare, reprezintă partea pasivă a majorităţii interacţiunilor conversaţionale, partea care „se lasă agăţată" şi care nu iniţiază conversaţii decât în anumite situaţii.

*

Fiecare identitate online se construieşte şi actualizează cu fiecare conversaţie sau logare semnificativă, iar ansamblul informaţiilor dezvăluite din propria istorie personală şi inventate pentru acest construct identitar complex, împreună cu nick-ul şi cu ansamblul conversaţiilor particulare sau de pe canalul „general" constituie baza identităţii virtuale a utilizatorului.

Prin urmare, chatul este atât un instrument de comunicare interpersonală, cât şi un instrument de construire a sinelui discursiv, care devine mai puternic, consolidându-se cu fiecare conversaţie. Fiecare intrare online adaugă câte ceva la identitatea persoanei – aşa cum o cameră se mobilează treptat şi se personalizează cu obiecte mărunte, identitatea virtuală, actualizată cu fiecare interacţiune, este şi întărită prin fiecare interacţiune online (lucru specific atât mediului *online* discursiv,

cât şi mediului *offline*). Se construieşte, astfel, un sine discursiv complex, în care utilizatorul investeşte atât proiecţii şi aşteptări, cât şi bucăţi de istorie personală (ex., albastrucanoaptea, sin_lovers, m0rpheus).

Mecanismul prin care un utilizator îşi gestionează discursiv identitatea merită o analiză separată. Pentru scopurile analizei noastre, vom diferenţia mediul online discursiv, în care utilizatorii intră pentru a comunica, prin oricare dintre instrumentele enumerate mai sus, de mediul online nediscursiv, cel folosit utilitar, predominant pentru a lua informaţii din marea reţea globală. Între aceste ipostaze extreme se vor situa toate instanţele precise de folosire a Internetului – în care utilizatorii de manieră predominant discursivă ai Internetului pot avea sesiuni online în care să nu-şi folosească această identitate sau să nu şi-o actualizeze, cum ar fi „intrările" rapide, de pe alte computere decât cel personal şi în situaţii mai mult sau mai puţin publice.

Totuşi, întrucât o identitate virtuală (persona, avatarul, profilul, nick-ul – există mai multe modalităţi de a ne referi la aceasta, în funcţie de accentul asupra „măştii" sau a colecţiei de informaţii şi simboluri comprimate sub această formă) pe chat este legată într-o mare măsură de comportamentul de comunicare, dar şi de interesul personal, se impune o analiză conjugată, atât a identităţii utilizatorului, cât şi a interacţiunilor sale cu ceilalţi useri, în aceste sesiuni dialogice găzduite de dispozitiv, denumite generic „conversaţii", ca reprezentând un întreg.

Un „proiect de comunicare pe chat" presupune logarea (intrarea pe chat după introducerea numelui şi parolei) cu un scop, cu o anumită consecvenţă cu privire la limbajul folosit, la informaţiile pe care utilizatorul este dispus să le dezvăluie despre sine în conversaţii sau cu privire la informaţiile inventate, însă asumate ca fiind proprii. Vom aminti că există o multitudine de comportamente disparate – logările unice, logările unei singure persoane cu mai multe „conturi de utilizator" sau logările la distanţă mare de timp ale unor useri care nu au un proiect anume – însă aici

suntem interesaţi de comportamentele constante, de comunicarea celor care au un „proiect", un interes precis şi mereu acelaşi, fie el conversaţie liberă, fie obţinerea unei întâlniri în *online* sau *offline*. Vom diferenţia acest "proiect de comunicare" de "contractul de comunicare" al lui Charaudeau: acesta din urmă are în vedere mai degrabă diferenţele de producţie textuală dintre un mediu conversaţional neconstrâns şi unul constrâns; în cazul chatului, constrângerile, aparte de cele tehnologice, sunt pur subiective, ele derivând dintr-un simţ aproape individual al "ce reprezintă chatul". Am introdus ansamblul de cunoştinţe şi informaţii despre chat, utile pentru folosirea lui, în noţiunea de "regim al chatului".

3. Analiza conversaţiilor de pe canalele de chat: aşteptări şi abordări

Canalele de chat cu orientare erotică au creat un limbaj al sexului negociat şi specializat (conversaţiile tipice, adică 90% din ansamblul interacţiunilor – cu sau fără răspuns – sunt iniţiate de utilizatori cu o "deviantă" sexuală, denumită generic *parafilie*[1]

[1] Reprezintă dorinţa sexuală intensă, fantezii sau comportamente care implică obiecte, activităţi sau situaţii insolite şi care pot cauza suferinţa sau umilirea altor persoane sau propriei persoane. Aceste tulburări au o predispoziţie biologică ce poate fi reîntărită şi de factori psihologici. Se întâlneşte mai frecvent la bărbaţi decât la femei. Parafilia rezultă dintr-o fixaţie într-una din fazele psihosexuale ale dezvoltării sau este un efort de îndepărtare a anxietăţii de castrare. O altă ipoteză susţine că actul parafiliac fost asociat cu excitaţia sexuală în copilărie şi a dus la învăţare condiţionată. Activitatea parafiliacă este deseori compulsivă, persoanele se angajeaza repetat în comportamentul deviant şi sunt incapabile să îşi controleze impulsul respectiv. Atunci când este stresată, anxioasă sau depresivă, persoana are o probabilitate mai mare de a se angaja în comportamentul deviant. Dintre tulburările prezente în parafilie fac parte: voyeurismul, exhibiţionismul, fetişismul, parţialismul, froteurismul, sadismul sexual, fetişismul transvestic, pedofilia, masochismul sexual. Tulburarea se află în celebrul manual DSM-IV-TR, la capitolul „Sexual and Gender Identity Disorders", tulburări sexuale şi ale identităţii de gen.

sau alta în căutarea unui recipient pentru fantezia proprie), cât şi rutine conversaţionale sau de comportament de agăţare recognoscibile şi offline, în funcţie de acest „proiect de comunicare" rigid şi la fel de tipic.

Definitorii şi analizabile pentru construirea şi actualizarea identităţii online, în aceste interacţiuni verbale, sunt: „numele" utilizatorilor, cu întregul lor eşafodaj cultural şi personal, conversaţiile propriu-zise şi constructul nostru teoretic, „proiectul de comunicare", adică acel vector care orientează conversaţiile particulare în funcţie de nişte aşteptări mai mult sau mai puţin rigide ale utilizatorului de la partenerul său de conversaţie. În virtutea rolurilor atribuite social, în general, pe chatul pe care-l analizăm, fantezii.com, „femeile" intră şi aşteaptă să fie interpelate în „privat". Ele nu abordează un alt utilizator pe un canal „privat" de comunicare decât dacă-l cunosc dinainte sau dacă vor să abordeze ele însele, cu o strategie dyke, o altă femeie (din interviurile orientate cu utilizatori masculini, niciunul nu a afirmat că ar fi fost abordat vreodată de o femeie, altfel decât dacă o cunoştea dinainte, fie din *online*, fie din *offline*).

Între cei doi actanţi ai fiecărei conversaţii se interpune chatul cu instrumentele sale. Din cauza mediului rece (scrisul), care presupune o concentrare a atenţiei asupra limbajului şi nu a simţurilor (limbaj care trebuie să medieze stări emoţionale şi proiective dificil de descris), în acele cazuri considerate de utilizatorul-iniţiator al conversaţiei drept „un succes" pe chat, cei doi trec în alt dispozitiv de tipul *instant messaging*. Conform analizei noastre cantitative pe cele 620 de conversaţii şi luând în considerare şi estimările utilizatorilor M (au existat întrebări care-i rugau pe utilizatorii M să evalueze cam câte dintre "conversaţii", dintr-o sesiune de chat (timpul scurs de la logare până la delogare) au fost un succes şi câte nu s-au continuat, dincolo de replica lor iniţială) sau dintre conversaţiile globale au fost un succes. Între 5 şi 10% dintre conversaţii se clasează astfel, succesul fiind definit în două feluri de către utilizatorii M:

– conversaţie lungă şi plăcută cu o utilizatoare de sex opus, având drept motor plictiseala, curiozitatea, nevoia de stimulare şi de cunoaştere a celuilalt;
– conversaţie care a respectat script-ul interior rigid al utilizatorului M (în care s-a creat o relaţie de putere între cei doi utilizatori, o relaţie de tip client-prestator, conştient sau naiv, de servicii sexuale virtuale); de obicei, e vorba de fetişuri, parafilii;
– conversaţie care s-a mutat repede pe „mess" sau în alt dispozitiv de tipul Instant Messaging (al cărui specific este că nu poţi vorbi cu useri aleatori, aflaţi la modul virtual toţi în acelaşi canal de chat, ci doar cu persoanele „din listă", după un ritual iniţial de invitare şi acceptare); aceste prelungiri în alte sisteme de mesagerie instantanee ale conversaţiilor având şi avantajul unor dotări tehnologice superioare, care să implice simţurile – văzul şi auzul (camera web, prelungirea în *online* a simţurilor[2] şi care constituie adeseori obiectul unei cereri precise din partea utilizatorului M),
– conversaţie care s-a concretizat prin întâlnire, erotică sau nu, reuşită sau nu, în *offline*.

Odată cu această „mutare" pe serviciul de mesagerie instant *yahoo! messenger* (unii dintre utilizatori folosesc chiar formula, „ne mutăm pe mess?"), negocierea se poate considera încheiată. Marile categorii de utilizatori M sunt definibili în funcţie de proiectul de comunicare, lipsa acestui proiect generând, de obicei, conversaţii libere, flexibile, neorientate şi care se termină mult mai rar în conflict (vom reveni asupra finalului conflictual, el fiind caracteristic conversaţiilor orientate care nu urmează scriptul interior al utilizatorului M).

[2] Camera web, webcam, a ajuns să fie prescurtată drept „web", adică exact prin termenul care desemnează adjectivul, şi nu substantivul specific – camera.

Proiecte de comunicare posibile, identificate ca urmare a analizei conversațiilor:

1. Proiectul de comunicare liberă – fără script, dar cu așteptare precisă (mutarea pe alt dispozitiv de comunicare, întâlnire „în realitate") – componenta erotică este importantă;
2. Proiectul scriptat, care vine pe nevoia de a comunica pe o temă anume și într-o manieră anume, care corespunde unui fetiș sau obsesie compulsivă sau, la modul general, parafilie, a utilizatorului – cu două forme de acțiune, a. „Enunț de deschidere" standard, de obicei copiat dintr-un fișier word (vezi Anexa Abordări Scriptate) sau b. Cerere directă de „web sex" sau „cybersex", cu sau fără cameră video și microfon – situația „cu" însemnând mutarea imediată în dispozitive de mesagerie instantanee;
3. Lipsa unui proiect orientat, care conduce la conversații atipice (aproximativ 10–12% dintre conversații, în funcție de compoziția „lotului" de utilizatori M existenți la orice moment dat; date care au fost aproximate de utilizatori, atât de gen masculin, cât și feminin, cu care am avut conversații orientate).

Această codificare a situațiilor nu dă seamă de „accidentele" conversaționale, de exemplu, foarte rarele conversații între persoane care au mai vorbit unele cu celelalte și care-și amintesc, ambele, acest lucru, decizând să termine conversația – sau conversațiile dintre persoane care se cunosc din viața reală – și se referă doar la conversațiile între „necunoscuți". După cum vom vedea, nu întotdeauna necunoscuții sunt cu adevărat necunoscuți, dar printre utilizatorii acestui chat există o strategie de evitare a cunoscuților care face parte din însuși regimul chatului ca loc de întâlnire între necunoscuți. Acest regim este un construct extrem de fragil, construindu-se mental pentru fiecare utilizator, cu fiecare „intrare". El constă din totalitatea proto-normelor, situațiilor și

aspectelor tehnice care sunt cunoscute treptat de utilizatori, într-o măsură mai mare sau mai mică, şi care constituie "infrastructura" activităţilor conversaţionale.

Tot în **regimul** chatului vom considera următoarele presupoziţii:

A. Fiecare utilizator comunică simultan cu mai multe persoane. Deşi utilizatorii de ambe sexe consideră normal acest lucru la începutul oricărei discuţii, dacă o conversaţie anume devine serioasă, ea trebuie cu necesitate să fie privită ca atare şi să devină exclusivă. Abaterile de la aceasta (concretizate în răspunsuri care vin cu întârziere) sunt semnalate prin întrebări sau întrebări retorice, de către celălalt partener. Această regulă a exclusivităţii marchează o încercare de prelungire a regulilor din ritualurile de prietenie şi curtare din *offline*, când flirturile multiple indică neseriozitatea partenerului (petrecerea-clubul-discoteca fiind corespondentele în *offline*, ale chat-ului; comportamentul în aceste locuri ale întâlnirii cu Celălalt fiind parţial codate sau scriptate şi având asociate judecăţi de valoare în funcţie de comportament) sau chiar caracterul său uşuratic. Adesea, partenerul de conversaţie care aduce primul în discuţie faptul că şi-ar dori acea exclusivitate este considerat şi, câteodată, chiar taxat de către celălalt drept „gelos".

B. O altă presupoziţie de bază este faptul că „nimeni nu spune adevărul" (despre el însuşi – ea însăşi). Această presupoziţie este folosită în mod creativ, de către unii utilizatori; adesea, spunerea adevărului – în special livrarea adevărului ca răspuns la întrebările incomode sau dificile – este o cale de a ieşi dintr-o conversaţie pe care utilizatorul nu ştie cum să o încheie mai delicat. Ca mod particular de folosire creativă a adevărului, vom prezenta următoarea secvenţă:

M: cum arati?
F: conteaza?
M: da
M: hai zi

F: pai... blonda şi slaba
M: mmm.... mai zi
F: pai cam atat conteaza, nu?
M: da, ai dreptate
M: inseamna ca esti frumoasă
F: doar nu era sa zic ca sunt urata şi grasa!
M: da eşti?
F: nu tocmai

Indiferent care este *adevărul*, pendularea între cele două posibilităţi – alese la extreme de către utilizatoarea F – proiectează conversaţiile într-o zonă de incertitudine aflată, la rândul ei, între două extreme, care ies adesea la iveală din discuţiile orientate: între fantasma femeii perfecte, la care visează toţi utilizatorii, pe care fiecare dintre ei o construieşte din stereotipuri, clişee, imagini iconice ale timpului nostru, dar şi din predispoziţia personală, şi cea mai mare temere a fiecărui utilizator.

Temerile sunt, şi ele, determinate cultural, însă într-o proporţie mai mică decât imaginea ideală; astfel, pentru unii utilizatori, cea mai mare temere este să nu cumva să vorbească tot cu un bărbat, pe când pe alţii îi oripilează amănunte fizice care, în conversaţia *online*, nu au nicio relevanţă, neconstituind elemente care să împiedice succesul conversaţiei. Totuşi, gradul în care fiecare dintre utilizatori (F + M) îl acceptă sau îl respinge pe celălalt, indiferent de momentul la care survine terminarea conversaţiei, este o rezultantă a mai multor factori, pe care îi vom detalia în subcapitolele următoare. O analiză a discuţiilor orientate, ale noastre, cu utilizatorii a relevat o corelaţie între respingerea partenerelor de conversaţie pe criterii fizice şi existenţa unui proiect de comunicare rigid, bazat pe o „fantezie" precisă – sau pe un fetiş puternic scenarizat în mintea utilizatorului.

În funcţie de aceste proiecte, putem avea următoarele situaţii de comunicare, definite de aşteptările utilizatorului M:

– Utilizatorul care caută o întâlnire reală cu o femeie reală, dintr-o localitate foarte apropiată sau chiar din aceeaşi

localitate (cu varianta, cel care caută o femeie reală dintr-o altă localitate, pentru data X, când va ajunge el acolo) – pentru a se cunoaşte în offline – în scopuri de sex sau relaţii „reale".

– Utilizatorul care caută o conversaţie stimulativă erotic-sexual în *online*, neagajantă pentru *offline*, care să culmineze cu masturbarea în faţa unui ecran, a unor imagini în mişcare sau nu, a unor sunete (conversaţie pe messenger sau telefonică) – sau a unui text.

– Utilizatorul care caută să petreacă agreabil câteva ore de aşteptare şi care nu speră la mai mult decât o conversaţie pe chat. Nu negociază, nu cere mai mult. Produce, dacă întîlneşte o interlocutoare sau, câteodată, un interlocutor capabil să susţină nivelul conversaţiei, un „text" de o anumită coerenţă, cu treceri fireşti de la un subiect la altul (cel analizat extensiv, în tabel, se încadrează aici).

– Mai rar, utilizatorul care intră împreună cu grupul de prieteni. Adesea, aceste logări reprezintă şedinţe de iniţiere pentru unui din membrii grupului. Abordarea este agresivă faţă de interlocutoare, din partea iniţiatorului, prin activarea „spiritului de haită". Cel mai adesea, motivaţia este „distracţia" (răspuns obţinut din conversaţiile orientate).

– Utilizatorul care intră pentru a vorbi cu cineva anume, cunoscut sau nu şi în offline – şi care nu iniţiază alte conversaţii, dedicându-se unei singure persoane.

Prin întâlnirea virtuală dintre un utilizator M cu un tip de proiect de comunicare şi o utilizatoare F cu un alt tip, se ajunge la conversaţii de lungimi diferite, "de succes" sau nu.

*

Un lucru de remarcat este că utilizatorii preferă să nu le fie privite conversaţiile de către alţii, în timp ce vorbesc, unii dintre ei admiţînd că o privire din afară le modifică abordarea – alegerea cuvintelor, a temelor, desfăşurarea discuţiei. Explicaţia ar fi că persona construită şi reconstruită, odată cu fiecare conversaţie,

este una profund personală, intimă, utilizatorul construind-o cu seriozitate. Construirea unui profil pe un chat de acest gen durează timp, (validarea adresei de mail, etc.), iar utilizatorul, chiar şi versat, va folosi un număr limitat de conturi (1–2 conturi), ataşându-se de identitatea virtuală şi configurând-o constant. Spre deosebire de mIRC, unde logarea este un proces instantaneu de adăugare a unui nume ales pe loc (chiar dacă menţinut constant de-a lungul unei perioade) la o listă de utilizatori la fel de ad-hoc, chatul presupune o anumită stabilitate, un sentiment al păstrării în acest loc virtual al unei identităţi care nu-ţi e de folos în *offline*, motiv pentru care o „depozitezi" în *online*, unde este păstrată până la următoarea sesiune.

Ar fi interesant de analizat ataşamentul utilizatorului faţă de cine este el *online*. Totuşi, există şi utilizatori care îşi modifică abordarea destul de mult de la o conversaţie la alta, mizînd cu naivitate pe faptul – cu care ne întîlnim şi în lumea reală – că „nu ştie una de alta" (utilizatoarele). Interviurile în profunzime cu utilizatorii ne-au relevat că există mulţi (imposibil de cuantificat) utilizatori care au mai mult de un „cont", adică mai mult de o identitate pe acelaşi chat, iar acest fapt produce o dublă conştientizare a situaţiei, în funcţie de care dintre interlocutori (M sau F) are identitate virtuală dublă sau multiplă. Pe de o parte, utilizatorul M care abordează cu aceeaşi frază, eventual foarte marcată, aceeaşi persoană (F) intrată succesiv cu nick-uri diferite, este categorizat drept „ciudat" sau „maniac" de către posesoarea identităţilor multiple; apoi, posesorul identităţilor multiple masculine poate să nu ţină minte întotdeauna cu cine a vorbit deja şi sub ce identitate şi să fie deconspirat de partenerele de conversaţie. Dacă acest *multi-user* are şi dorinţa sau tendinţa de a păstra el/ea controlul asupra comunicării şi nu admite să fie acuza(ă) de joc murdar, stânjeneala care apare după deconspirare poate conduce la încetarea conversaţiei. Practic, majoritatea încheierilor de conversaţii dintre utilizatori care tocmai au descoperit că au mai vorbit se datorează acestor circumstanţe.

4. Chatul erotic – strategii şi abordări în cadrul „proiectului de comunicare"

Pentru a defini şi circumscrie chatul erotic (faţă de cel non-erotic, non-adult, non-*dating*), vom studia strategiile de „agăţare" a unei partenere de conversaţie folosite de utilizatorii de camere de chat erotic, masculini, heterosexuali – strategii care duc la interacţiuni verbale scrise, între bărbaţi şi femei sau între bărbaţi asumaţi şi femei asumate. Din conversaţiile analizate, precum şi din cele câteva zeci de interviuri în profunzime cu membri ai chatului, am descoperit că pe chatul erotic, rolurile sunt foarte apropiate de cele scriptate de societatea patriarhală, abordarea putând fi analizată şi ca instanţă de reproducere a relaţiilor de putere misogine clasice: bărbatul „vânează", iar femeia „selectează", dintre masculii care-şi exprimă interesul, pe cel care adună toate caracteristicile câştigătoare (o selecţie personală şi obiectivă, pe care nu o putem analiza), pentru a avea o conversaţie cu el. Totuşi, diferenţa este că femeile au mai multe conversaţii simultan, la fel ca bărbaţii, ceea ce nu corespunde tiparului tradiţional. O altă diferenţă ar fi că, faţă de societatea actuală, raportul M–F este inversat, pe chat, ceea ce conduce la o inversare a competiţiei intra-sexuale pentru partener (dacă, în *offline*, femeile intră în competiţie, unele cu altele, pentru partener, în *online* se întâmplă exact invers).

Negocierea reprezintă un element important, în această analiză. Interacţiunile verbale pe care le vom analiza, între oameni care nu se cunosc în *offline*, nu au mai interacţionat (sau nu-şi mai amintesc să fi interacţionat) pe canalul de chat analizat, pot fi încadrate, din perspectiva utilizatorului-iniţiator al conversaţiei, în trei mari categorii: negocieri (conversaţii orientate către un scenariu mental al utilizatorului iniţiator), conversaţii libere şi conversaţii-de-un-rând (unde încercarea de agăţare a rămas, din motive diverse, dintre care unele şi tehnice, fără răspuns). Diferenţa dintre cele două tipuri de interacţiuni scrise este dată

doar de diferența de așteptări ale userului (proiectul de comunicare, în cele câteva ipostaze ale sale enumerate mai sus) față de partenera pe care o „abordează" sau „agață".

Conversația liberă este rezultatul lipsei presiunii interioare a utilizatorului inițiator al conversației de a rezolva o necesitate sau de a trăi ciclic o fantezie; de obicei, depinde și de interlocutoare să se creeze cadrul și premisele pentru o conversație liberă, adică utilizatoarea F să semnaleze lipsa de disponibilitate față de o conversație-negociere, bazată pe cerere și acceptare sau refuz, semnalare care poate deturna un „proiect slab" sau care nu este urmărit consecvent. Această semnalizare poate fi subtilă, prin distragerea atenției și schimbarea subiectului impus de inițiator sau brutală, marcată prin tăceri, replici de dezaprobare sau refuz pe față. În funcție de flexibilitatea inițiatorului, aceste manevre vor duce la terminarea conversației sau la modificarea ei din negociere în discuție liberă.

Teoriile care leagă de clasă și statul socio-economic și profesional eficiența comunicării pot fi invocate aici în special în legătură cu un aspect: inteligența comunicațională poate să îi semnaleze utilizatorului M cu proiect de comunicare (puternic și presant interior sau slab și lăsat la voia întâmplării) care este strategia potrivită pentru a avea succes cu utilizatoarea F care tocmai i-a semnalat lipsa disponibilității de urmare a scriptului. Corelația noastră, prin analizarea conversațiilor orientate cu utilizatorii care au „linie de deschidere" – standard, este că standardizarea este specifică utilizatorilor cu educație medie sau chiar mai puțin de atât, indiferent de vârstă. „Linia de deschidere" – standard reprezintă, de obicei, o formulă pe care ei au considerat-o la un anumit moment optimă pentru a exprima acel lucru în căutarea căruia se află ei, pe care au memorat-o sau înregistrat-o și pe care o folosesc fără variațiuni asupra fiecărei utilizatoare care intră, în aproape momentul intrării. De aici, pentru utilizatoare, apar două sentimente sau „moduri de lectură" a existenței lor pe chat: sentimentul (valorizat negativ) că sunt „hăituite"/„vânate" și copleșite de această avalanșă de utilizatori

inflexibili, dar şi sentimentul că sunt „preţuite"/„resursă rară" (descriere oferită de utilizatoare/rezumarea noastră).

Din această perspectivă, o sesiune de chat (care cuprinde totalul acţiunilor şi interacţiunilor din acel dispozitiv de chat, dintre logare şi de-logare) sunt asemănate, de către ambele sexe, cu lupta din natură, dintre animale, pentru găsirea partenerei pentru reproducere, asta chiar dacă nu toate conversaţiile sunt despre sex, nu toţi utilizatorii intră acolo cu acest scop. Printre utilizatorii M iniţiatori, această luptă se concretizează în:

a. Încercarea de a fi primul care „deschide fereastră privată de comunicare" cu o utilizatoare proaspăt intrată pe chat (ştiindu-se că, în bara orizontală cu ferestre, încap doar 5–6 ferestre, celelalte stând la coadă şi fiind invizibile. Lupta pentru prima poziţie este cunoscută şi în motoarele de căutare şi vine pe prezumţia că utilizatorul-utilizatoarea este comodă, dezinteresată şi că va selecta din ce-i pică sub ochi primul lucru.),

b. Direcţionarea comunicării spre proiectul propriu,

c. Agresivitatea comunicării, la nivel vizual sau lingvistic (culori ţipătoare, litere capitale, cuvinte puternice, injurii care să ducă la activarea mecanismelor de apărare ale interlocutoare şi deci la continuarea conversaţiei, în speranţa că ulterior va deturna această agresivitate în altceva) şi

d. Revenirea, la anumite intervale, chiar şi în ferestrele unde utilizatoarele nu au dat niciun semn:

M: buna
M: vrei sa ma vezi aici?
M: sau la tel?
virtuallia: nu
M: de ce nu
M: de ce te temi?
M: cati ani ai?
M: ai amutit
M: hei, nu mai zici nimic?

5. Chat – *hic et nunc* sau memorie, arhivare, uitare?

Chatul este, prin definiție, locul lui «aici și acum». Aceasta pentru că fluxul de conversații curge și dispare odată cu închiderea, accidentală sau nu, a ferestrei de discuție. În lipsa unui efort personal de «salvare», de «memorare» cu ajutorul tehnologiei, a conversațiilor, ele dispar – față de alte dispozitive de comunicare *online*, cum ar fi forumul, blogul, etc. Acest aspect care ține de regimul chatului, este productiv în mai multe direcții.

Într-o primă instanță, el anulează, la modul global, pentru fiecare dintre utilizatori, tot ceea ce nu convine din ceea ce s-a spus. O ștergere cu buretele generală, care se întâmplă în chiar momentul închiderii ferestrei de chat, apare ca o necesitate psihologică – întrucât chatul, așa cum s-a conturat până acum, este un câmp de luptă de gen, iar forțele active în orice moment în fiecare conversație sunt de natură să dezechilibreze imaginea de sine a unor utilizatori.

O a doua direcție, care ține întrucâtva de specificul dispozitivului și parțial de preocuparea recentăeste legat de *memoria* chatului. Ne referim aici atât la memoria globală a utilizatorilor cu privire la anumite persoane care mențin canalul public activ (în logica discuției între parteneri multipli sau logica dezbaterii informale), cât și la memoria particulară, a fiecărui utilizator (M + F) despre fiecare dintre utilizatorii cu care a mai conversat. Întrucât dispozitivul *chat* presupune conversații multiple în aceeași sesiune, conversații care nu încep toate în același timp; întrucât unele conversații se „finalizează" cu un schimb de „ID-uri de mess" între cei doi utilizatori, care până la urmă nu duc la nicio continuare a comunicării; întrucât unii utilizatori au identități multiple și întrucât recent, ritmul de creare de noi conturi a încetinit, se poate spune că fiecare sesiune de chat presupune niște operațiuni anume, interioare și paralele, până la un punct, cu activitățile conversaționale, operațiuni de recuperare a unei posibile amintiri despre fiecare utilizator și de actualizare a ei, urmată de decizia de a continua sau nu

conversația – sau de a iniția sau nu o conversație cu oricare dintre utilizatoare. Acestea sunt legate de încercarea:

– De a fixa în minte utilizatorul cu care ai o conversație de o lungime apreciabilă, printre celelalte conversații (lucru care presupune că, într-o sesiune în care ai opt ferestre private și conversezi cu 2 persoane cu un ritm susținut și cu 2–3 într-un ritm mai lent, să fii în stare să te duci din prima, fără ezitări, la fereastra cu utilizatorul la care te gândești că trebuie să-i răspunzi ceva, în timp ce tocmai scrii un rând altcuiva). Acest lucru presupune, în amonte, capacitatea de a jongla cu interlocutorii fără să dai senzația niciunuia că „nu e singurul" (formulă-clișeu din discursul de cuplu), cu mai multe tipuri de abordări și, deci, activarea mai multor tipuri de discurs, în funcție de caracteristicile percepute ale utilizatorilor individuali din acele 8 ferestre.

– De a regăsi în memorie informații posibile despre un utilizator cu care crezi că ai mai conversat, dar nu ești sigur-ă. O modalitate elegantă de a ieși din această situație ar fi întrebarea directă (în rarele cazuri când se întâmplă, interlocutorul care întreabă, în caz că primește răspuns pozitiv, urmat de recunoașterea faptului că nici celălalt nu-și amintea exact, va face haz de situație, circumscriind-o în „specificul comunicării pe chat". De obicei, această recunoaștere parțială se bazează pe un amănunt bibliografic sau trăsătură personală. Totuși, există și utilizatori care, după dezvăluirea, din partea celuilalt, a faptului că parcă, dar nu-și aduce aminte exact, devin lupii moraliști, invocând caracterul „ușuratic" al unei astfel persoane.

Astfel, nevoia socială ca utilizatorii care au comunicat punctual și care nu au avut o conversație lungă sau «memorabilă» să-l țină minte pe celălalt este inegal resimțită de utilizatori – dar, deși este o nevoie redusă, se găsesc totuși utilizatori care să «amendeze» incapacitatea interlocutorului de a-și aminti că au

mai vorbit sau chiar de a-şi aminti anumite aspecte particulare. Pe de altă parte, dacă doi utilizatori (M + F) au o conversaţie în prezent, îşi amintesc că au mai vorbit, iar unul şi-aminteşte şi aspecte foarte precise din conversaţie, se va abţine, adesea, să le amintească, pentru a nu-şi crea o imagine de «stalker», de «ciudat» sau de «îndrăgostit».

Un exemplu de conversaţie în care utilizatorul încearcă să plaseze corect partenera de conversaţie în istoricul său de comunicare:

M: buna
F: cred ca am vorbit cu ceva timp in urma
F: poate
M: daca esti persoana la care ma gandesc eu
M: mi-ai zis ca esti biolog
M: te confund?
F: da
F: eu nu sint nimic
M: nu lucrezi?
F: nu
M: esti casnica?

Analiza asupra unei bucăţi dintr-o conversaţie oferită de un utilizator care-şi arhiva propriile interacţiuni ne relevă modul de "recuperare" a informaţiei despre utilizatoarea cu care a vorbit în trecut, dar despre care nu şi-a adus aminte decât la momentul declanşării unui şir de factori. Am primit de la utilizatorul M această conversaţie, avută cu o utilizatoare în trecut:

M: nu te cheama cumva abcdef?
M: ☺
F: ☺
F: cum dracu te-ai prins?
F: sint pe contul sora-mii
M: pt ca tastezi foarte rapid ☺
F: ei, na!!!
F: sint singura?
M: cine naiba mai tasteaza asa!

BCU "I.C. BRĂTIANU" UNIVERSITY LIBRARY

În plus, legat de memorie şi modul diacronic de construire a acesteia, putem spune că activităţile de arhivare, de stocare a conversaţiilor sau chiar de realizare a unor mici baze de date cu informaţii despre utilizatoarele sau utilizatorii-parteneri de discuţie se mulează pe aceleaşi două axe ale comunicării: ca mod de cunoaştere a Celuilalt-online şi ca mod de actualizare a identităţii proprii. O arhivă are atât rostul de a permite recuperarea informaţiei despre Ceilalţi, cât şi, pentru comportamentele compulsive de chat, acela de a oferi o posibilitate de confruntare a identităţii proprii, inventate, însă oferite drept reale, pentru crearea unei *persone* consecvente. O arhivă a conversaţiilor se leagă, deci, atât de existenţa unui proiect de comunicare, cât şi de o înclinaţie personală a unui utilizator de a-şi "salva" memoria.

6. Analiza conversaţiilor pe chat – o abordare sociolingvistică

Liliana Ionescu-Ruxăndroiu şi Dumitru Chiţoran, în Sociolingvistică (EDP, 1975), în capitolul introductiv, aşază conceptele de sociolingvistică şi de etnolingvistică – cele două direcţii dinspre care putem analiza conversaţiile pe chat, alături de semiotică – într-un raport determinat de sfera lor de aplicabilitate. Ei afirmă că, în actul de comunicare, „se pot recunoaşte diferenţe explicabile social, legate, fie de statutul locutorului (vârstă, sex, nivel cultural, profesie, etc.), fie de condiţiile contextuale în care are loc comunicarea (interlocutor, subiect, cadru, etc.)" (p. 15). Cei doi discută analiza sociolingvistică din perspectiva „comunităţilor lingvistice", noţiune care are o aplicabilitate nouă în contextul comunicării online. Astfel, „criteriul pe care se bazează identificarea comunităţilor lingvistice este acela al specificului interacţiunii verbale". Gumperz (apud Ruxăndoiu, Chiţoran, p. 17) le defineşte drept „orice colectivitate umană căreia îi este caracteristică interacţiunea regulată şi frecventă dintre membrii ei, prin intermediul unui corpus comun de semne verbale şi care se distinge

de colectivităţi similare prin diferenţe semnificative în folosirea limbii". Putem vedea comunitatea de pe chatul fantezii.com drept o comunitate lingvistică, atât prin aceea că reprezintă o formă particulară de colectivitate, cât şi prin orientarea comportamentelor de comunicare din cadrul ei, care duc la o folosire de o manieră particulară a limbii, în interacţiuni scriptate, cel puţin din partea locutorului-iniţiator al conversaţiilor. Gumperz, citat de cei doi autori, vorbeşte despre „matricea comunicării", care reprezintă „totalitatea rolurilor de comunicare identificate într-o comunitate" (p. 19). Vom încerca să creem o matrice a comunicării pe chatul erotic, dând seamă atât de roluri, cât şi de aşteptările care generează actele de comunicare; pentru a explica rolurile, vom căuta tipurile de interacţiuni şi de „script-uri" rigide ale unora dintre utilizatori; pentru a explica aşteptările, vom investiga proiectele de comunicare ale utilizatorilor activi – pe acest chat, bărbaţii.

Din altă perspectivă, a tipurilor de interacţiuni, aşa cum au fost ele descrise de sociolingvistică, ipoteza noastră este că acele conversaţii pe chat care sunt cele mai frecvente, şi care vor fi analizate în lucrare, reprezintă o ciocnire între, din partea utilizatorului-iniţiator de conversaţie, o interacţiune tranzacţională (care urmăreşte scopuri precis delimitate, cumpărare, consultare, solicitare de servicii), iar din partea utilizatoarelor pasive, recipiente, o interacţiune personală. Diferenţa de abordare şi aşteptări asociată fiecărui tip de interacţiune poate duce duce la un blocaj de comunicare, care face ca conversaţiile să se termine abrupt şi, câteodată, într-o notă conflictuală sau agresivă, în funcţie de care dintre interlocutori se simte mai ofensat de comportamentul „neconform" al celuilalt (vezi Anexa Conflict).

În această analiză conversaţională am încercat să dăm seamă atât de actualizarea limbajului în actele de comunicare, din perspectiva sociolingvistică şi a abordării *cultural studies*, cât de actualizarea şi configurarea permanentă a identităţii virtuale a utilizatorilor, prin intermediul acestor acte. Amintindu-l pe W. Bright, Ruxăndoiu şi Chiţoran vorbesc despre diversitatea lingvistică drept

concept-cheie al sociolingvisticii. Această diversitate, în cazul nostru, reprezintă paleta largă atât de modalități de abordare a partenerei, de către utilizatorii-inițiatori, cât și diversitatea lingvistică și de „proiect de comunicare". Diversitatea, în contextul analizei realizate asupra conversațiilor pe chat ni s-a relevat drept aflându-se într-un raport particular cu aspectele personale, dar și cu specificul chatului, descris aici drept „regim".

7. *Tour de parole* versus flux bidirecțional nestructurat

Catherine Kerbrat-Orecchioni, în *L'analyse des conversations*, consideră că „Toute conversation implique une série de négociations". Orice conversație implică o serie de negocieri, printre care negocierea „locurilor" interacționale, în special când unul dintre locutori contestă rolul de principal gestionar al *tour de parole* al celuilalt. De asemenea, negocierea se poate purta la nivelul „contractului comunicațional", al genului conversației, al scenariului global, al alternanței „schimbului de cuvinte", al subiectelor de conversație, al adecvării semnelor produse, etc. Dintre elementele supuse negocierii constante în cursul unei conversații obișnuite, câteva merită discutate cu privire la conversația pe chat.

Astfel, pe chat, contractul comunicațional este unul aparte, lipsa de echilibru dintre așteptările participanților la discuții fiind subiect de negociere continuă a contractului. Punerile la punct, ruperile de ritm, închiderile bruște se datorează evaluării deficitare de către cei doi locutori a contractului. Locutorul masculin are, de cele mai multe ori, o așteptare deghizată care, pe măsură ce devine transparentă pentru interlocutoare, o face să reevalueze cadrul în care se desfășoară conversația. La limită, chatul este locul unde interlocutorii își negociază, permanent, propria lor viziune despre ce așteaptă de la chat, dar și de la o conversație sau o relație, pe măsură ce-l folosesc.

Pe de altă parte, alternanța „schimburilor" (*tours de parole*) este semnificată diferit față de conversațiile orale, față în față, unde problema negocierii se pune din perspectiva „cine întrerupe pe cine", care e politețea și cum se negociază rolurile. Pe chat, întrucât comunicarea în paralel și modul încrucișat de aruncare a replicilor permit o mai mare flexibilitate a „canonului", problema reală se pune din perspectiva economiei schimburilor de replici: nu abundența interesează, ci lipsa reacției. În mod obișnuit, lipsa de răspuns a interlocutorului poate fi interpretată diferit, totuși, până ce locutorul nu primește confirmarea, va tinde să creadă unul dintre cele câteva scenarii defavorabile sieși – ori interlocutorul-toarea este prins-ă într-o conversație mai interesantă, ipoteză care duce la scăderea stimei de sine, ori e prins-ă în mai multe conversații interesante sau „a uitat de mine". O altă „lectură" subiectivă și posibil falsă este legată de coincidență și secvențialitate: interpretarea sincopei, a pauzei de comunicare ca fiind corelată cu ultima replică sau temă. Aceste interpretări eronate (sau care se dovedesc eronate până ce apare explicația) se datorează, credem, unei multitudini de factori *online* și *offline*, majoritatea fiind legați de perceperea corectă a limitelor dispozitivului, dar și de proiectul de comunicare și timpul-limită al unor utilizatori, de stresul situației ambigue („sunt la servici și a intrat șeful", „dacă tastez mai mult-mai tare-mai repede se trezește soția"), de activarea rapidă a comportamentelor pasiv-agresive, ale persoanelor care au o anumită „buclă" de analiză a non-răspunsului ca fiind o jignire personală, o încălcare a unui contract niciodată statutat în clar, între cei doi utilizatori (M cu proiect + F), cum că acceptarea din partea F de a conversa cu M duce cu necesitate la „concretizare" (în funcție de script).

La nivelul „scenariului global", în timpul unei conversații se produc niște reașezări. Dacă vom lua drept tipică acea conversație în care inițiatorul are o așteptare de tip conversație-erotică-cu-finalizare (cu webcam sau nu), scenariul după care trebuie să decurgă conversația este încălcat în permanență de realitatea diversă. Variațiunile sau abaterile despre care vorbeam mai sus pot fi sancționate de inițiator (prin insistența de a i se răspunde la

întrebare sau prin agresivitate la îndepărtarea de scenariul necesar satisfacerii fanteziei). Reaşezările despre care vorbeam sunt determinate de sporirea, rând cu rând, a informaţiilor despre interlocutor-interlocutoare; acest lucru produce, în funcţie de capacităţile cognitive proprii, o imagine tot mai rafinată şi mai precisă sau tot mai stereotipată despre Celălalt. Un exemplu de conversaţie atipică, dintre două femei, una încercând să o abordeze pe cealaltă cu o aşteptare homosexuală *dominatrix*, cealaltă parând în continuu, de o manieră aproape agresivă. Strategia de deturnare a discuţiei de către utilizatoarea F este interpretată ca fiind o abordare masculină ascunsă:

F-L: buna seara
F: buna
F-L: viviana din arad
F-L: 42 ani
F-L: tu?
F: de ce ma intrebi?
F-L: sa stiu cu cine vb
F: pai si crezi ca virsta si locul descriu cel mai bine o persoana?
F-L: ok
F-L: scuze
F: eu, de exemplu, te-as intreba ce studii ai
F: dar as gresi, ca nici alea nu sint relevante
F-L: eu cred ca esti un tip
F: poti crede ce vrei
F: realitatea e ca gresesti
F: dar nu-mi bat capul sa te contrazic
F: pentru ca nu ma interesezi

Deşi majoritatea utilizatoarelor F cu orientare homosexuală au, în nick sau în profil, indicii referitoare la orientarea lor, ele încearcă să "agaţe" (prin conversaţie) alte utilizatoare care au orientare evident heterosexuală, insistând, în ciuda refuzului. Totuşi, faţă de utilizatorii M heterosexuali care au drept temere supremă să nu ajungă în situaţia de a conversa cu un bărbat cu nick de femeie, femeile se dovedesc uşor mai flexibile, neavând o temere atât de puternică.

*

La modul global, activitatea de pe chaturi poate fi comparată cu activitățile din *offline* de agățare, dintre oameni aflați în același loc (fizic) – unele interacțiuni au succes, adică duc la interacțiuni mai apropiate, care implică mai mult decît nivelul verbal sau duc la interacțiuni ulterioare, iar altele nu au succes. Dacă în *offline* definitorii, pentru ca interacțiunea să apară, sunt mai mulți factori (aspect, vestimentație, comportament sau lucruri inefabile, instincte, presentimente, etc.), în *online* singurele lucruri care pot atrage într-o primă instanță sunt nickname-ul și profilul utilizatorului. Ulterior, se prin răspunsul dat la „enunțul de deschidere" și prin continuarea conversației, între cei doi are loc un proces de „reașezare" a imaginii despre Celălalt, prin cernerea indiciilor care vin în flux continuu dinspre unul spre celălalt, prin analizarea continuă a discursului Celuilalt și prin compararea cu discursul ideal, scriptat.

8. Identitatea virtuală: *nick*-ul ca mod de construire a *personei online*

Spre deosebire de rețelele sociale, mai noi în spațiul virtual decât chaturile, pe chat nu există posibilitatea construirii unei identități (unui *profil*) prea complexe: nu e loc de fotografii, nu poți vedea rețelele de prieteni ai userului; singurul istoric al persoanei este un grafic cu zilele anului, pe care, dacă utilizatorul (M+F) nu știe că-l poate ascunde, cei care vor să afle mai multe despre el-ea pot vedea cât de des a intrat pe chat. Construirea sinelui virtual începe – dar nu se termină – cu nick-ul.

Pe chat, nick-ul are atât o funcție identitară, cât și una cu valoare funcțională. În măsura în care userii de chat erotic se simt definiți în egală măsură de numele pe care și-l aleg și de *preferințele sexuale*, vor încerca să aglutineze aceste două aspecte și-și vor construi o *persona* care seamănă mai degrabă cu numele unui magazin, decât al unui om (*bi4cupluri:* „Eu sunt bi și caut cupluri"). Astfel, proporția, printre useri, a celor care-și pun nick-uri neorientate spre propriile interese pe acel chat și cei care

aleg ca nick propriul fetiş sau parafilie este în defavoarea acestora din urmă (aprox. 80–20%, din analizarea conturilor de utilizatori).

Nick-urile de pe chat pot fi clasificate astfel:

a. nume sau nume combinat cu vârsta-cifre; construcţii ideale în plan strict sexual;
b. construcţii ideale în plan personal;
c. construcţii ideale în plan social, de validare socială (de ex, bmw24);
d. construcţii care indică proiectul de comunicare şi aşteptările de la partenera de discuţie;
e. nick-uri non-identitate (care transmit, şi ele, ceva despre user, şi anume o atitudine je m'en fiche-istă: namnume, introducetinume, etc.). Construcţiile ideale în plan personal şi social le-am adunat sub eticheta „construcţie identitară complexă", vezi Anexa N.

Gestionarea personei virtuale, însă, nu este o necunoscută pentru toţi oamenii care frecventează chaturile. Există utilizatori care-şi calculează cu atenţie cuvintele pe forumuri, care-şi construiesc identităţi alternative care să nu se intersecteze în niciun punct cu cea oficială din *online*.

9. Conversaţia care instituie relaţia

O preocupare intensă, în rândul cercetătorilor care folosesc analiza conversaţională pentru a da seama de modificările rutinilor de comunicare interpersonală, în corelaţie cu tehnicile de comunicare, este aceea de a stabili ce a fost mai întâi: conversaţia sau relaţia? Dacă în trecut, înainte de telefon, minitel, telefon mobil şi Internet, cu toate formele sale, părea că relaţia determină comunicarea şi că elementele pre-existente actului de comunicare, elemente ce ţin de relaţie, vor modela conversaţia, acum cercetătorii sunt gata să accepte că noile tehnici de comunicare au schimbat radical situaţia: într-o primă instanţă,

pare că se respectă presupoziția valabilă înainte de IT&C: cadrul exterior al comunicării, dispozitivul în interiorul căruia aceasta apare, își pune amprenta asupra conținutului (*media is the message*, dar nu doar atât), pentru ca, ulterior, conversația să creeze (sau nu) relația. Cel puțin în ceea ce privește conversațiile „în orb", între necunoscuții de pe un chat, această presupoziție este cu necesitate adevărată. Pornind de la Goffman, care încerca să explice gestionarea stării de intimitate sau a distanței dintre oameni în corelație cu instaurarea unei „état des parole" și trecând prin Maynard și Zimmerman (1984:302), analiza conversațională, alături de alte forme particulare de cercetare din perspectiva etnometodologiilor, au insistat asupra „formulării" discursive a relației dintre doi oameni care conversează. Maynard și Zimmerman (1984:302, apud Louis Quéré, 259) afirmă, chiar, că „starea relației dintre niște oameni (...) se bazează pe o gamă de comportamente, incluzând aici și vorbirea".

Este interesant că în special două aspecte ale relației sunt, cu precădere, abordate de utilizatorii chaturilor, acele două aspecte considerate fundamentale și de natură să o definească, și anume: cunoașterea reciprocă și proximitatea spațială. Pe modelul ASL (age-sex-location) – triada de informații schimbate la începutul majorității conversațiilor de pe mIRC – care instaura deja rutini conversaționale într-un spațiu pe atunci nou (sfârșitul anilor '90 în România) și ne-analizat decât recent prin cercetări de psihologie, sociologie, lingvistică, cultural studies, și utilizatorii chatului analizat de noi aici tind să se înscrie în același tip de comunicare inițială de definire de sine și de stabilire a granițelor personale, precum și a granițelor relației. Vom vedea, în cele ce urmează, că aproape fiecare conversație presupune o definire continuă a granițelor, alături de încercările de costruire a sinelui – conversațional, într-o primă instanță și *offline*, ca efect pe termen lung.

*

După analizarea a câteva sute de conversații avute sub trei „profiluri" diferite (pentru a oferi stimulare prin nume pentru virtual toți userii masculini), conversații orientate și interviuri în profunzime în aceeași formă canonică a „conversației pe chat", diferind de cele orientate asumarea statutului de cercetător și aprobarea, din partea utilizatorului sau utilizatoarei, continuării conversației, cu răspunsuri la întrebări), fără o cercetare cantitativă care să producă procente, am identificat următoarele **strategii (verbale) de "agățare" în spațiul virtual al camerei de chat:**

– Salutul simplu: *"buna"* – folosit în special de către userii timizi, leneși sau lipsiți de imaginație. Oricum, utilizatori mai degrabă pasivi decît activi. Cei care, dacă primesc un răspuns la fel de banal și lipsit de atractivitate după mai mult de un minut, pot să decidă chiar că nu-i interesează conversația. Poate da indicii regionale (*servus, ciao*) sau de relaționare (*salut*, cel mai neangajant agățament): *bună, salut, sal, salutare, hi, servus, ciao.* În lipsa unui răspuns, asta e tot ce rămâne în fereastra privată de comunicare.

– Salutul simplu urmat la scurt timp de o întrebare sau altă formă de continuare a conversației: "*buna/ce faci*" – denotă un grad mai mare de interes și o mai bună asertivitate, indică o personalitate mai dinamică și dispusă și la divagații (cu o mobilitate logică și lingvistică ceva mai mare). Adesea, lipsește semnul întrebării, lucru care poate fi interpretat în mai multe feluri (necunoașterea "secretului" tastei shift, transformarea formulei *buna-ce faci* într-o afirmație, o modalitate rapidă de intrat-în-vorbă, etc.)

– Formula neutră *"deranjez?"* – preferat de oamenii simpli („cumsecade", caracteristică auto-atribuită de către un utilizator în cadrul unei conversații orientate în scopul cercetării), care operează bipolar (dihotomic) orice situație sau noțiune. Deși pare direcționată spre interlocutor, în ideea luării în calcul a dorințelor lui, ea nu

exprimă decît o convenţie, conversaţia ulterioară dovedind o totală lipsă de interes real faţă de partenerul de discuţie. Utilizatorul tip „Deranjez?" e conformist şi nu cade în capcana discuţiilor serioase, dramatice, nu agreează jocurile de cuvinte, salturile de la o idee la alta, schimbarea subiectului, el având o rigiditate în plus faţă de proiectul său. Îl deranjează şi întrerupe fără delicateţe conversaţiile despre lucruri exterioare, abstracte, le clasează sub numele peiorativ (pentru el) de „filosofie".

– Formula neutră *"Pot să te întreb ceva?"* – o încercare de a lua în seamă şi interlocutoarea. În fapt, după această întrebare care atrage o rată mare de răspunsuri (de unde şi deducţia că femeile detestă şi sancţionează abordarea „ca la piaţă", vezi conversaţiile de tip cerere-şi-ofertă), intervine întotdeauna o frază de altă natură, de obicei avîndu-l ca subiect principal pe utilizatorul M: *Ti-ar plăcea să mă vezi la web cam?* Deşi verbul este de obicei incluziv, participativ (ţi-ar plăcea), situaţia s-ar rezuma mai bine astfel: *Nu te-ar deranja prea mult să te uiţi puţin la mine şi să intri în jocul meu, să te prefaci că-ţi place, pînă „termin" şi eu? (*sau *„ca să mă simt bine şi eu").*

– Întrebarea directă, nemodulată, orientată strict pe interesul utilizatorului: *Dai web?*Acest "web" înseamnă mutarea în alt dispozitiv, cu cameră web; scriptul interior al utilizatorului este rigid, la nivelul aşteptării pe termen scurt (mutarea în IM), iar după această îndeplinire a primului obiectiv nu mai este urmată de aşteptări scriptate.

– Formule-standard, orientate după parafilia-obsesia-fetişul utilizatorului: *Ai vrea sa ma bati la fundul gol?*

Există şi utilizatori care nu au o strategie fixă, ci care acţionează spontan, după evaluarea, conştientă sau inconştientă, a următorilor factori: numele utilizatoarei de care este interesat, istoricul ei pe chat, profilul ei care poate verificat şi care poate

cuprinde diferite informaţii (vîrstă, zodie, frecvenţa pe chat, ultimele replici de pe canalul public, intervenţii pe forum, comentarii la textele de pe site-ul asociat chatului, etc.). În plus, dacă utilizatoarea are şi texte scrise pe site-ul general (aşa-numitele „fantezii", în fapt, bucăţi de proză – mai des – sau poezie – mai rar şi în general specifică utilizatorilor M – cu tentă erotică sau porno), ea va fi cu atât mai râvnită, simpla logare aducându-i nenumăraţi parteneri potenţiali de conversaţie.

În general, dat fiind faptul că utilizatorii îşi aleg un nume care este în conformitate cu o anumită structură a personalităţii, preferinţele, cel puţin pentru un prim contact, se coagulează după nume. În funcţie de ce activează în ei numele pe care le citesc pe lista în continuă derulare în partea dreaptă a ecranului, vor fi atraşi sau nu de o utilizatoare sau alta. Evident, uneori numele nu reflectă decât o coincidenţă sau o întâmplare, iar atunci conversaţia stă, cel puţin în prima sa parte, sub semnul nereuşitei sau al confuziei hazlii. De exemplu, utilizatoarea *Lolita* ne-a explicat că ei îi place Nabokov şi cartea sa, Lolita, dar că nu se simte o „Lolită" – totuşi, este abordată ca atare de utilizatori, care o investesc mental cu caracteristicile personajului cărţii. La fel, *Luana* este luată de unii drept un personaj dintr-un film erotic, cu atribute marcate, iar identitatea noastră, sub care am desfăşurat marea majoritate a conversaţiilor, *Virtuallia*, este lecturată adesea drept „Lia-cea-căreia-îi-place-cyber-sexul", deşi codarea noastră a fost mai aproape de „Virtual-land", ţara virtuală.

*

Ce este interesant, din perspectiva succesului unei conversaţii – aşa cum este el definit de utilizatori – este diferenţierea pe genuri. Dacă am putut descrie tipurile de utilizatori M în funcţie de proiectul de comunicare, nu putem descrie şi utilizatoarele F din aceeaşi perspectivă. Din discuţiile noastre orientate ele sunt în general persoane singure sau care se simt singure într-o relaţie şi care au nevoie de comunicare (într-o

proporţie mult mai mare decât utilizatorii M, femeile se află în această situaţie în proporţie de 70–75%, restul fiind „dependente". Pentru a face această afirmaţie am analizat componenţa listei de utilizatori, în momente diferite ale zilei şi în sezoane diferite şi am constatat că aproximativ una din patru utilizatoare se regăseşte constant sau permanent pe listă. Totuşi, pentru a proba dependenţa am avut nevoie şi de interviuri în profunzime – care ne-au relevat aceeaşi situaţie, existenţa unei „probleme", definite în câteva cazuri drept „dependenţă". În două din patru cazuri definite ca „dependenţă", este vorba de nevoia de „comunicare şi contact uman", într-unul este vorba de „conversaţii ca relaţii de putere", în care utilizatoarea şi-a dezvoltat o abordare agresivă şi inteligenţă de umilire a interlocutorului M pe care-l concepe drept inferior, abordare care vrea să răstoarne raportul de putere din căminul conjugal sau din relaţia de conlocuire cu familia-părinţii, iar un caz din patru este auto-definit drept „dependenţă de sex" (nimfomanie asociată, câteodată, cu exhibiţionismul, alteori, cu alte parafilii, tratată ritualic prin sesiuni de cyber sex).

De notat că scopurile celor care intră în astfel de camere de chat se întind pe o mare plajă, acoperind o mare varietate de nevoi umane – de la plictiseală, lipsă de contact uman, la întărirea stării de bine în real prin buna stăpânire a situaţiei în virtual. De la un interes moderat pentru o posibilă viitoare relaţie adulterină până la o obsesie fetişistă sau o compulsie patologică. De aceea, toate afirmaţiile vor fi valabile pentru categoriile de mai sus (categorii de proiecte, de utilizatori, de comportamente) doar într-o anumită proporţie, comportamentele individuale variabile putând apărea oricând.

Aşadar, din perspectiva matricei de comunicare, toate proiectele de comunicare posibile, ale utilizatorilor (bărbaţi şi femei), generate de motivaţiile de accesare a dispozitivului, împreună cu elementele identitare actualizate prin fiecare conversaţie, alcătuiesc o matrice a acestui univers în mic. Identificarea rolurilor pe care şi

le asumă utilizatorii sau în care sunt împinşi ei-ele de către Celălalt este o sarcină dificilă, dincolo de categoriile fundamentale, rol activ-rol pasiv, rol agresiv-rol împăciuitor, rol rigid-rol creativ – însă putem creiona, din proiectele identificate mai sus, matricea şi fără ajutorul acestor roluri.

10. Analiza conversaţională: aspecte multi-disciplinare ale comunicării pe chat

"Analiza conversaţională reprezintă studierea de interacţiuni naturale, vorbite şi înregistrate" (Ian Hutchby şi Robin Wooffitt, Conversation Analysis, Polity, 2008). Scopul studierii acestor interacţiuni este acela de a descoperi modul în care participanţii se înţeleg unii pe ceilalţi şi-şi răspund, accentuând asupra secvenţelor de acţiune astfel generate.

În ceea ce priveşte chatul, ca dispozitiv online de comunicare prin excelenţă conversaţional, deşi aspectul „oral" lipseşte, nu ne împiedică să considerăm aceste interacţiuni dialogice scrise drept „conversaţii". Ce este interesant este că tehnologia care permite ca rândurile scrise de utilizatori să apară pe ecran într-o anumită succesiune punctată de un ritm propriu fiecărei conversaţii vine în sprijinul conceptului de *turn-taking / tour de parole*. Din această perspectivă, o conversaţie scrisă online seamănă destul de mult cu transcrierea unei conversaţii orale, cu menţiunea că, de obicei, la translatarea mesajului de pe un canal (aparatul fonator) pe altul (scrisul), se produc alterări considerabile de alegeri morfologice, de sintaxă şi chiar semantice.

Evident, forma „canonică" a unui dialog, simplificată la maxim (în care cei doi actanţi vorbesc pe rând câte un enunţ, sunt atenţi unul la celălalt şi empatici) nu poate fi întâlnită nici în *offline*, nici în *online*, ea nefiind altceva decât un cadru de analizare a abaterilor de la ea. Specificul conversaţiilor, analizat în medii diferite, în situaţii de comunicare diferite sau pe canale

diferite, între interlocutori aflați pe aceeași treaptă sau cu roluri diferențiate, este abaterea pe o direcție sau alta, iar comunicarea prin chat este o astfel de instanță despre care se poate spune că a creat deja un model conversațional, mai stabil, în abaterile de la modelul ideal sau „canonic" al comunicării dialogice, decât multe alte instanțe precise și repetabile.

10.1. Grice: conversația și maximele sale. Principiul cooperării – indiciu al succesului

Un prim aspect, vizibil și productiv, în conversațiile *online*, este aplicarea într-o prea mică măsură a „maximelor conversaționale"; conversațiile pe chat, dar și pe messenger sau în alte dispozitive de comunicare în timp real, pot fi definite drept haotice, ne-conforme, din toate cele patru perspective subsumate sub numele de „maxime" (Grice, 1975). Putem analiza conversațiile din corpusul nostru și din perspectiva „principiului cooperării" al lui Paul Grice; vom observa că, din nou, acest principiu este utilizat de o manieră particulară: aici, însă, funcționează în măsura în care percepția pe care o are fiecare interlocutor despre celălalt este consecventă cu așteptările, generând dorința de a continua conversația. Vom observa, din conversațiile prezentate aici, că nici maxima cantității, nici maxima calității – prin atitudinea general asumată, „pe chat nimeni nu spune adevărul" (despre sine) – nu pot fi identificate decât arareori. Cea care presupune o legătură strânsă cu specificul chatului este „maxima de relație" sau de pertinență: cu cât o conversație este mai lungă, cu atât sunt mai mari șansele ca cei doi interlocutori să fi făcut mai mari eforturi pentru a-și adapta discursul în două direcții: a-l respecta pe partener, oferindu-i răspunsurile și informațiile solicitate și a reuși, în același timp, să-l cunoști și să-ți urmezi propriul proiect.

Astfel, în funcţie de trăsăturile personale ale utilizatorilor (pe axe precum debit verbal, nerăbdare, atenţie la celălalt, empatie) vom putea avea conversaţii echilibrate sau dezechilibrate, în care raportul rândurilor scrise de cei doi utilizatori poate fi de tipul (ideal, cel descris mai sus ca aflându-se la intersecţia nevoilor şi intereselor de comunicare ale ambilor interlocutori, unde raportul este de 1:1) 1:2, 1:3 sau chiar mai dezechilibrat (vezi majoritatea conversaţiilor date ca exemplu sau analizate). Nu negăm că şi în conversaţiile „reale", faţă în faţă, pot apărea dezechilibre, însă modul de auto-reglare datorat aspectelor non-verbale, în aceste conversaţii, face ca raportul să nu fie atât de flagrant. Iar dacă în conversaţiile „reale" persoana care vorbeşte prea mult sau inundă interlocutorul cu cuvinte este corectată prin mijloace non-verbale (plictiseala arătată făţiş, enervarea, pierderea contactului vizual), în *online* pârghiile sunt modificate. Ele sunt legate în special de coduri – cu cât un utilizator va stăpâni mai mult codul, cu atât sunt şanse mai mici ca interacţiunea să se termine în conflict.

10.2. O "teorie" a haosului conversaţional

Comunicarea scrisă, în timp real, prin intermediul chatului, are drept caracteristică posibilitatea de a reveni, de a suprapune rândurile de conversaţie, de a nu respecta faptul că o anumită direcţie a conversaţiei pare a fi depăşită – se instituie, la modul general, premisele unui „haos comunicaţional". Aceste „haos" este asumat, îmblânzit în unele conversaţii, iar împletirea celor două discursuri într-o conversaţie ordonată reprezintă un indiciu al reuşitei adaptării şi ajustării reciproce a două individualităţi şi proiecte de comunicare.

Din perspectiva tipurilor de interacţiuni, vom remarca, în urma analizei noastre, că predomină perechile adiacente de interacţiuni tranzacţionale *ofertă-refuz*, cu observaţia că majoritatea „ofertelor", identificate mai sus drept „urmărirea rigidă şi

inflexibilă a proiectului de comunicare", reprezintă, în fapt, niște cereri imperative. Inexistența marjei de negociere este cea care face ca aceste oferte să fie refuzate din start, fie prin lipsa răspunsului, fie printr-un răspuns negativ. Unele dintre aceste interacțiuni – pe care am putea să le considerăm ratate – degenerează în milogeală, polemici, injurii, în funcție de gradul de frustrare personală al utilizatorului refuzat la rând de toate utilizatoarelor. Anonimatul este, pe chat (ca și în alte forme de comunicare online, precum forumul, comentariile din josul articolelor, etc.), un factor favorizant pentru dezlănțuirea agresivității utilizatorilor, iar, spre deosebire de celelalte forme de comunicare citate, lipsa moderării sau a cenzurării de orice fel este compensată printr-un buton de „blochează utilizatorul". Agresivitatea și caracterul ofensiv pot fi contracarate, întrucât e vorba de o comunicare interpersonală, printr-un astfel de instrument categoric și definitiv. Vom duce analiza mai departe și, într-un mod speculativ, vom afirma că aceste conversații constituie încercări de instituire a unei relații de putere – iar comportamentele de refuz reprezintă un semnal al neacceptării relației.

Cum afirmam și mai sus, surprinzător este faptul că chatul erotic (cel puțin fantezii.com) este un loc al unei comunicări în care rolurile de gen atribuite în societățile patriarhale sunt acceptate ca premisă inițială – utilizatoarele nu vor iniția o conversație privată decât în două situații posibile: a. Dacă au o orientare homosexuală (și vor aborda, în consecință, tot o femeie, recognoscibilă după două pârghii, nick-ul ales sau textele ficționale scrise pe site-ul principal, spre care are acces printr-un instrument special) și b. Dacă îl cunosc pe utilizatorul respectiv, fie din *online*, fie din *offline* (cu precizarea că nu vor avea o conversație tipică, cerere-răspuns sau urmărirea unui proiect de comunicare – nici unul din ei, întrucât i. Succesul comunicării inițiale dintre doi utilizatori necunoscuți îl reprezintă mutarea în alt dispozitiv, mai generos (messenger, skype, etc.) audio și video și continuarea relației acolo și, eventual, *offline* și ii. Lipsa

succesului primei interacţiuni duce la închiderea posibilităţii de comunicare între respectivii utilizatori, cel puţin până măcar unul dintre ei uită că a mai „vorbit" cu celălalt. Această acceptare iniţială a rolurilor de gen poate fi citită şi ca o absorbire a rolului pasiv al femeii din motive de comoditate, confort psihologic pe mai multe planuri, siguranţă (cel puţin la nivel psihologic). Dimpotrivă, pe un chat pe care predomină bărbaţii (într-un raport invers proporţional celui din *offline*, sunt aproximativ 60% bărbaţi şi 40% femei în orice moment, indiferent de numărul de utilizatori), strategia lor activă – indiferent că pare/este şi agresivă – se datorează, economic vorbind, maximei „raritătii resursei".

Alte perechi adiacente folosite sunt întrebarea-răspuns (cu acceptarea chestionarii), întrebare-parare a ei (în situaţiile de chestionare a autorităţii interlocutorului).

10.3. Criterii de selecţie – criterii de continuare sau de întrerupere a comunicării din perspectiva competenţelor comunicării

Deşi sună didactic şi academic, criteriile conform cărora partea iniţial pasivă (F, feminină sau aparent feminină, adică interlocutoarea F decide să continue sau nu conversaţia sunt chiar competenţele interlocutorului iniţial activ M: *competenţa lingvistică, competenţa socio-culturală, competenţa generică, competenţa enciclopedică* (cel mai puţin importantă într-o primă instanţă). Este adevărat că selecţia este adesea inconştientă şi este la fel de adevărat că, pe măsură ce coborâm pe scara socială şi profesională, aşteptările sunt diferite. Totuşi, femeile intervievate au răspuns adesea că apelanţii lor sunt neciopliţi, agresivi, că nu ştiu să scrie (corect), că sunt proşti, că sunt maniaci sau „obsedaţi", când au fost întrebate care sunt motivele pentru care decid să nu-i mai răspundă câte unui utilizator de chat. O singură persoană a afirmat că i-a răspuns unui iniţiator pentru că „parcă" îşi amintea că mai vorbiseră şi „parcă" îi plăcuse de el.

Competența generală de comunicare a celor doi utilizatori prinși într-o temporară diadă, care cuprinde dimensiunea referențială (cunoașterea domeniului, e.g., înțelegerea și acceptarea modului de funcționare a chat-ului și Internetului în general), dimensiunea situațională (cel mai adesea nerespectată în cazurile de eșec comunicațional) și dimensiunea textuală (capacitatea logic-lingvistică de adaptare a discursului la dorința de exprimare), dă măsura succesului actului. Nu trebuie neglijate încă două aspecte: fiecare dintre părțile unui act de comunicare poate fi prinsă, simultan, în alte câteva activități, fie de comunicare tot pe chat, fie profesionale, familiale sau de divertisment. Din zecile de stimuli, este de ajuns ca unul să disoneze pentru ca unul dintre interlocutori să interpreteze greșit un aspect al comunicării și să decidă să se retragă. De exemplu, o tăcere prelungită care poate fi cauzată de un blocaj pe canal sau de o absență din online a partenerului, motivată din *offline*. Un cuvânt scris greșit, o abreviere interpretabilă, o expresie cu mai multe sensuri, o cerere considerată inacceptabilă, un comportament prea agresiv. Din partea inițiatorilor, motivele de retragere dintr-o conversație inițiată de ei (indiferent de cine e întreținută ulterior – acest aspect se vede, simplu, după: numărul de linii scrise de fiecare, proporțional, lungimea frazelor, lungimea cuvintelor folosite) sunt:

- partenera inteligentă, percepută ca superioară lor (există indicii în comunicare care denotă diferența de educație, așteptări, nivel – cel mai adesea, inițiatorii care se simt amenințați de inteligența interlocutoarei vor avea reacții verbale agresive, le vor minimaliza sau jigni);
- partenera „obraznică": nu se complace sau nu acceptă rolul pre-hărăzit sau scriptat (în special de către partenerii mono-maniacali, care intră pe chat având un scop precis în minte);

– partenera „obtuză", care „se prinde greu" – e greoaie sau pur şi simplu „proastă", scrie greu şi încalcă aşteptările iniţiatorului de gratificare imediată a nevoii sale presante;
– partenera „Gică-contra"; orice rând, replică va fi contestat, negat, negociat, anulat de interlocutoare;
– partenerea „ofiţer SECU" sau „jandarm" (sindromul ziaristei).

[Toţi termenii dintre ghilimele reprezintă descrieri de-ale utilizatorilor M; i-am păstrat datorită plasticităţii lor.]

10.4. Indicii agresivităţii în conversaţia pe chat

Evaluarea, din partea utilizatorilor, a ce îi deranjează la interlocutor în termeni de "senzaţie de agresare" (indiferent de gen, clasificare realizată ca urmare a interviurilor în profunzime), a condus la rezultate diferite, în funcţie de aşteptări. Astfel, iniţiatorii cu proiect rigid s-au simţit agresaţi de interlocutoarele care încercau să le pareze intenţiile şi să deturneze conversaţia prin strategii de divagare, prin ironie sau chiar prin tăcere (percepută adesea drept agresivă, în fond, o anihilare a interlocutorului sau o ignorare a lui). Dacă privim logarea pe un chat drept o căutare a atenţiei din partea unui posibil interlocutor de sex opus sau care să poată fi asimilat ideii de partener erotic-sexual, atunci ignorarea din partea celorlalţi este frustrantă şi poate fi resimţită ca agresivitate a mediului faţă de individ.

Iniţiatorii care căutau conversaţii stimulative intelectual, întrucât aveau mai multe instrumente de evaluare a identităţii virtuale a posibilelor interlocutoare, au găsit cele mai puţine situaţii în care s-au simţit agresaţi (unul dintre ei, de fluxul verbal de nestăvilit al interlocutoarei, altul, de cantitatea de emoticonuri şi semne de punctuaţie, pe care a caracterizat-o drept „isterică").

Iată câţiva indici ai agresivităţii (ce ţin de maniera de comunicare, şi nu de intenţie sau de conţinutul acesteia) de ambe părţi:

- pondere mare a întrebărilor, cererilor, direcționărilor prea rigide a conversației conform „scriptului" interior rigid;
- continuarea mult prea des a ideilor partenerului în timp ce acesta-și expune mai stângace sau prea lent parcursul mental (câteodată, ca urmare a lipsei de stăpânire a dispozitivului);
- pondere mare a semnelor de punctuație
- pondere mare a emoticonurilor ambigue și mai puțin uzuale, la care interpretările pot fi și negative;
- tastarea cu litere capitale (considerată indice al țipatului, strigatului la interlocutor, în fapt, folosită de obicei din lipsa de cunoaștere a cutumei sau din necunoașterea tastaturii și a butonului CAPS LOCK).

Este relevant, pentru analiza noastră, că situațiile de comunicare cel mai des întâlnite sunt conversațiile care nu au "succes" – nu duc niciunde – *interacțiuni inegale și dezechilibrate*, datorate unei discrepanțe pe toate palierele de competență de comunicare. Dacă discrepanța se produce pe palierul competenței lingvistice, partenerul mai critic sau mai conștient de limbaj va tinde să corecteze, chestioneze sau să interpreteze, mai mult sau mai puțin evident, mărcile lipsei acestei competențe.

O altă competență de comunicare care poate produce conversații asimetrice sau conflictuale este cea socio-culturală. Diferențele în acest plan se simt în special în "ancorarea" conversației. O prea mare auto-centrare, fără niciun grad de referențialitate la altceva, este idealul, pe Chat, dar situația aceasta ideală așteptată de partenerul inițiator al conversației, centrată pe scop, produce frustrări adesea în celălalt partener. Pe de altă parte, ce diferențiază cu adevărat partenerii într-o conversație pe chat este competența generică de comunicare. Întrucât chatul nu și-a definit încă niște norme, precum alte forme

de comunicare, regimul chatului fiind înțeles aproape la nivel individual și deci, diferit – acest lucru generează, din nou, o frustrare din partea celui care e mai sensibil la aspectele formale sau de politețe a comunicării.

Astfel, întrucât unii dintre inițiatorii M nu realizează că, în bara orizontală care adăpostește ferestrele de conversație private, pe care orice utilizator le deschide-activează succesiv când vrea să interacționeze cu unul sau altul dintre interlocutori, începe un număr limitat de conversații, iar odată acest număr atins, celălalt nici nu mai are cum să știe câți posibili interlocutori "stau la rând", încercările insistente de conversație ale celor care n-au apucat să ajungă pe primele 5–6 locuri devenind, adesea, agresive. Această strategie, bazată pe "a ajunge primul la țintă", este cantitativă – iar diferența dintre succesul proiectului de comunicare propriu și insucces nu stă, adesea, în folosirea de strategii cantitative (bazate pe a fi primul, a fi insistent, a-ți forța interlocutorul să te bage în seamă), ci pe strategiile calitative, care, însă, am demonstrat că sunt incompatibile cu "proiectul de comunicare rigid".

10.5. Succesul conversației: maxime, coduri și aspecte socio-lingvistice

Conversațiile care tind să nu ducă spre succes – din perspectiva proiectului de comunicare al inițiatorului M al ei – sunt dezechilibrate: "inițiatorul" insistă, pentru a obține de la interlocutoare ceva, dar tot ce obține, în unele cazuri, sunt răspunsuri monosilabice sau non-răspunsuri (răspunsuri evazive):

Sexin3: pot s/ te intreb ceva?
F: da.
Sexin3: ce parere ai de sexul in trei?
F: n-am nici o parere.
Sexin3: dar ti-ar placea?
F: nu neaparat.

Dublarea negatiei, după expunerea de către inițiatorul conversației a temei sale centrale, este indicatoare a respingerii de către celălalt partener, a întregii teme – deși inițial primul „răspuns" era aparent pozitiv. Tot la fel de evidentă este relativa închidere a „partenerei", care nu oferă nimic, are o poziție pasivă care poate deveni agresivă când se va simți agresată la rândul ei, în sistemul de valori, de atitudinea interlocutorului Sexin3 față de viața de cuplu (continuarea conversației):

Sexin3: dar ce ti-ar placea?
F: nu stiu. mai multe chestii.
Sexin3: si sunt si eu pe acolo?
F: dah... nu. normal ca nu. nu te cunosc inca.
Sexin3: pai sa ne cunoastem. eu sunt Paul, 28 din TM.
F: si ea?
Sexin3: Ea cine?
F: Cealalta. din sexin3.
Sexin3: nevasta-mea.
F: si ea unde e?
Sexin3: acum doarme.
F: si nu ti-e asa, putin... ?
Sexin3: nu, de ce... eaa e de acord.
F: it's not my thing.

În mod obișnuit (adică excluzând, de aici, excepțiile și accidentele), majoritatea conversațiilor între doi oameni necunoscuți, pe chaturile erotice:

- vizează un scop (o întâlnire în offline sau o direcție anume a conversației, asemănătoare serviciilor plătite de videochat erotic)
- presupun formularea uneia sau mai multor cereri din partea inițiatorului lor, în vederea atingerii scopului
- obțin răspunsuri cel mai adesea negative sau reacții-replici de închidere; rata de succes, conform așteptării sau "scriptului" este de aproximativ 1%. Majoritatea încercărilor de conversație nu primesc niciun răspuns.

– pornesc de la premisa ascunderii adevărului despre identitatea proprie sau măcar de la prezentarea selectivă a informațiilor personale. Ambii parteneri de conversație pornesc de la această premisă, iar asumarea ei diferită de cei doi interlocutori duce la strategii diferite de comunicare.

*

Deşi conversaţiile pe chat sunt, la modul ideal, în viziunea iniţiatorului, nişte schimburi comunicaţionale (de „cooperare conversaţională"), ele trebuie neapărat să treacă prin latura „relaţională". Pentru a convinge o posibilă parteneră să intre în jocul lor, iniţiatorii trebuie să joace jocul de-a „să ne cunoaştem mai bine" (interlocutoarele F au nevoie de comunicare, iniţiatorii M de conversaţii scriptate, orientate spre un scenariu care să fie urmat fidel, au nevoie doar de un „recipient" pentru fanteziile lor, câteodată foarte precise). Conversaţiile analizate pot fi rupte în nişte „secvenţe" (bucăţi cu o coerenţă semantică sau pragmatică accentuată). Comunicarea e orientată în avantajul propriei imagini de sine şi nu în detrimentul acesteia, de către ambii parteneri de discuţie, diferenţa între percepţia proprie şi felul în care fiecare din ei e perceput de celălalt ducând la ajustarea perpetuă a dorinţei de a continua interacţiunea. Pentru a exemplifica, vom prezenta două conversaţii diferite, între utilizatori diferiţi, în care greşelile gramaticale ale iniţiatorului îl determină pe celălalt interlocutor (de obicei, F) să încerce închiderea discuţiei.

În prima, o comunicare eliptică aproape acceptată ca normală pe chaturi o determină pe interlocutoare să forţeze nota şi să încerce să-i servească o lecţie iniţiatorului, adoptând aceeaşi strategie, însă extinsă până ce devine evidentă şi-l supune pe iniţiatorul M la eforturi suplimentare de decodare-descifrare, într-o linie diferită, intenţionată (datorată nu unei strategii de economisire a eforturilor proprii, ci unui "joc" creat pentru a-l confrunta pe interlocutorul M cu "reversul" abordării sale:

M: c fc??
M: sal

F: bn, m nrvz
M: pe cn?
F: p cn pt s eu
M: pe cn?
F: p tn
F: c st zgrct l vrb
F: s n s pt vb s
M: aha
M: tot e bun
M: de unde esti??
M: hai nu t mai zgarci la vb
F: pa tu ai inceput!
F: eu doar am vrut sa-ti arat cum e sa vorbesti asa
M: k
M: imi pare rau
M: de unde esti??
F: din bucuresti
M: ai de ma dragutza nu ai chef de vorba???
F: *ai de* insemna HAIDE, nu?
M: dap
M: sry
F: cool
M: si ce iti place pe site ul asta??
F: tu te-ai nascut in 87??
M: aha
M: e bun

Din aceeaşi strategie, a semnalării apartenenţei la două comunităţi de discurs diferite – sau a stăpânirii unor coduri diferite – diferenţa dintre cel elaborat şi cel restrâns fiind vizibilă în conversaţii ca o prăpastie cognitivă. După cum afirma şi John Fiske, „Din nefericire, distincţia dintre cele două coduri se potriveşte foarte bine diferenţelor de clasă din societatea noastră, iar acest lucru se întâmplă deoarece ne tentează să căutăm cauzele acestei distincţii printre factori precum clasa, educaţia şi inteligenţa" (p. 79). Chiar dacă Bernstein a introdus nişte explicaţii ale diferenţelor de cod corelând tipurile de relaţii sociale şi tipurile de comunitate lingvistică, şcoala *cultural studies* a ţinut să le ignore, preferând explicaţiile bazate pe clasă.

Totuşi, în contextul analizei comunităţii lingvistice a chatului, însuşi dispozitivul de comunicare, adică locul, utilizatorii şi regulile, este un factor constrângător în ceea ce priveşte alegerea unui cod restrâns. Din perspectiva sociolingvisticii, comunitatea de discurs de pe un chat ar trebui să adopte o unitate omogenă de discurs şi abordare, câtă vreme îşi concepe activităţile de chat dintr-o perspectivă omogenă. Totuşi, chatul este locul de întâlnire virtuală a unor oameni foarte diferiţi şi, după câte am văzut, cu „proiecte de comunicare" foarte diferite. Iar acest lucru permite variaţiuni importante atât la nivelul strategiei de comunicare, cât şi al codurilor alese. În consecinţă, există o serie de utilizatori – marginală şi atipică – care va adopta un cod elaborat („folosit mai degrabă pentru a exprima abstracţiuni, absenţe şi generalizări", faţă de codul restrâns, care „este mai potrivit pentru discursul cotidian, concret, pentru aici şi acum") (Fiske, 79). Această utilizare are atât o funcţie de semnalare a *diferenţei* – pentru găsirea unei partenere de discuţie adecvate statutului auto-perceput şi care, recunoscând codul, să-l reproducă la rândul ei şi să răspundă în consecinţă, cât şi, după discuţiile noastre cu doi utilizatori, o funcţie de validare a Eu-lui şi de auto-justificare a prezenţei pe acel chat. „Căutarea unei partenere DOAR de discuţie" este justificarea oferită de cei doi.

Un prim mod de semnalare a acestui cod elaborat este replica de început. Lungimea acesteia, corelată cu absenţa sau prezenţa scriptului (constatată de noi la analiză, însă imposibil de detectat efectiv la începutul conversaţiei, adică în timp real) indică, de obicei, un cod sau altul. Astfel, o conversaţie care începe cu „buna", urmat, eventual, după un oarecare interval de timp, de „ce faci", nemarcat drept întrebare, este un indiciu de eficienţă scăzută a comunicării, de folosire a unui cod restrâns şi un indiciu al lipsei de imaginaţie comunicaţională. Din contră, o conversaţie care se desfăşoară după cum urmează:

M: buna dimineata, necunoscuto, foarte ocupata deja?
M: nu mai e loc in preajma ta de un barbat matur si politicos?

va avea şanse mari de răspuns din partea partenerei. Măcar pentru că include şi varianta, punctul de vedere al persoanei abordate – dacă nu datorită elaborării şi a politeţei.

Tot din aceeaşi perspectivă, a diferenţei de cod (de data aceasta, e vorba de o diferenţă flagrantă de stăpânire a normelor limbii scrise, uşor de remarcat), avem conversaţii în care partenera nu face altceva decât să instituie un cadru de tip didactic, erijându-se în „profa de română". Acest „joc de rol" nu este, însă, asumat de interlocutoare, care nu doreşte să alunece pe „fantezia" care recuperează această diadă, *profa-elevul*, într-un context erotizat, de altfel, specific canalului.

[Informaţiile generale dintr-un "profil" arată după cum urmează:
long and thick
Sex: **Masculin**
Vizualizari profil: **403**
Inregistrat la: **18-Aug-2005**
Varsta: **40 ani**
Zodia: **Rac**

Ele pot fi suplimentate de un calendar al prezenţei pe chat, intervenţia pe forumul asociat site-ului, lista cu povestirile ("fanteziile" publice) scrise.]

M: hi
M: dormi?
F: da
F: dorm pe mine
F: tu ce faci?
M: stau
M: busy?
F: da
F: scriu ceva
M: pai atunci te las sa scri
F: scrii
F: cu doi i
M: hahahaha
M: acu no sa ma inveti si romaneste
F: n-o

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

F: cu liniuta
F: ba da, daca nu stii, cineva tot trebuie sa te invete
M: hmmm
M: cati ani ai tu draga?
F: 32, lngnthck
F: sau ce nick vei fi avind tu...
M: lai nimerit... tot fara cratima
M: cu ce te ocupi tu draga?
F: cu nimic
M: las ca stiu, esti profa de romana
F: si ce-i cu asta?
M: e sexi

Secvențele liminare cele mai clare sunt cele de început, ritualul – în funcție de proiectul de comunicare al utilizatorului M-inițiator – fiind prezentat mai sus. Răspunsurile scurte, monosilabice, ale interlocutoarei, la întrebările personale sau care par să ducă spre un „script" interior al inițiatorului, față de răspunsurile sau frazele elaborate în situații care nu par direcționate spre acel script care, chiar dacă nu este cunoscut, este intuit, indică o evaluare permanentă a stării relației de comunicare și o ajustare continuă a comportamentului de comunicare.

Exemplu de cod elaborat care a dus la „recunoașterea" celor doi interlocutori ca fiind niște „excepții" sau niște „marginali elitiști":

M: buna dimineata, necunoscuto, foarte ocupata deja?
M: nu mai e loc in preajma ta de un barbat matur si politicos?
F: scuze
F: aveam un cirnat lung de ferestre care se tot inroseau
M: e ok☺
F: a trebuit sa sterg multe ca sa ajung aici
M: imi imaginez, e cerere mare
F: da. si cerere mica
M: mica si saracacioasa, da
F: iar oferta asta... hm... cand sa zici ca e, tocmai se duce la culcare
M: si, cu rare exceptii, cam statuta
F: convinge-ma sa ramin
F: nu stiu ce vrei sa zici cu statuta...
M: cu rare exceptii, sint aceiasi si aceiasi
F: da, probabil

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI
LITERE

F: observasem si eu asta, intr-o vreme
M: cauti noutate si dai mereu peste aceleaşi nick-uri, aceleasi discutii, o monotonie mai mare ca in real
F: ce profesie ai?
F: sau aveti?
M: „ai" e bine
F: nu stiu ce sa zic cu monotonia...
M: cercetare, predare, rel internationale, editare de carte, tot felul
F: eu nu raspund niciodata la provocarile la banalitate
F: in ce domeniu cercetare?
M: stiinte sociale si umane

Aspectele care merită menţionate sunt: semnalarea vârstei prin folosire, de către ambii parteneri, a lui „â din i" şi de către utilizatorul M a lui „sunt" (utilizatori peste 30–35 de ani); folosirea semnelor de punctuaţie de o manieră extensivă, aproape pedantă – deşi obiceiul recent de a începe frazele cu literă mică, specific netului, nu a fost atins de această pedanterie a exprimării a acestui interlocutor.

În plus, legat de angrenarea ideilor, comunicarea este liberă, neforţată – din nou, din lipsa proiectelor individuale de comunicare ale celor doi. Comparaţia cu „realul" şi etichetarea activităţilor de pe chat ca fiind „monotone", a relaţiilor de comunicare care se pot stabili, „monotone", „banale" şi a ofertei, „stătute" reprezintă intrarea într-un cod elaborat nu pentru a semnala diferenţa faţă de interlocutoare, ci ca mod personal de utilizare a limbii, pentru transmitere mai degrabă de idei decât de directive, indicaţii, cereri, specifice strategiilor de negociere a „întâlnirii scriptate" a majorităţii utilizatorilor. Într-un fel, aceste conversaţii sunt cu final deschis.

10.6. Cum se termină conversaţiile: între «întâlnirea din "real"» şi conflict

Cât priveşte modalităţile de încheiere a conversaţiilor, dat fiind specificul mediului, există o mare varietate de finaluri, dependente atât de aşteptări, cât şi de desfăşurarea imprevizibilă a

conversațiilor. Conversațiile reușite se termină, în ceea ce privește dispozitivul numit chat erotic, oarecum brusc: cu mutarea în IM-Yahoo messenger – practic, discuția fiind reluată în alt spațiu, cu mutarea pe telefon, sau chiar cu un schimb de informații practice care duc spre o întâlnire reală.

Realitatea cel mai bine reprezentată, însă, este a conversațiilor eșuate. Ele arată după cum urmează:

- "pseudo-conversația": un rând sau mai multe rânduri scrise de inițiatorul M, care nu primește răspuns nici măcar un rând de la interlocutoare.
- conversația de câteva schimburi de rânduri-replici, care încetează ca urmare a dezinteresului unuia dintre interlocutori. Adesea, celălalt, dacă conversația a fost mai lungă, se va simți obligat să arate un oarecare interes și va încerca prelungirea ei. Tăcerea prelungă a unui participant la conversație este, însă, adesea, interpretată ca fiind legată exclusiv de relația de comunicare, deși adesea are cauze exterioare, datorate semi-clandestinității în care se desfășoară activitățile pe chat (de obicei, utilizatorii sunt căsătoriți și se "furișează" la computer-laptop, tastând pe întuneric sau în cea mai mare liniște).
- Conversația care se încheie prin ieșirea bruscă și neanunțată a unui utilizator (marcată prin dispariția unui semn în dreptul conversației respective). Câteodată este descrisă de participanții la chat drept modul "elegant" de a termina o conversație cu o persoană cu care nu mai voiau să vorbească, dar pe care nu voiau să o jignească (vezi anexa C).
- discuții în contradictorii terminate în conflict unilateral sau susținut de ambe părți (injurii, etichetare, invective).

Aceste finaluri sunt rezultanta logică a ecuației care configurează și lămurește, treptat, pentru ambii interlocutori, atât imaginea despre celălalt, cât și dorința de a continua conversația sau chiar dorința de a avea o relație în offline.

Iar faptul că unii dintre cei care au proiect de comunicare rigid (fie ei bărbați, fie femei lesbiene) nu sunt defel interesați de perspectiva Celuilalt, jignind, înjurând sau fiind agresivi în mod gratuit – iar, în unele cazuri, fiind insistenți până ce sunt "blocați" de către utilizatorul deranjat printr-o simplă apăsare de buton – face ca chatul analizat de către noi să fie mai degrabă accesat de aceştia ca o piață a sexului, un "bordel fără plată", unde, dacă nu le convine "oferta", pot părăsi o conversație fără să-şi mai pună problema perspectivei partenerului. Partenerul de conversație, în aceste cazuri, este obiectificat, de o manieră specifică, mai degrabă, videochatului (unde clienții le cer "modelelor" să stea într-o anumită poziție, să joace un anume rol sau să spună anumite lucruri, în concordanță cu același gen de script, însă contra cost).

Deoarece chatul se blochează câteodată, acest lucru este invocat drept pretext de către utilizatorul cel mai interesat, pentru o eventuală mutare „pe messenger", echivalentul virtual al unei întâlniri față-n față, la o cafenea-cafea. Echivalentul în real al camerei de chat erotic este, pentru utilizatorul-inițiator M, cu proiect de comunicare rigid şi orientat este bordelul sau salonul de servicii erotice, felul în care stau inițiatorii de conversații pe chat fiind similar felului în care apelează la servicii erotice oferite de necunoscute.

Diferența aici este că utilizatorii M iau drept adevărată conjectura „şi *ele* vor același lucru" (deşi fiecare act de comunicare eşuat le dovedeşte contrariul – abordare similară celor care apelează la pornografie sperînd sau fantazînd în secret că „modelele" feminine fac asta dintr-o dorință interioară, imposibil de reprimat, sau măcar din dorința de a le satisface lor dorințele). Vorbim aici de o discrepanță dintre motivațiile reale şi cele percepute: deşi e imposibil ca utilizatorii de chat erotic, consumatorii de pornografie sau de servicii sexuale plătite să nu înțeleagă care e realitatea pertenerei (femeii-recipient, femeii-imagine, femeii-fantasmă), cadrul în care se desfăşoară aceste interacțiuni pretinde asumarea din partea lor unei poziții de

negare a realității, a unei poziții de asumare a unei fantezii globale, universale (*ele sunt aici ca să ne facă pe plac* sau, într-o viziune mai erotizată, *să ne facă plăcere*).

10.7. Aspecte diverse

Un alt aspect este multilingvismul, care în contextul comunicării virtuale, este folosit de o manieră particulară: el servește, pe de o parte, semnalării unui nivel de cunoștințe mai largi decât simplele clișee sau banalități – lucru, care, din nou, semnalează.

Un criteriu interesant de corelare dintre cod și script-ul rigid specific unui proiect de comunicare rigid este numărul de treceri de la un subiect la altul. Tranzacțional vorbind, cu cât există mai multe schimbări ale subiectului, raportat la lungimea conversației, cu atât e mai posibil ca utilizatorul inițiator să fie mai puțin rigid în privința așteptărilor. „Nodurile" prin care se face trecerea de la o temă la alta sunt făcute posibile de flexibilitatea în comunicare a celor doi – iar spontaneitatea e factorul determinant al succesului, pentru toți interlocutorii. Incapacitatea de a-l lua în seamă pe celălalt, de a-l respecta, obiectificarea lui (vezi Anexa C), comportamentul autocentrat, sunt, toți, factori ai eșecului, indiferent că interlocutorul care întrunește aceste calități este conștient sau nu de ele și și-a construit o „apărare" față de critici. Această obiectificare crescândă este o rezultantă a unei „pornografizări a societății": „povestea care predomină în mass media, despre femei, este că femeile sunt obiecte sexuale – definite de părți din corpul lor și valorizate datorită acestora. Este o reprezentare a femeii accentuându-se asupra unui aspect îngust al sexualității feminine, care este descris pe larg în stereotipurile bazate pe fanteziile masculine"[3]

[3] *Ann C. Hall and Mardia J. Bishop*, capitolul Pushing the Envelope: The Role of the Mass Media in the Mainstreaming of Pornography din Pop-porn: pornography in American culture, 2008.

11. Concluzii

Aşa cum telefonia – şi, în special, mai recent, telefonia mobilă – a modificat modul de comunicare oral şi conversaţia, în special, Internetul, prin formele sale de comunicare interpersonală scrise, e-mailul şi chatul, a dus la modificarea substanţială a comunicării scrise interpersonale. De la scrisoare la e-mail, alterările au fost semnificative, iar chatul reprezintă un hibrid care combină suportul – scrisul – cu instantaneitatea şi cu aspectul de „în timp real" al conversaţiei, adică aspecte calitativ diferite ale comunicării umane, întrucât scrisul era apanajul unei comunicări non-instantanee.

Această formă hibridă a venit cu o răsturnare a aproape tuturor maximelor şi regulilor, atât ale comunicării scrise, cât şi ale conversaţiei. Chatul între persoane necunoscute poate să reuşească să satisfacă aşteptările iniţiale ale acestora – sau nu –, iar succesul unei conversaţii anume depinde de mai mulţi factori. Unii dintre ei sunt legaţi de cunoaşterea regimului chatului de către interlocutori; alţii, de adecvarea comunicării proprii la acest regim configurat la modul colectiv din părerile individuale ale utilizatorilor despre „ce e chatul"; unii dintre factori ţin de „proiectul de comunicare propriu" şi de rigiditatea urmăririi lui, iar alţii, de capacitatea individuală de deschidere şi de acceptare în faţa alterităţii.

Ipoteza care s-a conturat, în urma analizării conversaţiilor, este aceea că, pe chatul erotic, **rutinele conversaţionale** sunt parte a unui proiect de comunicare *scriptat*, bazat pe un cod restrâns de comunicare – iar **conversaţiile libere**, între oameni care folosesc codul elaborat pentru discuţii lipsite de presiunea „scopului", motivate către celălalt sau auto-motivate în faţa cercetătorului de „dorinţa de a vorbi cu un om inteligent şi atât". „Scriptul" – dorinţa ca o conversaţie să se desfăşoare conform unui scenariu interior, fără abateri (abaterile fiind sancţionate în diferite feluri) –, deşi este contra-productiv şi ineficient, este motorul a aproximativ 80–90% din conversaţii.

Pentru fiecare utilizator cu un scenariu mental rigid sau care, chiar dacă nu au aşteptări foarte precise de la care nu

acceptă devieri, au măcar o abordare "scriptată", aproximativ 90% dintre încercările de a conversa cu cineva încep şi se termină cu acea primă frază de început, care nu primeşte niciun răspuns. Ne-a interesat mai puţin succesul unei conversaţii – el apărând la confluenţa unor factori externi şi a unora interni – şi mai mult insuccesul şi formele sale de manifestare, dintre care, unele extreme. Acest insucces este asociat urmării cu strictețe a scenariului mental, iar acesta din urmă reprezintă un construct cultural, în care, datorită avalanşei de pornografie online, se regăsesc scenariile filmelor porno, rutinele interacţiunilor de pe videochat, aşteptările culturale via produsele popular culture, etc.

De altfel, cu cât utilizatorul este mai exclusivist şi „nişat", cu cât interesul său este mai apropiat de o parafilie (care nu-şi găseşte alt canal de descărcare, în societatea românească, decât prin chat, consum de pornografie nişată sau apartenenţa la foarte rarele grupuri specializate – iar chatul are, de fapt, ca scop, pentru aceşti parafili, găsirea unuia sau a mai multor parteneri similari sau complementari, sadic-masochist, stăpân-sclav, exhibiţionist-voyeur, etc. sau a unor „recipiente" pentru fanteziile proprii, „recipiente" pasive, care să nu interfereze cu „scriptul"), cu atât îl va interesa mai puţin deschiderea faţă de posibilele partenere de conversaţie sau schimbarea abordării „necâştigătoare" (vezi Anexa AS, prima conversaţie).

O altă concluzie a analizării chatului erotic din perspectiva sa de dispozitiv de comunicare interpersonală, a fost că, spre deosebire de „lumea reală" (universul *offline*) competiţia nu este între femei, pentru bărbaţi, ci este răsturnată: bărbaţii, superiori numeric şi foarte orientaţi spre un anumit scenariu sau cu nişte aşteptări foarte precise, se folosesc de instrumentele pe care le au la dispoziţie – nick-ul, profilul, prima şi eventual a doua replică –, de o manieră mai eficientă sau mai puţin eficientă, pentru a „cuceri" femeile şi a le face să converseze. În *offline*, cercetările recente[4]

[4] "The evolutionary psychology of eating disorders: Female competition for mates or for status?", studiu de Lisa Marie Faer, Alexandra Hendriks, Riadh T.

realizate asupra comportamentelor alimentare au relevat o ascuţire a competiţiei intra-sexuale feminine pentru partener, cu forme extreme, care ameninţă viaţa sau integritatea acestora.

Pe de altă parte, utilizatoarele F de pe fantezii.com au un comportament de aşteptare-şi-alegere, fiind adesea agresate verbal de interlocutorii M care iniţiază conversaţii dacă: nu răspund deloc, nu răspund repede sau "la timp" sau nu răspund conform aşteptărilor. Această agresivitate este corelată cu nerăbdarea, dar şi cu intoleranţa personală, întrebările noastre de analiză în profunzime a comportamentelor agresive relevând că nu există decât o corelaţie parţială şi întâmplătoare între statutul socio-economic, profesional şi gradul de educaţie scăzut, pe de o parte, şi intoleranţa asociată rigidităţii proiectului-scriptului, pe de altă parte.

Strategiile cantitative – iar diferenţa dintre succesul proiectului de comunicare propriu şi insucces nu stă, adesea, în folosirea de strategii cantitative (bazate pe a fi primul, a fi insistent, a-ţi forţa interlocutorul să te bage în seamă), ci în strategiile calitative, care, însă, am demonstrat că sunt incompatibile cu "proiectul de comunicare rigid" – sunt prevalente, lupta pentru parteneră de conversaţie fiind răsturnată, pe chaturile erotice populate predominant (totuşi, într-un raport ne-critic, în medie, 60 M – 40 F) de utilizatori masculini.

Dintre strategiile calitative de succes vom enumera, flexibilitatea exprimării, ascunderea proiectului rigid de comunicare şi o abordare incluzivă, în care partenera să fie băgată în seamă şi nu doar formal (prin folosirea unor formule de adresare, prin folosirea persoanei a doua, la verbe şi la pronume, etc.), ci printr-un interes real acordat.

Încercarea utilizatorilor M de a transpune pe un chat în care partenerii sunt egali ca statut de utilizatori tipul de interacţiune tranzacţională, specifică solicitării de servicii sexuale plătibile în

---

Abed şi Aurelio Jose' Figueredo, de la Universitatea din Arizona, facultatea de psihologie; publicat în revista British Psychological Society, *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice* (2005), 78, 397–417

bani, încercarea de a translata fanteziile tipice consumului de pornografie, solitar sau nu, în interacţiuni conforme scenariului, este, cel mai adesea, amendată de utilizatoarele F, printr-o "performare" conversaţională care nu respectă scriptul.

Astfel, dintr-o dublă ne-adecvare – la regimul chatului şi la competiţia intra-sexuală specifică orientată spre scopul obţinerii unei partenere, inversată faţă de *offline* şi datorată raportului răsturnat M-F, – utilizatorii de chat erotic masculini cu proiect rigid de comunicare au un comportament de comunicare eşuat, în 80–90% din cazuri, ei ajungând să-şi explice acest eşec predominant prin cauze exterioare lor. Proiectele de comunicare fiind atât de genizate – proiectele masculine, predominant rigide şi orientate spre acţiune, spre "descărcarea" libidinală printr-un mecanism construit, personal şi repetitiv, care nu admit variaţiuni în scriptul interior, iar cele feminine, orientate mai degrabă spre comunicare, cunoaştere, unde limitele sunt legate de caracteristicile afective, caracteriale şi de personalitate ale utilizatorilor, şi mai puţin spre deloc legate de caracteristici fizice sau predispoziţia spre o "ramură" anume a sexualităţii – cercetarea noastră a relevat predispoziţia spre succes sau eşec a conversaţiilor în care se întâlnesc aceste două universuri discursive atât de diferite.

ANEXE

Anexa Abordări Scriptate AS

M: hello.As vrea sa vb ceva f ciudat.E vorba de...XXXX.Am niste curiozitati f mari pe tema asta de mult timp. Nu-mi explic de ce insa chiar as vrea sa vb cu o tipa despre asta.Stiu ca sunt cam direct insa pot sa te intreb cate ceva? ce zici? ☺
F: ai acelasi text de 5 ani
F: de cind intru eu pe chatul asta
F: nu te-ai plictisit?
M: nu...
M: ca ii dau copy paste
M: dintr-un fisier txt
M: chiar ca ar fi prea mare efortul sa-l scriu de fiecare data
M: oricum, eu asta caut
M: intr-un mai mare procent decat sex
M: aha
F: ok
F: succes!
M: te pupa tata

vasal: sarut mainile
vasal: Doriti un sclav f supus si dispus sa faca ORICE, Doamna?
F: nu, multumesc!
vasal: k
vasal: scz pt deranj
vasal: o zi minunata
vasal: pacat.....

M: sarutmana
F: buna
M: un sclav umil va intereseaza?
F: nu, multam
M: ok,scuze

M: sarut-mana
M: vrei sa vorbim?
F: nu stiu
F: convinge/ma
M: pai intai de toate nu stiu ce ai vrea sa discutam
M: nici macar nu ne cunoastem
F: tocmai
M: sincer, eu sunt fetish-ist, am cateva fetish-uri
M: si sunt fffff atras de BDSM
F: aha
M: da
M: ador ideea de a servi o STAPANA, cum spun eu
M: sa fiu la dispozitia ei in ce fel doreste
M: nu mai spui nimic?
M: te-am suparat ceva?

Anexa Conflict

M: ce te atrage la un barbat?
F: hmmm...
F: sa fie mai inteligent ca mine
F: which happens rarely
M: esti frumoasa?
F: nu
F: dimpotriva
M: cum arati?
F: pai... are vreo importanta?
M: bye
M: nu-mi plac tipele inteligente dar urate
F: sa fii sanatos
F: nici mie dobitocii superficiali
M: ohhh
M: sunt f inteligent
M: tocmai de aia te resping...
F: ma bucur pentru tine
M: stiu ce vreau...asta inseamna logicitate, rationalitate
M: poate excesiva...dar exista
M: bye
F: banuiesc ca tu esti tare aratos
M: nu ma plang
F: felicitari!
F: si succes la cautat perfectiunea
M: nu caut nimik
M: doar dialoghez

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

M: dar e vb de principii
F: si principiile iti discteaza sa nu VORBESTI cu fete urite?
F: e ciudat
M: n-ai priceput nimik
F: esti socious [nick-ul persoanei] sau sociopat?
M: again
M: bye
M: esti de o idiotenie rara...stii ce inseamna socius?
M: nu te arunac unde un ai minime lecturi [NU TE ARUNCA UNDE NU AI MINIME LECȚURI]
F: da, faceam si eu o gluma
F: daca placerea convsersatiei e conditionata de aspect, ma intreb cit de... adaptat esti
M: mars
M: glumeste cu mama ta pe tema sociopatiei
M: esti inculta
M: sau snoaba?
M: dispari
F: ce sarmant esti☺

Analiză de conversație de întindere medie, cu adnotări:

Conversația:	Analiza:
alex_urs2003: buna seara	Politețe
alex_urs2003: deranjez?	MARCA INDIVIDUALITĂȚII, ETALAREA UNEI CURIOZITĂȚI COMBINATE CU O OARECARE CREATIVITATE. FOLOSIRE DE CONCEPTE (INDIVID)
alex_urs2003: un individ vrea sa te descopere	
ea: si s-a hotarit asa repede?	partenera intră în joc
alex_urs2003: da	neformalist, preia mingea ridicată la fileu
alex_urs2003: iute	preia tema, improvizează, dialog real.
ea: aham	greșală datorată grabei. denotă mersul accelerat sprescopul încă nedeclarat al comunicării;
ea: are si un scop sau e doar curios?	același lucru
alex_urs2003: pai in primul rand curios momentn	lipsa mărcilor segmentării, virgule, etc – nediferențiere între regimurile diferite ale
alex_urs2003: restu vedem pe parcurs	informațiilor și cerințelor exprimate în fraza-întrebare. exprimare în scris a unui discurs oral.
alex_urs2003: eu sunt din tm si am 28 de ani tu? –	umor-sarcasm-înțelegerea ridicolului situației-dorința de a nu intra în joc
ea: deci ca la piata	oral, se scuză
alex_urs2003: mai nu prea am fost la piata sa stiu cum este	sarcasm accentuat, circumscrierea discuției într-un cadru mai larg.
ea: te intereseaza si greutatea in viu sau doar caracteristicile socio-demografice?	abordare foarte lejeră (măi). preia tema interlocutoarei
alex_urs2003: mai da ce faci vinzi porci?	
ea: who knows...	referențialul- apropierea crâciunului. ancorarea conversației
alex_urs2003: pai.... na acum e cerere mare de ei	preia tema, intră în joc
ea: da, sa zicem	Hagi Tudose. intertextualitate. ancorare.
alex_urs2003: si cu cat dai kg?	ludic- jocuri de cuvinte.
ea: scump, scump...	Acordul
ea: da' face	
ea: cit oferi?	Negociere
alex_urs2003: pai na... calitatea se plateste	sublicitare formală – supralicitare simbolică.
ea: ihi	

BUCHAREST CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

alex_urs2003: pai nu cunosc inca marfa	stereotipare.
ea: blonda	exprimă un indiciu cu privire la neseriozitatea răspunsului
ea: e de ajuns sau vrei sa stii si altceva?	
alex_urs2003: asa	indecizie, nu ştie cum să interpreteze
alex_urs2003: pai mai mult	nu cade în capcana stereotipului
ea: ce?	intertextualitate: joc de cuvinte, cere si ti se va da, bate si ti se va deschide
alex_urs2003: blonda e cam putin	Nu era o întrebare, dăduse el acele informaţii şi aştepta reciprocitate
ea: intreaba	
ea: si ti se va raspunde	
alex_urs2003: pai intrebam varsta si localitatea	Intervin tiparele conversaţiilor de negociere
ea: 32	se apropie de scop
ea: bucuresti	Atunci când vorbesc pur şi simplu e prea puţin probabil; în eventualitatea adâncirii relaţiei, poate sunt deranjate
alex_urs2003: multi inainte	
ea: merci	
alex_urs2003: sper sa nu te deranjez diferenta de varsta	ne apropiem şi mai tare de scop, apar si greselile datorate necunoaşterii cu acuratete a limbii native
alex_urs2003: casatorita?	
ea: de ce m-ar deranja?!	Apare referentul şi poziţionarea „naţională"
ea: nu	Din nou, negocierea. Îşi prezintă oferta: iniţial, un joc.
alex_urs2003: pai sunt pers deranjate de diferenta de varsta	
alex_urs2003: apropo sti jocul adev sau provocare?	Aspectul naţional, din nou
ea: da si nu	Introduce un concept de trecere, *funny*, între scopul propriu şi joc
ea: il tot intilnesc prin filmele americane	
alex_urs2003: interesata?	Repetă şi accentuează
ea: nu mi se pare specific societatii romanesti	Ea acceptă în engleză, auto-distrugând argumentul naţional
alex_urs2003: nu prea e	Explică regulile jocului
alex_urs2003: dar e funny	Admite caracterul „modificat" al jocului; modificare adusă de online
alex_urs2003: poate deveni funny	
ea: ok	Accepta, dar nu e prea convinsă
ea: shoot	Toată bucata reprezintă o conversaţie firească, fără aparenţa unei negocieri. Doar continuarea face evidentă strategia iniţiatorului, care are răbdarea de a ajunge la scopul său – întâlnirea în offline.
alex_urs2003: pai la adevar e o intrebare de regula indiscreta	
alex_urs2003: la provocare e un fel de pedeapsa	
alex_urs2003: bine aici trebuie sa tinem cont ca nu ne vedem	
ea: aha	
ea: da-i drumul	dorinta de a o invita pe mess, pentru a sări etapa „cunoaşterii reciproce pe chat". avansează spre o altă idee în mod subtil, ca şi cum n-ar fi nimic planificat.
alex_urs2003: deci na pe incredere	
alex_urs2003: hai sa vedem	
alex_urs2003: alege adevar sau provocare?	
ea: adevar	partenera a trecut testul, se va vedea turnura conversaţiei"
ea: e mai comod	
alex_urs2003: k	"demonstrează atenţie faţă de sensibilităţile sau nevoile partenerei
alex_urs2003: sa ne gandim....	Totuşi, îşi expune scopul conversaţiei
alex_urs2003: ai ieist cu vreun tip de pe net vreodata?	ea neagă deja, îşi pregăteşte retragerea
ea: da	BRB înseamnă „revin imediat". Neînsoţită de explicaţii, înseamnă o pregătire a retragerii sau o persoană mai rezervată
alex_urs2003: adevar	

ea: da, tu intreaba alex_urs2003: te superi daca te invit asa repede pe mess? alex_urs2003: pai acum tu intrebi ea: nu am adresa de mess alex_urs2003: k alex_urs2003: intreaba ea: brb alex_urs2003: k ea: ok ea: sincer, nu am nici o curiozitate in ce te priveste alex_urs2003: astept intrebarea alex_urs2003: ok alex_urs2003: hai ca vb liber fara joc alex_urs2003: cu ce te ocupi	Işi arată dezinteresul la care probabil a ajuns datorită conversaţiei prea puţin interesante El nu se prinde Incepe să-şi re-evalueze strategia şi admite variaţiuni ale jocului propus Trece spre concret; este ultimul rând scris în această fereastră, partenera l-a abandonat.

Anexa N: Tipuri de „nick"-uri pe chatul erotic:

NUME sau NUME şi vârstă	Expresie a identităţii individuale, construct social complex	Identitate sexuală sau statut (orientarea spre sine şi nevoile proprii – "eu sunt":)	Interes sexual (orientarea spre interlocutor – "tu eşti":)
vasya19	Sandraxxx	Gay_gay_g	4swing
Alexa_4y	Anonimm	Sclava supusa	Vreaumature2006
Andraandra29	Eol	Ahhhpervers	
Anonim20	sharpmind31	Luckyincest	
anutzabuc	Lorendo	Alexxxpleasure	
George2001	Shadow1983	Fetishistulmic	
Baszil75	Bumba	Am-pla21cm	
Luci01	Caresse	Bicon	
Adina30	Lucifer	Maritata	
Bogdanovi	Dirty_one	Lngnthck	
claudiubbb53	Balaioara		
	Steppenwolf		
	Shoshocar		
	Fantastique		
	Blindman		
	Doarmrsmith		
	Sinlovers		
	Majordon40		
	Meseru		
	Arcasul		
	Adoonis		
	Socius		

Bibliografie:

Branea, Silvia, Discursurile globalizării, în Rovenţa-Frumuşani, Daniela (ed.), 2009, *Ipostaze discursive*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ducrot, Oswald, 1980, *Les mots du discours*, Paris, Les Éditions de minuit.
Faer, Lisa Marie, Hendriks, Alexandra, Abed, Riadh T. And Figueredo, Aurelio Jose,"The evolutionary psychology of eating disorders: Female competition for mates or for status?", in *Psychology.and Psychotherapy: Theory, Research and Practice* (2005), 78
Fiske, John, 2003, *Introducere în ştiinţele comunicării*, Iaşi, Polirom.
Goffman, Erving, 2002, *L'arrangement des sexes*, Paris, La dispute.
Gunnarson, Britt-Louise, "Applied Discourse Analysis", în Teun A. Van Dijk, *Discourse as Social Interaction*, vol. 2, 1997.
Hall, Ann C., Bishop, Mardia J., eds., 2008, *Pop-porn: pornography in American culture*, Westport, Praeger.
Hutchby, Ian, Wooffitt, Robin, 2008, *Conversation Analysis*, Cambridge, Polity Press
Ionescu-Ruxăndroiu, Liliana, Chiţoran, Dumitru, 1995, *Sociolingvistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Kerbrat-Orecchioni, "L'analyse des conversations", în *Sciences Humaines*, hors serie no. 16, martie–aprilie 1997.
Lieblich, Amia, Tuval-Maschiach, Rivka, Zilber, Tamar, 2006, *Cercetarea narativă. Citire, analiză şi interpretare*, Iaşi, Polirom.
Quéré, Louis, "Construction de la relation et coordination de l'action dans la conversation", în *Les formes de la conversation*, vol. 2, Réseaux, 1987, pp. 252–288.
Rovenţa-Frumuşani, Daniela, 2005, *Analiza discursului. Ipoteze şi ipostaze*, Bucureşti, Tritonic.
Rovenţa-Frumuşani, Daniela, 1999, *Semiotică, societate, cultură*, Iaşi, Institutul European.

BCUIASI/CEU ETD COLLECTION

FÉMININ, FÉMINISME. PROVOCATIONS ET MUTATIONS

Daniela ROVENŢA-FRUMUŞANI,
Professeure, Faculté de Journalisme et des Sciences de Communication, Université de Bucarest

« Pourquoi la situation des femmes est-elle mineure, ou dévalorisée ou contrainte ou le tout à la fois, et cela de façon que l'on peut dire universelle ? »
(F Héritier, 2006 : 844).

Recompositions

Après une histoire de la culture des femmes (« paroles des femmes », « écritures féminines », « corps des femmes », etc.) ayant droit à être connue et visibilisée, on est passé à une démarche problématisée autour des notions de représentation, rapports public/privé, pouvoir, violence, genre; démarche qui ne cesse d'affirmer la nécessité de maintenir l'objectif de l'égalité des hommes et des femmes à l'agenda politique.

Cette démarche est d'autant plus nécessaire qu'après la conférence de Pékin (1995), l'évaluation décennale du programme d'action de Pékin réalisée par la XLIXe session de la commission de la Condition de la femme, des Nations Unies (2005), en dépit des progrès législatifs enregistrés, le clivage

BOTOSANI REGIONAL UNIVERSITY LIBRARY

entre objectifs et réalités ou *de jure* et *de facto* continue d'exister: la pauvreté se conjugue surtout au féminin partout dans le monde, de même que l'analphabétisme, la maladie, la discrimination, la limitation des droits civils, sociaux et politiques.

Le paradigme féministe que certains mettent en cause pour son inactualité reste pertinent et légitime aussi longtemps que la démocratie véritable, sans discrimination de sexe, de race, d'âge ne sera pas instituée. Or, ce paradigme permet par l'« intersectionnalité » et la recherche-action d'insérer la diversité ethno raciale et l'apport des femmes dans la réflexion contemporaine et dans les politiques sociales, « L'analyse féministe est pour moi une perspective incontournable, car les rapports sociaux de sexe constituent une donnée essentielle de notre société. Il semble donc inimaginable de les exclure d'une analyse scientifique portant sur la santé des populations. « Je perçois ces rapports au même titre que d'autres inégalités sociales comme une donnée de base que mon analyse doit intégrer... L'analyse féministe est une nécessité » affirme Catherine des Rivières-Pigeon dans le n° 1 – vol. XXI des *Recherches féministes* (2008 : 117).

Nous espérons que ce regard (sociologique, politique, méthodologique) sur le travail, le discours, la situation des femmes contribuera à l'approfondissement de la connaissance et de la compréhension de nombreuses problématiques concernant « le monde des femmes », ainsi qu'à la dissolution de ce que Pierre Bourdieu appelle la *violence symbolique*, exercée essentiellement par les voies symboliques de la communication et de la connaissance, ou plus exactement de la méconnaissance qui a transformé l'histoire en nature et l'arbitraire culturel en naturel.

L'annihilation symbolique de la femme (par trivialisation, invisibilisation et immobilisation dans des emplois subalternes, mineurs) remarquée par Gaye Tuchman il y a vingt ans déjà, se perpétue paradoxalement en dépit de la révolution féminine décrite par Gilles Lipovetsky dans *La Troisième Femme*, des

plaidoyers pour la parité et de la revalorisation de la différence (ethnique, religieuse, de genre). **Il s'agit plutôt d'une lente évolution que d'une véritable révolution.**

Il est bien évident que la *légitimité de la question « femmes »* ne va pas de soi, étant l'*output* d'une *couverture médiatique* adéquate, d'une *synergie au niveau de l'éducation et socialisation* des jeunes filles, ainsi que des *politiques publiques* de soutien.

> *« Nous devons déconstruire, en plus des connaissances androcentriques, les préjugés qui circulent sur l'analyse féministe. Nous devons convaincre qu'elle est une épistémologie et non pas une simple idéologie. Nous devons démontrer que l'épistémologie féministe est pluraliste, critique et évolutive et non pas orthodoxie sectaire. Nous devons continuer de proclamer la légitimité du sujet « femmes ». Bref, nous devons accepter de déranger ».* (M. Dumont, 1999 : 529).

Si les pays occidentaux traversent une période de guerre froide antiféministe (le *backlash* dont parle Susan Faludi), les pays postcommunistes rejettent le féminisme sans l'avoir connu véritablement.

À certains égards, la dégradation de l'identité féminine dans les pays postcommunistes qui traversent un antiféminisme sans avoir connu le féminisme (l'époque communiste étant une naturalisation forcée de la différence) est corrélable à l'antiféminisme ouest-européen actuel basé sur la recomposition identitaire féminine *family based*, dérivant en emplois *part-time*, travail à domicile, jusqu'à la féminisation de la pauvreté et la discrimination salariale et professionnelle.

En Russie, un homme politique n'hésite pas à affirmer:

> *« Si nous nous imaginons l'humanité comme une grande famille, alors les femmes sont responsables pour la continuité et la stabilité du système, alors que les hommes expérimentent,*

avancent, prennent des risques. Les femmes ne peuvent pas jouer un rôle primordial, pas même égal ». (P. Watson, 1997 : 149).

Même si dans le monde occidental l'égalité des sexes est un principe reconnu jusque dans la Constitution européenne, entre théorie et pratique, *de facto* et *de jure*, du dire au faire, des écarts subsistent: dans l'accès aux professions, aux responsabilités, à l'égalité salariale.

« Des zones résistent: le religieux, l'économique, le politique... Souvent les frontières se déplacent, mais des terrains d'excellence masculine se recomposent. Tant la hiérarchie des sexes est loin d'être dissoute. Les acquis sont fragiles, réversibles. Des retours en arrière sont toujours possibles .Les intégrismes politiques et religieux font de l'ordre des sexes et de la dépendance des femmes, un de leurs leviers... La révolution sexuelle est interminable. Là, pas plus qu'ailleurs, il n'y a de « fin d'histoire ». Impossible donc de clore son récit. On peut dire « il était une fois ». Invoquer d'obscurs commencements. Dire le début. Mais pas la « fin ». Histoire à suivre. Histoire à faire, aussi » (M. Perrot, 2007 : 229–230).

Intersections

Les recherches et réflexions traitent des tensions, contradictions et resémantisations qui traversent les positions théoriques et les pratiques militantes; c'est en fait le grand acquis du féminisme que de concilier la construction théorique et les enquêtes de terrain, comme dans la « *grounded theory* ». Avec un accent particulier sur les enjeux liant sexisme, racisme, et exploitation économique à l'échelle mondiale.

« Le point de mire est un féminisme qui liant la domination de sexe aux autres formes de domination prône à travers la transformation des rapports sociaux de sexe celle de l'ensemble de la société » (Fougeyrollas-Schwebel 2006 : 7)

BCU LAUSANNE CENTRAL LIBRARY

Inegalités, iniquités. *De facto et de jure*

S'il est important de lutter contre le racisme, le capitalisme et la mondialisation (néo)libérale, beaucoup reste encore à faire concernant les inégalités de genre.

Le postulat que les uns et les autres sont égaux et qu'il s'agit là d'une chose naturelle bute sur l'expérience concrète des différences qui continuent à imprégner les structures hiérarchiques et les institutions. Néanmoins ces fractures et ces contradictions sont masquées voire niées par des théories sociologiques sur l'individualisation et par un bon sens néolibéral selon lequel chacun et chacune en vertu de la dissolution des liens anciens et de nouvelles libertés de choix serait responsable de son propre destin et forgerait son propre bonheur.

Les femmes sont depuis plusieurs décennies (plus exactement après la deuxième guerre mondiale) l'élément actif des recompositions de la population active. Avec la féminisation du monde du travail c'est le statut du deuxième sexe dans la société qui se joue. Le fait que les femmes constituent désormais près de la moitié des forces laborieuses est une mutation sociale majeure.

> *« Mais la question des inégalités de sexe, de leurs habits neufs et de leurs vieux restes demeure. Plus que jamais ce sont les contrastes et les paradoxes qui frappent. En matière d'accès à l'éducation et à l'emploi les progrès sont immenses, alors que dans le domaine de l'égalité des salaires et des carrières, sur le front du chômage, de la précarité et du sous-emploi, l'inégalité est patente, récurrente, impertinente »* (M. Maruani, 2006 :836).

En dépit des modifications *de jure* (loi contre la discrimination de genre – 2002 pour la Roumanie*), de facto* les changements arrivent plus lentement. Les femmes continuent de fournir 2/3 de l'activité productive, mais d'obtenir 1/10 des revenus et 1% des ressources.

Le choix de vie (famille et carrière) n'est pas égalitaire, les conditions de la vie quotidienne telles qu'elles sont organisées par les sociétés développées non plus. Soit les partis politiques font fi de la parité, préférant payer l'amende plutôt que de concéder à des candidates des places éligibles. Soit les réseaux et confréries (*old boys network)* tissent le plafond de verre qui empêche les femmes d'atteindre les sommets.

> *« Dès que le pouvoir se montre observez la photo: il reste en costume cravate... Dès que l'on quitte la scène publique ou les pages glacées des magazines pour observer nos sociétés dans leur quotidien la réalité s'assombrit. Brimades, précarités, violences conjugales, prostitution, criminalité, chômage, sexisme: les femmes sont toujours les premières victimes»* (C. Ockrent, 2006 :8–9).

Le mouvement autonome des femmes a été à l'origine de l'institutionnalisation dans les universités sous des formes multiples des recherches sur les femmes – aujourd'hui des études de genre. Malgré ces réussites on peut cependant s'interroger sur les limites de ces recherches désormais intégrées dans les universités.

> *« Dans quelle mesure parviennent elles à conserver leur caractère critique et à faire prendre en compte la problématique de genre dans les courants dominants des diverses disciplines scientifiques ? La distance entre la théorisation féministe et les avancées sur le plan politique devient abyssale lorsque des chercheuses ne parviennent plus à traduire leurs savoirs théoriques dan la langue de l'action politique ou de la praxis quotidienne».* (Ute Gerhard, 2006 :167).

Le processus de modernisation des rapports de genre – qui est avant tout d'ordre culturel– doit nécessairement passer du niveau du discours à celui de la pratique et du changement des structures sociales (cf. aussi Ute Gerhard, 2006 :176).

Le monde changera si tout et chacun intériorisera que les femmes représentent la moitié de la population de toute génération et que la liquidation de la déconnexion des hommes et des femmes ainsi que la déconnexion des femmes d'elles-mêmes signifiera « la fin du patriarcat et le début de quelque chose qui pourrait à coup sûr être nommé civilisation». (C. Gilligan).

A l'issue de ce travail de dénaturalisation de la hiérarchie sexuelle, comme Monsieur Jourdain faisait de la prose sans le savoir, un nombre croissant de femmes et d'hommes penseront en termes de genre, auront "acquis tant une conscience qu'une réflexivité forte sur la dimension socialement construite de leur féminité ou masculinité." (C. Guionnet & E. Neveu, 2006:247).

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

L'ANALYSE DU DISCOURS ET LES SCIENCES DE LA COMMUNICATION

Irina Gabriela PLETEA,
doctorante, Faculté du Journalisme et des Sciences de la Comunication, Université de Bucarest

L'étude „*L'analyse du discours et les sciences de la communication*" vise prioritairement le positionnement correct de l'analyse du discours comme démarche autonome et aussi en rapport avec d'autres sciences (sociologie, sciences de la communication, psychologie, linguistique). Dans une première étape sera définie et circonscrite l'analyse du discours, définition et délimitation assez difficile vu la vastité, l'interdisciplinarité et la fluidité des frontières disciplinaires.

Des nombreuses directions de recherche développées, l'étude retient l'analyse française du discours et l'analyse critique du discours, choix découlant des raisons suivantes:

– la dimension temporelle (différents chercheurs);

– la participation à l'imposition de l'analyse du discours comme domaine spécifique;

– la dimension temporelle (différents chercheurs se raccordent à ces directions à partir des années '60 –'70);

– la diversité des recherches placées dans le cadre de ces directions.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Deuxièmement, on se réfère aux zones d'intersection de l'analyse du discours et d'autres disciplines et au mode d'appropriation ses méthodes par d'autres types d'analyses, comme celles développées dans le cadre des sciences de la communication. On est conscient du fait que ce processus détermine le plus souvent la réduction de l'analyse du discours au statut de méthode de recherche, qui complète l'analyse de contenu, spécialement dans la perspective des sciences humaines des Etats Unis[1]. Dans cette étape de la recherche, une place importante est destinée à l'identification de la relation qui s'établit entre leurs objets d'étude (discours / communication) et à la présentation des modèles d'analyse communes.

Dominique Maingueneau se réfère à l'analyse du discours comme composante de la linguistique du discours[2], auprès d'autres disciplines ayant un intérêt spécifique: la sociolinguistique, les théories de l'argumentation, l'analyse conversationnelle, l'analyse critique du discours, ou il préfère le terme d'« analyses du discours ». Ainsi l'auteur soutient que le discours n'est pas l'objet privilégié d'étude de l'analyse du discours, qui « n'a pour objet ni l'organisation textuelle considérée en elle-même, ni la situation de communication, mais l'intrication d'un mode d'énonciation et d'un lieu social déterminés. Le discours y est appréhendé comme activité rapportée à un genre, comme institution discursive»[3].

Les définitions offertes au cours du temps sont, comme l'observe Dominique Maingueneau[4], plus larges (l'analyse du discours est conçue comme une « superlinguistique » ou plus

---

[1] Maingueneau, Dominique, 1991, *L'Analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette, p. 9.

[2] Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, p. 66.

[3] Maingueneau, Dominique, « Présentation », în *Langages*, 1995, 29, 117, p. 7 (t.n.).

[4] Maingueneau, Dominique, « L'analyse du discours et ses frontières », în *Marges linguistiques*, 2005, 9, pp. 65–66.

restrictives (les auteurs respectifs prennent en considération seulement des recherches qui visent un cadre théorique et méthodologique similaire).

L'analyse du discours s'est développée en France à partir des années '60. Dominique Maingueneau considère que son développement est dû à la rencontre des facteurs suivants: la tradition scientifique (représentée par la philologie européenne, qui a combiné souvent les études historiques avec l'analyse du texte), la pratique scolaire (il s'agit de l' « appréciation littéraire » ou de l'« explication des textes » enseignée dans les écoles françaises) et le climat intellectuel (créé par le structuralisme français des années '60, surtout celui littéraire)[5]. L'année 1969 marque l'apparition officielle de l'analyse du discours, par la parution du numéro de *Langages* intitulé « L'analyse du discours » et du livre de Pêcheux, *Analyse automatique du discours*.

En regardant diachroniquement l'évolution de l'analyse du discours française, on peut distinguer quatre moments: la période d'émergence (les années '60), la période des « tendances françaises » (les années '70), la période de déclin (les années '80) et la période de diversification des recherches (dès années '90 jusqu'à présent), qui sont marqués à partir d'un des études de Maingueneau[6].

Ruth Wodak souligne que l'analyse critique du discours se place dans la continuité de la linguistique critique, développée dans les années '70 şi '80, avec des représentants comme Roger Fowler, Tony Trew şi Gunther Kress. À présent, le terme d'« analyse critique du discours » désigne les travaux linguistiques critiques des chercheurs qui utilisent comme unité de base l'unité discoursive du texte et qui se concentrent sur

[5] Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în Discourse Studies, 2002, 4 (3), London, Sage, pp. 267–268.

[6] Maingueneau, Dominique, "Guest Editorial", în *Discourse Studies*, 2002, 4 (3), London, Sage, pp. 268–272.

l'analyse des relations de domination, de discrimination, de pouvoir et de contrôle manifestées dans le langage. Cette analyse ne vise seulement les textes mêmes, mais aussi la production et l'interprétation de ceux-ci. L'imposition de l'analyse critique du discours comme un réseau des chercheurs se réalise premièrement par la parution des livres comme *Prejudice in Discourse* de Teun van Dijk en 1984, *Language and Power* de Norman Fairclough et *Language, Power and Ideology* de Ruth Wodak en 1989.

Teun van Dijk présente les principes de base de cette analyse, dérivés directement de la spécificité de l'objectif suivi :

– l'orientation vers la résolution des problèmes sociaux, et non pas vers le développement des théories et des méthodes de recherche;

– la prise d'une position socio-politique explicite: l'analyste du discours est en même temps homme de sciences, critique social et activiste;

– la préoccupation pour la réalisation d'une analyse de profondeur de la position cruciale du discours dans la reproduction de la domination et de l'inégalité, à la différence des politiciens et des activistes, intéressés en spécial par des problèmes courants, immédiats;

– le développement d'une analyse multidisciplinaire, qui aborde les relations entre le texte, la parole, la cognition sociale, le pouvoir, la société et la culture[7].

Norman Fairclough conçoit l'analyse discursive d'une façon bilatérale: d'une part l'analyse linguistique qui suit les niveaux d'analyse linguistique traditionnelle (phonologie, grammaire, lexicologie, sémantique) et l'organisation textuelle des éléments supérieurs à la proposition, et d'autre part l'analyse intertextuelle intéressée au mode dont les pratiques

[7] Van Dijk, Teun A., "Principles of Critical Discourse Analysis", in *Discourse & Society*, 1993, 4(2), London, Sage, pp. 252–254.

conventionnelles (genres, discours, structures narratives) se trouve à la disposition des producteurs et des interprètes du texte dans certaines circonstances sociales[8].

La relation entre l'analyse du discours et les sciences de la communication est représentée différemment, soit comme deux démarches qui s'entrecroisent dans le cas de l'étude du discours médiatique, soit comme partie et entier d'une même science. Bien qu'elles aient des précurseurs communs, les deux se différencient premièrement par l'objet étudié : le discours / la communication. Les démarches de l'analyse du discours et des sciences de la communication se superposent même dans le cas de l'étude du discours / de la communication politique, du discours / de la communication organisationnel(le), du discours / de la communication institutionnel(le) etc.

D'une perspective diachronique, la relation entre l'analyse du discours et les sciences de la communication évolue de la délimitation stricte et de l'omission réciproque du début (soutenues par des différences concernant les origines disciplinaires, la philosophie politique adjacente, la fonction sociale, la méthode et l'objet) vers un rapprochement à partir des années '80 (provoqué par l'élargissement théorique et méthodologique des deux disciplines)[9].

Pour Teun van Dijk, l'analyse du discours doit être utilisée comme alternative qualitative aux méthodes traditionnelles de l'analyse de contenu dans l'étude des nouvelles. Dans le cadre de cette analyse, l'attention du chercheur se concentre autour du texte des nouvelles, mais aussi autour des processus de production des nouvelles par les journalistes et de compréhension

---

[8] Fairclough, Norman, "Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis", în *Discourse & Society*, 1992, 3(2), pp. 194–195.

[9] Bonnafous, Simone, Jost, Francois, « Analyse de discours, sémiologie et tournant communicationnel », în *Réseaux*, 2000, 18, 100, pp. 529–531.

des nouvelles par les lecteurs[10]. L'analyse du discours se dirige vers les deux dimensions du discours: la dimension textuelle, composée des différentes structures du discours aux différents niveaux : grammatical, pragmatique, des microstructures, des structures thématiques, narratif, stylistique, rhétorique, et la dimension contextuelle, qui se rapporte aux différentes propriétés du contexte : les processus de la production et de la compréhension du texte et la situation culturelle spécifique[11].

[10] Van Dijk, Teun A., 1988, *News as Discourse*, London, LEA, p. VII.
[11] *Idem*, pp. 17–94.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LE PLAFOND DE VERRE. LE CAS DE L'ENSEIGNEMENT SUPERIEUR ROUMAIN

Daniela ROVENŢA-FRUMUŞANI,
Faculté de Journalisme et des Sciènces de Communication, Université de Bucarest

Adriana ŞTEFĂNEL,
Université Écologique, Bucarest

La féminisation de la population active (considérée par Gilles Lipovetsky 1997) la plus importante révolution du XXème siècle n'a pas pour autant entraîné l'égalité d'accès des deux genres à l'emploi, vu que la conciliation travail/famille demeure une source de difficultés pour les femmes. « La féminisation de la population active n'a pas rimé avec une mixité croissante des professions, mais au contraire avec une segmentation accrue de l'emploi. On entend parfois dire que d'autres problèmes sont actuellement beaucoup plus cruciaux que les questions d'inégalités entre genres tels le chômage, la précarisation de l'emploi et la montée des travailleurs pauvres. Nous montrerons au contraire que les problématiques du genre se situent au cœur des problèmes de l'emploi les plus préoccupants. » (C. Guionnet, E. Neveu, 2005 :106)

Les liens entre genre et travail ne peuvent être analysés et compris qu'à l'intérieur des cadres plus vastes tels l'articulation

BCU UNIVERSITY LIBRARY

travail/famille, le rapport à la technique, l'influence de la socialisation familiale et du niveau d'éducation ainsi que le rôle de l'Etat ou d'autres acteurs institutionnels.

En dépit de l'érosion du cliché de la supériorité masculine sur le marché du travail (l'homme est l'ouvrier « idéal » à cause de sa disponibilité physique – nombre d'heures supplémentaires à n'importe quel moment de la journée, ainsi que psychique – il est libéré mentalement des problèmes de la quotidienneté familiale), la ségrégation des occupations persiste au niveau global. Être caissière, secrétaire ou institutrice est l'occupation de la plupart des femmes blanches, asiatiques ou hispaniques, aux Etats-Unis, comme en Europe de l'Est. Les femmes continuent à effectuer des travaux de « femme » et continuent de gagner moins que les hommes, bien que leurs efforts (y compris physiques) soient équivalents. Les femmes elles-mêmes sous-estiment la difficulté et la complexité de leur travail. Même si les femmes – encore peu nombreuses – n'embrassent certaines carrières que parce que les hommes les leur laissent, leur préférant des emplois plus lucratifs, il n'en reste pas moins qu'elles effectuent – lentement – une percée vers les emplois masculins et une ascension vers les emplois supérieurs.

Plus important que leur nombre est le fait qu'elles aient ainsi l'occasion de faire leurs preuves et de montrer que la plupart des obstacles dressés devant elles reflétaient soit des préjugés que la réalité dément, soit la crainte pour les hommes de perdre des avantages et des privilèges qu'ils osent de moins en moins défendre ouvertement.

Il nous semble essentiel de relever l'amélioration notable de la qualification féminine; si les femmes sont souvent moins qualifiées que les hommes dans leur spécialité (à la suite de l'insertion professionnelle tardive dans le métier – deux à trois ans de soins des jeunes enfants) en revanche, elles ont souvent plus de diplômes qu'eux et en tout cas de meilleurs résultats académiques. Pour un poste équivalent, on leur demande

d'ailleurs des qualifications supérieures. Le travail impose aux femmes le plus souvent des horaires difficilement compatibles avec ceux d'une vie de famille normale, c'est pourquoi, on assiste parfois à l'élimination des femmes d'un certain nombre d'emplois qu'elles pourraient occuper.

Le fait que l'emploi féminin est moins rémunéré n'est pas compensé par un espoir d'ascension professionnelle. Les femmes se heurtent partout dans le monde à une double ségrégation (horizontale et verticale) métaphorisée par le concept de « plafond de verre », pendant de « l'ascenseur de verre » associé aux hommes minoritaires dans certaines professions mais qui arrivent à des promotions très rapides. En 2000 la proportion des femmes parmi les classes dirigeantes s'élève à 27,6% dans les pays développées, 32,9% dans les économies en transition, 15,3% en Asie et Pacifique, 32% en Amérique Latine et Antilles (*apud* C. Guionnet, E. Neveu, 2005 :131). En France en 2001–2002 les femmes représentaient toutes disciplines scientifiques confondues 38% des maîtres de conférence et 15,5% des professeurs du supérieur. De même en Europe globalement les femmes occupent moins d'un tiers des postes dans l'enseignement supérieur et la recherche (apud C. Guionnet, E. Neveu, 2005 :132).

En Europe Occidentale comme en Europe postcommuniste les femmes sont beaucoup moins nombreuses en sciences, au troisième cycle et également minoritaires dans les échelons supérieurs de la hiérarchie universitaire soit à titre de cadres ou de professeurs d'université. Si la progression des scolarités féminines reste un fait majeur de la fin du XXe siècle (la part des femmes dans l'enseignement supérieur européen est de 54% en 2002–apud H. Hirata et alii, 2008 :20) le risque des carrières professionnelles stagnantes ou plus lentes touche essentiellement les femmes.

En corrélation avec les études sur le genre dans les organisations on s'est proposé de voir comment se manifeste le plafond de verre dans l'enseignement supérieur roumain à partir

de quelques entrevues semi directives, de l'observation participante et de l'étude de données secondaires. Dans un pays fort en rhétorique égalitaire pendant le régime communiste on assiste au retour d'un double patriarcat (privé et public – résurrection du mythe de la femme au foyer et de la reine des concours de beauté).

En continuant l'ensemble des recherches consacrées à la féminisation des professions (territoire beaucoup plus exploré que celui de la masculinisation des professions féminines) on a essayé de répondre à la question « Dans quelle mesure la mixité redéfinit les rapports de genre dans le sens de la subversion ou d'une recomposition des inégalités » ? et subsidiairement « Quels sont les effets sur les normes et pratiques professionnelles (renforcement ou remise en question des normes qui apparaissent comme des normes masculines) ».

L'entrée lente des femmes dans l'enseignement supérieur roumain a connu deux étapes: la première pseudo professionnelle et plutôt idéologique, pratiquée sous le régime communiste et la seconde postcommuniste, concurrentielle, méritocratique, mais hautement influencée par l'origine sociale, le contexte familial et la trajectoire scolaire.

En partant des déclinaisons sexuées d'un même métier (répartition inégale selon les spécialités à l'intérieur de la même sphère: plus de femmes juges pour enfants mais moins juges d'instruction, plus de femmes médecins pédiatres et moins neurochirurgiens et répartition inégale selon la pyramide sociale), on a voulu surprendre la ségrégation horizontale ainsi que celle verticale telle qu'elle peut être décelée dans les universités.

Conclusion

Même si les femmes ont investi dans presque tous les métiers et dans toutes les professions, la ségrégation sexuée du

travail demeure une réalité qui se traduit notamment par la persistance de l'inégalité salariale, le positionnement hiérarchique inégal et l'insertion différentielle dans les sphères d'activité. Le fait que les femmes soient présentes dans l'enseignement supérieur et la recherche indique leur progrès dans la conquête du savoir, mais aussi la lenteur de ce changement. « Les femmes sont loin pourtant d'être égales dans la hiérarchie des responsabilités et des pouvoirs, y compris dans la fonction publique » (M. Perrot, 2006 : 173).

Si de fait l'activité professionnelle a libéré les femmes de contraintes et modifié les rapports de sexe, elle est aussi synonyme de double journée de travail. De plus l'imaginaire social véhicule une *superwoman* comblée ce qui est loin de la réalité dans la plupart des cas.

Nous avons étudié la dynamique de genre dans le milieu universitaire roumain (public et privé) en nous fondant sur dix entrevues en profondeur avec des enseignantes/chercheures ayant des postes de direction (présidentes de département, doyennes, vice rectrices etc.); en corroborant leurs témoignages avec les données statistiques nous avons mis en évidence les lents progrès générationnels, mais aussi la persistance du plafond de verre au niveau du dernier échelon de responsabilité et hiérarchie (professeure d'université, directrice de laboratoire de recherche, rectrice).

The ceiling glass in the Romanian higher education system

English Summary

Situated in the sphere of the gender studies, the study tries to emphasize the women's roles and perspectives in the Romanian contemporary higher education system and research. Continuing the research concerning feminine roles, values and practices in journalism and politics, we tried to answer at the question "Do new laws, affirmative action etc. subvert gender inequality or participate to a

recomposition of inequalities?". The slow penetration of women in the higher education system as well as in science passed through two periods: the first pseudo professional and more ideological under the communist regime and the second one post communist, competitive, individualist, strongly influenced by the family context, social class and scholar trajectory. Comparing the gender dynamics in the private and public higher education system and discussing the constraints and challenges of the scientific and academic career with women leaders in the field (ten in depth interviews) we traced the landscape of the profession and the complex job description of women researcher, dean, professor etc. and simultaneously mother, daughter, wife.

Key words: work/family articulation; double burden; double standards;

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAMPAGNE ELECTORALE AU FEMININ. ANALYSE DES HYPOSTASES DU FEMININ DANS LE DISCOURS ELECTORAL. ETUDE DE CAS: LES ELECTIONS PRESIDENTIELLES DE 2009

Adriana ŞTEFĂNEL,
doctorante, Faculté du Journalism et des Sciences de la Communication, Université de Bucarest

Dans son étude „Campagne électorale au féminin. Analyse des hypostases du féminin dans le discours électoral. Etude de cas: les élections présidentielles de 2009" l'auteure se propose d'analyser les rôles dans lesquels sont (hétéro) distribuées les femmes dans la campagne électorale pour la fonction suprême dans l'Etat.

L'étude se concentre en premier lieu sur la manière dans laquelle dans une campagne intégralement masculine les candidats utilisent discursivement dans la lutte électorale des hypostases du féminin, dans le but d'imposer leur propre version de la réalité et de décrédibiliser la version de l'adversaire.

Le cadre théorique de la recherche est représenté par l'analyse de l'imaginaire collectif en général et de celui politique en particulier.

Après avoir délimité conceptuellement *l'imaginaire politique* et passé brièvement en revue les rôles dans lesquels les femmes ont été distribuées dans l'imaginaire collectif, la recherche se concentre sur les typologies féminines de la politique roumaine actuelle (épouse ou amante néfaste, femme absente, martyre, femme politicienne etc.); tous ces cas de figures ont largement été représentés dans la dernière campagne électorale.

La recherche conclut sur le fait que les femmes sont (re)présentées dans des rôles traditionnels, circonscrits à l'espace privé et que l'on nie leur légitimité dans la sphère politique, associée au masculin uniquement. En général les femmes apparaissent dans le rôle d'épouse, mère, belle-mère ou fille et beaucoup moins politiciennes. Là où la position publique ne peut être éludée, les adversaires ainsi que les médias emploient diverses stratégies de *négativisation:démonisation* dans le cas de Mihaela Geoana; estompage dans le cas de Adela Valeanu et hipersexualisation de Elena Udrea.

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PRESIDENTIAL ETHOS AND GENDER STEREOTYPES

Ruxandra BOICU,
lecturer, PhD, Department of Journalism and Mass Communication Studies, University of Bucharest

In this chapter, we intend to reveal presidential ethos as discursive construction within the verbal interaction that involved the important woman politician Ségolène Royal, as a candidate for the Presidency of France. The research concerns her participation in the final electoral debate that was broadcast in May, 2007. The debate represented an unprecedented event in the history of France, since it was the first time that a woman had qualified for the State supreme function. Consequently, it was the first time that the final confrontation of the candidates opposed a woman politician to a man politician, in the person of Nicolas Sarkozy.

Electoral debates, in general, are characterized by the tense atmosphere specific to mediatized political confrontations. Tension is even more manifest in the case of French TV formats within which the candidates are invited to interact directly:

> *« deux champions s'affrontent pour livrer un combat de boxe, et les téléspectateurs attendent les coups. Ils ne peuvent donc pas s'entendre, sauf à décevoir les citoyens et à brouiller leur propre image. Ils ont autant à perdre en montrant un consensus qu'en paraissant agressifs à l'excès »* (Boursin 2006 : 29–30).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

[two champions are engaged in a boxing match and the TV viewers are waiting for the shots. Thus, they cannot agree, except to deceive the citizens and to blur their own image. They may lose the game either by showing consensus or by seeming excessively harsh.]

The proposed study presents the discursive strategies conceived by Ségolène Royal in order to improve the stereotypes existing in society at the moment of the confrontation and in order to create credible presidential ethos. Irrespective of its content, presidential ethos reflects its coincidence with people's expectations at a given moment. In keeping with the historical circumstances and the public agenda, the electorate expects a particular ethos from the candidates. It is the coincidence between the voters' expectations and the politicians' offer that leads to the victory of the politician who best embodies this construct.

"Persona" (the private identity of the politician) and the "character" [personnage] (the public identity of the politician), as convergent images, "should" persuade the public to identify with the politician, admiring her/his energy and force of character. To this end, the presidential candidates produce discursive ethos of courage, pride, moderation, intelligence, kindness. The politician strives to be perceived as the leader who best embodies national values, as a visionary or as a guide to obey and follow (Charaudeau 2005). Public life and politics are traditionally dominated by men (cf. Mazey 2000: 334)[1]. World statistics show that the number of men politicians exceeds by far the number of women who work in politics, although, there are notable differences among geopolitical and cultural spaces.

Specialized literature points out that, within this male-dominated context, women either adapt their discourse, becoming

[1] Sonia Mazey, " Introduction: Integrating gender-intellectual and "real world" mainstreaming", *Women, Power and* Public Policy in Europe, edited by Sonia Mazey, (Special Issue, Journal of European Public Policy 7(3), 2000), 333–45.

more aggressive than they are in feminine or mixed groups, or they succeed to impose an alternative model of communication.

The tendency studied by Gallois and Giles (1998)[2], within the theory of communication accomodation, explains the adjustment of women's linguistic behaviour to the masculine one, when the former are active in male-controlled environments. Coates[3] (*apud* Walsh, 2001: 5) shows that the women who successfully adapt to masculine linguistic norms are perceived as aggressive and confrontational, that is non-feminine; there is a cleavage between what is expected from a woman and what is expected from a person who holds a high function in the public sphere.

It is significant that women tend to exaggerate when they share men's discursive practices: "women tend to be more aggressive in male-dominated groups than among other women" (Baym 1996)[4]. In her discourse, Ségolène Royal strategically alternates "soft" with "strong" language style. From instinct and experience, the female candidate follows the "ideal" of verbal behaviour in politics.

In addition to that, Royal feels the pressure of mediatization, due to which the ideal of efficient communication has evolved towards more feminine standards, although the average viewer continues to have masculine preferences.

---

[2] Cindy Gallois and Giles Howard, "Accommodating mutual influence in intergroup encounters", *Mutual Influence in Interpersonal Communication: Theory and Research in Cognition, Affect, and Behavior,* edited by M. T. Palmer and G. A. Barnett, (New York: Ablex, 1998), 130–62.

[3] Joan Coates, "How and why are women more polite: some evidence from a Mayan community" in *Language and Gender: A Reader*, ed. (London: Pearson Education Ltd., 1998), 295.

[4] Nancy Baym, "Agreements and disagreements in a computer mediated discussion". *Research on Language and Social Interaction* 29(4) (1996): 315–45.

In spite of political and media gender preferences, both women and men politicians cannot ignore the fact that women are more numerous than men and have a word to say in the elections. In conformity with statistics, mediatization reshapes the way politicians communicate (Montgomery[5] *apud* Walsh 2001: 12). It is the common norms (both feminine and masculine) of language and verbal interaction (the so-called "commonalities") that are ever more frequently viewed and heard from politicians.

Royal mobilizes all her linguistic resources to persuade the public to vote for her. From these resources, this research focuses on the way in which the female candidate manipulates personal pronouns in her discourse, given the fact that personal pronouns, besides other realizations of the grammar category of person, compose the map of the interpersonal relationships among the participants in the verbal interaction. Royal's relational work produces both emerging gender, in performative terms, and her version of discursive presidential ethos.

Emphasizing the way in which discursive ethos is shaped in relation to gender stereotypes, this study exposes the traditional "affinity" between gender and politeness. Within the proposed analytic framework, we present the evolution from the theories of politeness to the theories of impoliteness, showing that, according to the theorists, the latter are the more adequate to the evaluation of interpersonal relationships in conflictive contexts and that Royal's discourse is well "accomodated" to the aggressive climate that defines political battles.

During the verbal interaction, "debate partner" ethos is moulded, as a product of the protagonists' relational work. It is the ethos emerging from within the constraining conditions of the

[5] Martin Montgomery, "Speaking sincerely: Public reactions to the death of Diana", *Language and Literature 8(1)* (1999): 29.

media event and it refers to the feature of being or appearing to be a good (cooperative) or a bad (conflictive) debate partner. The research demonstrates that, contrary to Royal's declarations throughout the show, she is not a cooperative debate partner. As a proof, she seldom expresses herself on behalf of both candidates and she repeatedly rejects the compromise proposed by her counter-candidate.

In addition to being uncooperative, Ségolène Royal's interaction style becomes utterly aggressive. As shown in several analysed examples, Royal uses personal pronouns in order to create oppositions in her favour and to stand out through daring critical attitudes. Consequently, through such discursive strategies, and other related ones, she is perceived as more impolite than Nicolas Sarkozy. Mention should be made that linguistic impoliteness is considered to be a characteristic of masculine discourse.

In the data base, presidential ethos produced by Royal during her interaction with Sarkozy is composed of two major gender hypostases:

Feminine ethos, in her attitude towards the participants who are absent from the communication situation: the Socialist Party, the political allies, the disadvantaged French. Such ethos was interpreted as absolutely necessary in French politics, in 2007. It was considered essential for the President of the Republic to "knot" again "un lien direct avec le peuple français" (Cabasino 2009: 21) [a direct connection with the French people].

Masculine ethos, in her attitude towards the counter-candidate, the future President, Nicolas Sarkozy.

This qualitative study of a corpus extracted from the transcript of the verbal interaction between the two presidential

candidates could contribute to the development of political discourse analysis (PDA), in general, and, in particular, to the development of the analysis of feminine discourse in politics. If women's political discourse has been approached in remarkable works by Ruth Wodak (inter alii), in terms of gender differences, there has not been the same analytic interest in the process through which feminine political discourse is shaped in verbal interaction/confrontation with a man politician.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONVERSATIONAL PATTERNS OF EROTIC CHAT ROOM USERS: AN ANALYSIS OF INTERPERSONAL COMMUNICATION

Monica MITARCĂ,
PhD Researcher, Department of Journalism and Mass Communication Studies, University of Bucharest
Lecturer, Universitatea Creştină Dimitrie Cantemir, Political Studies Dept

In an online environment dominated by the prevalence of interpersonal forms of communication – thus, specific to the web2.0 era – chat rooms/chatting are a completely new form of communication, lending some aspects from oral conversations and others, from other written forms of interpersonal communication, such as letters, the one and the other having distinct features – as timeliness on one hand or a more formal aspect to it, on the other.

We set upon analyzing an erotic chat room (of written communication), with users logged on as private people of equal status, with no particular bias towards their communication acts. In the first year we only gathered conversations, as a database, intending to analyze only the first "line", which represents the "hook" to attract the other to answer. The chat room we analyzed

BCU "CAROL I" UNIVERSITY LIBRARY

is similar to mIRC, yet niched towards sex and sexuality. Though, the "products" of such encounters were no more than conversations: a writing-based erotic chat room is sometime seen as "the place" to meet the other, then go *offline* and really *meet* them – but, most of the times, it's just the proper "place" to engage in some form of conversation that is not supposed to go nowhere else.

The hypothesis shaped itself while the researcher was conversating and gathering the data base: it sees chatting in an erotic chat room with a "communication project" as a form of actualizing the virtual self or *persona*, while satisfying various needs towards which the communication project is aimed. Thus, the tools the male user (M) can use in order to conquer the passive, patriarchal-roled female user (F) are: the first line of conversation, its nickname and "profile" informations. The odd discovery that the scarcity of the women logged at any time on the chat room, contrary to the offline ratio (in "real life", women outnumber men, thus the recent hypothesis of the psychologist sees thinness and beauty, for example, as intrasexual competition weapons), would be the probable cause of this reversed competition to conquer them, directed us to have in depth interviews with some of the male and female users in order to find out whether they are aware of such a competition and what the proper weapons they see would be. The oddness of the discovery related to the reverse competition among sexes is deepened by the fact that most of the women on the chat know of the sexual essence of the chat room, some do write "fantaisies" on the home page to which the chat room is associated, some of them do expect the same things as the male users – such as one night stands or moving as soon as possible in another apparel (an instant messaging one); yet, they enther the chat room and wait to be "conquered". They expect (except for the lesbian ones, who are as good a hunter as males) men to pick them up, "private windows" to show up and turn red every time a (new) men writes

a line – and they choose, among the wide variety of male nicknames and individual approaches, which one suits them best.

Thus, the success of communication in an erotic chat room is related to two factors: one, is the convergence of interest (two users meeting online and having the same purpose, which they are able to communicate it to the other as efficient as to become reality) and the other is the communication abilities of the initiator to convince the other to stay in a chat room window with them, talk and, eventually, bend towards his interest, role-play fantasy or niche.

The 600 chat-like conversations analyzed were among the female researcher and the male user (a few of them were repeated, after a while, to test the user regarding some aspect related to memory, archiving and such). The 20 in-depth interviews, with both men and women, disclosed the purpose and the identity of the researcher and dug as deep as possible into chat room users' individual chatting behaviors.

The chat regimen and the ratio men-women being as such, most of the conversations or attempts to talk to a woman remain unanswered for most of the male users. The intrasexual competition among men to get women users to talk to them leads them to develop rather quantitative strategies (such as, "getting there first", jumping on every female name – they are marked as male or female, depending of what they chose to be their gender while registering – the moment she logs in, etc.) than qualitative strategies, thus increasing only too little their chances.

*

Chat rooms and chatting – since we can't discuss them apart – represent an online interpersonal communication device and apparel, but also a „place" to exercise, construct, maintain and strengthen an online (virtual) identity. The communication patterns of chat room users are at crossroads between the more stable elements of the individual virtual identity, the

communication behavior (the private act of chatting) and the more general and consistent element called, for our purposes, „communication project". We wanted to determine whether those three elements are interconnected or operate on their own and how much of the success of a particular conversation is due to the proper positioning on the three levels of the individual. Also, we wanted to know whether an excessive closeness or rigidity on one level should close communication or direct it more targeted to the individual communication project.

After analyzing the whole batch of conversations, our initial view widened as to correlate the rigidity of the communication project with the narrow code as described by Bernstein and, subsequently, with „closure" to whatever constitutes a „free" conversation. As users with a rigid expectation from their conversation partners (almost all the rigid users are men, initiating conversations in a chat room which observes all too well the patriarchal „script" of males going to hunt and conquer – and women, staying in and waiting like for the Prince Charming) reject any „communication project" of their partner that dares be different, they can be seen as „solicitors" of sexual services from some persons who do not see themselves as sexual services providers, but as equally important in needs human beings. Thus, the failure in considering the point of view or the individuality of the Other results in vicious-circle communication acts, terminated most of the times with the first line of the male user. As the approaches are different, also the first line of a conversation can differ much.

Thus, most of the "non-scripted" users tend to say *Hi!* or *Hello!* and wait for any kind of answer.

A more polite form of starting a conversation that has no precise expectation attached is *Do you mind?* Or *Am I disturbing you?*, an approach that tends to receive negative "reviews" from women. As such, those users grow, in a while, convinced that politeness and manners "don't pay back" and that they are taken as fools by the females in the chat room.

The scripted and rigidly scripted approaches, most of the times coinciding precisely with a rigid communication project or even a paraphilia of some kind, sometimes describe in detail the expectation and other times use a formula (a longer first line, copied from a .txt or .doc file and pasted in each chat window opened with every female user they may happen to approach) which consist in a more or less efficiently explained idea. For instance, the user "big-thirsty" uses, for five years now, the same line: hello.I'd like to talk something very strange. It's about peeing. I have some big curiosities on this theme for a long time now. I can't explain but i'd really want to talk to a chick about that. I know I am kind of straightforward, but can I ask you a few things? what do you say?

It's not a poor translation, but it actually reflects the user's linguistic abilities in his native language. It's a long approach and, though very targeted, he uses it on every single female user logged in, the first moment she gets there, forgetting from a chat session to the other that he already approached her and she rejected him or worse.

Also, there's a not too numerous pool of male users who chose to adapt their first line to the moment, the interlocutor's nickname or to something else. Usually, they are creative with language, playful, not rigid and more considerate to the interlocutor as human being. Also, they tend rather not to have any expectation from a conversation than to have too narrowed a point of view.

As the more „scripted" expectations from a single conversation are more frequently, our analysis tried to correlate them with some consistent aspect – and found them in the more „niched" interest of those „rigid" uses, such as various paraphilias. Since erotic chat rooms are the only outlet, besides pornography and soliciting, for coping with these disorders (according to DSM-IV, frotteurism, urophilia, fetichism, exhibitionism, peeping, sexual sadism and masochism, partialism,

zoophilia, telephone scatology are forms of paraphilia), repeated trials of conversating „scriptedly" are a way of online coping and dealing with a covert side of personality.

For our analysis we used a multi-disciplinary approach: the sociolinguistic approach for the „linguistic community" and the „diversity" aspects; the cultural studies approach, for its „broadcast and narrowcast codes" which explains the difference between individual communication behaviors as related to either the way an user perceives the chat regimen, or to his or her personal abilities of "using the code"; Grice and pragmatics – communication maxims, cooperation principle and conversation analysis. Within this perspective, we found out that the specific feature of a chat room conversation or interaction is to overlook the "cooperation principle" and go on with one's approach, sometimes no matter how unproductive it turns out to be.

Our findings were that users do follow specific patterns in communicating to the Other, and those patterns are related to a conjoint series of factors, among which, absence or presence of the "mind script", a sort of personal script that outlines of a rigid manner the way the conversation should flow, according to specific expectations; the personal abilities of communicating efficiently, the degree în which the user has a "chat room code proficiency" and the personal communication project. Since the communication project determines the rigidity of the "script" and since there's a gendered difference of the first, as well as of the latter, the success of a conversation lays in the proper matching not of two persons, but of two communication projects.

List of authors

Daniela ROVENTA-FRUMUSANI is professor at the University of Bucharest, Department of Journalism and Mass Communication Studies, where she teaches semiotics, rhetoric, discourse analysis, feminism and media studies. She was visiting professor and gave conferences at the Communication Department of UQAM (Université du Québec à Montréal), Université Stendhal de Grenoble, Institut des Sciences Politiques de Lyon, Université de Nice Sophia Antipolis etc. She is an AUF member (Agence Universitaire de la Francophonie), vice/president of the regional expert committee for Central and Eastern Europe, member of the International Sociological Association and in the board of the RC14-Sociology of Communication, member of SFSIC (Société Francaise des Sciences de l'Information et de la Communication) etc.

She is the author of eight monographs in semiotics, discourse analysis and feminist studies and of more than 100 studies, essays and articles published in Réseaux, Degrès, Quaderni, Media Development, Poetics, Kodikas/Codes, Revue Roumaine de Philosophie, Revue Roumaine des Sciences Sociales, Revue Roumaine de Linguistique.

Irina PLETEA has a degree in philology (modern languages) and an MA in francophone studies: « Communication, Medias, Société » from University of Bucharest. She is currently

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

researching for her PhD thesis in Communication Studies, at the University of Bucharest. Her thesis researches the image of the migration and the Romanian migrant in Romanian and Diasporic media.

Adriana STEFANEL got her BA in Economic Sciences and Sociology and is currently a PhD student in Sociology, at theUniversity of Bucharest, with a thesis on *Politicians's media image and the collective imaginary of the voters*. Her interests are: imagology and social representations, political communication, gender studies, semiotics.

She is a member of the International Sociological Association (ISA) and of the International Pragmatics Association (IPrA).

She published the article *Spatiul politico-mediat (The Political-Mediated Space)* in the volume TeleRomania in 10 zile (Dragan, Ioan; Cismaru, Diana Maria, Tritonic, 2008). Within the last few years she participated in six international conferences and five national conferences.

Ruxandra BOICU is Ph.D lecturer at the Faculty of Journalism and Mass Communication Studies, University of Bucharest. Her curent interest fields are: Political Discourse Analysis, Gender Studies in Political Communication,Computer-Mediated Communication in Journalistic Practices. Ruxandra Boicu is author of studies and articles on pragmatic identity in political discourse, on discursive norms in blogging, of presidential ethos and gender stereotypes etc.

Monica MITARCA, born in Braşov, February the 26th, 1975, has a BA in Journalism and Mass Communication Studies, University of Bucharest, took the MA in Communication Studies, the same Department and now researches for her PhD in Communication Studies, with a thesis in Pornography. Her

second BA in psychology (with a focus on human behavior and especially human sexuality and the media), her disciplinary approach to sociolinguistic and cultural anthropology were a side dish to the primary formation and constituted a background for her interest in Internet-related issues (self-publicizing, intimacy and confession, Internet literacy and the dangers of self-disclosure) and film and television aspects of popular culture.

Since 1999, she has been an assistant professor at Media University, Journalism Department and, later on, Film and Television Department; now she is lecturer at the Christian University „Dimitrie Cantemir", Political Studies Department, Communication and PR Chair.

She writes screenplays and translated various works in media studies, PR, ethics, economical thinking for a range of top-of-the-shelf publishing houses in Romania.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 2889/2011
la Tipografia Editurii Universităţii din Bucureşti

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA DE FILOLOGIE
PRETUL
ROM. 21.00

Editura
Universității
din București

9 789737 379931

Lei 21

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY